СОЮЗ ЗЕМЕЛЬ СОБОРНОЇ УКРАЇНИ — СЕЛЯНСЬКА ПАРТІЯ

УКРАЇНСЬКА ЗЕМЛЯ

Ч. 2-3.

НЬЮ-ЙОРК 1953

СОЮЗ ЗЕМЕЛЬ СОБОРНОЇ УКРАЇНИ — СЕЛЯНСЬКА ПАРТІЯ

УКРАЇНСЬКА ЗЕМЛЯ

Ч. 2-3.

НЬЮ-ЙОРК

1953

Printed by Ukrainian American Press, R. Krupka & Pyrsky,
133 E. 4th St., New York 3, N. Y.

В. Македонівський.

Куди ми йдемо?

В українському політичному житті, по цей бік залізної заслони сталися значні події. Пішов до демісії кабінет проф. І. П. МАЗЕПИ, і до керівництва українськими національно-політичними справами на еміграції прийшов кабінет др. С. І. БАРАНА. Досі політична відповідальність за діяльність Державного Центру принципово, а в деякій мірі і фактично, лежала на Українській Соціялістичній Партії (УСП). Тепер вона, в такій же мірі, перейшла на Українське Національне Демократичне Об'єднання (УНДО). — Це цілком Західноукраїнська партія, найстаріша національна партія на Західній Україні. Це вона в першу чергу перемогла в свій час старе „русинство", що законсервувалося в чужому національному оточенню, як форпост старо-князівської України на Заході. Вона головним чином перемогла і москофільство на Західній Україні, що після другої Світової війни зовсім зникло з політичного обрію, як організований політичний фактор.

До першої світової війни можна було вважати, що партія діє відповідно умовам і загально-національним завданням, успішно змагаючись з двома другими національними партіями — радикалами та соціял-демократами, значно їх переважаючи в політичному житті суспільства, яке активно проходило процес національного відродження після революції 1848 року в Австро-Угорській монархії.

З часу, як Велика Україна після розгону Першої Державної Думи втратила своє активне національно-політичне представництво в російському імперському парляменті і так і не могла його собі відновити аж до ліквідації царського режиму — політична діяльність УНДО на Західній Україні, його преса і репрезентація в обох палатах австрійського парляменту, все більше і більше притягала увагу Великої України.

Газета „Діло", такі політичні діячі й посли, як Кость Левицький, Юліян Романчук, Т. Олесницький, сенатор Горбачевський і багато інших були широко відомі серед політичних кіл Великої України.

Національна революція 1917 року на Великій Україні і національні війни після неї не зменшили на Великій Україні зацікавлення до західно-українських справ, навпаки — поглибили. Досить пригадати, як болісно переживався у нас 1918 року польський напад на Львів, і як відгукнулися на цю боротьбу вояки і старшини Української Народньої Республіки, вступаючи в ряди УГА (Українська Галицька Армія). Так само обурення проти „хрунівства" Твердохліба й Хруцького 1922 було напевно не менше на Великій Україні, як і на Західній. Коли ж в Польському сеймі після великої боротьби з'явилася справжня українська репрезентація: Остап Луцький, Дмитро Палій, Дмитро Левицький, то вона знову притягала до себе велику увагу.

Коли перед самим початком другої світової війни посол В. Мудрий виголосив з трибуни польського сейму заяву — вона через радіо стала відома на Великій Україні — про те, що українці вико-

чають свій обов'язок відносно держави, до якої вони належать, то це не було сприйнято, як вияв польського патріотизму, а як певна лінія українства в тодішній міжнародній ситуації. Правда, до цього може на ті часи не вистачало, скажімо, відповідної заяви Олександра Шульгина, як бувшого міністра закордонних справ при Центральній Раді, що своєю декларацією міг би надати цілком загально-українського характеру заяві західно-українського парламентарія. Так малювалася західно-українська дійсність і діяльність в ті часи на віддалі у Великій Україні, в контексті загально-національних завдань.

Друга світова війна змусила значну частину політичних діячів Великої України знову звернути увагу на Західну Україну і то в більшій мірі, як це було в період між 1920-1941 роками, коли Велика Україна стала державою, хоч і окупованою, коли для пильного політичного розуму, для сміліх і рішучих характерів, було надзвичайно багато складних і відповідальних завдань. Треба нагадати тодішню внутрішню запільну боротьбу петлюрівців, що їм належали:

1) „Шістка" (1920 — 1923 рр.), яка одною рукою ще брала в ті часи участь в запільних військових організаціях, керованих з Києва (Козача Рада 1921 р.), а з другого вже переходила до чисто політичної запільної боротьби, керуючи створеними нею нелегальними організаціями: Слобожанською Кооперативною Радою, пізніше Всеукраїнською Кооперативною Радою, Шкільною Комісією, а також через ці організації — кредитовими установами, протиставляючи себе Політбюро КПБУ, зокрема в захисті Соборноправної Церкви.

2) „Українська Мужича (Селянська) Партія" 1923 —1927 рр., що організувала правний захист селянства підчас розкуркулення через засновані адвокатські групи по багатьох губерніяльних, окружових і навіть районових містах, як також і в самій столиці — Харкові. Крім того, продовжувала роботу „Шістки" в народніх школах, в економічних організаціях і установах та серед селянства, яке тоді економічно ставало на ноги. Селянська Партія була зліквідована ГПУ як попередній захід совєтської влади перед тим, як почати ліквідацію куркуля і запровадити колективізацію.

3) „Союз Визволення України" (СВУ), 1926-1929 рр., що постав з ініціятиви проводу Мужичої Партії в квітні 1926 року після наради в Харкові С. О. Єфремова, Б. Щербаненка і В. Доленка, з пізнішим приєднанням до цього задуму в червні 1926 року Костя Товкача (Полтава). „Союз Визволення України" (СВУ) мав своїм завданням розпочати загально-національну політичну боротьбу після закінчення війни регулярною армією і ліквідації повстанських загонів.

4) „Національний Центр" організований десь біля 1930 р. з ініціятиви покійного першого президента УНР проф. Грушевського, який керував українським рухом спротиву 1924-31 рр.

Дещо інакше виявили себе петлюрівці під час окупації України німцями (1941-44 рр.). Вони вже на початку окупації почали боротьбу з большевицьким енкаведистським запіллям, очищаючи від большевиків місцевий апарат, починаючи від сільських управ

до міського самоврядування включно. Найкраще, майже без жертв, ця робота була проведена на Слобожанщині, почасти на Полтавщині. Гірше було в Дніпропетровську, де два члени проводу Селянської Партії були розстріляні німцями, між ними й автор програму Селянської Партії, видатний політичний діяч ще з царських часів — В. І. Лещенко.

З кінця 1943 року організований провід Великої України опинився на еміграції і з початку перебував на Західній Україні, що дало йому можливість ознайомитися з громадським життям, політикою і тактикою західно-українських політичних партій. Для велико-українських громадських і політичних діячів постали два питання: як відкрити ворота в Західню Україну для сотень тисяч східно-українських мас, що мусили покидати свої оселі перед новою навалою большевиків і як вважати перебування на землях Західної України — як дома, чи на чужині; як визначити свої взаємини з західно-українськими політичними колами в принциповій і практичній площинах, беручи на увагу сувору заборону німецького генерал-губернатора Франко не допускати українців зі Сходу в Західну Україну, а також і тяжку долю цих мас, коли б вони в якийсь спосіб попали безпосередньо в Райх, на правах ОСТ-арбайтерів.

Треба бути справедливими: розумне керівництво голови Українського Центрального Допомогового Комітету — проф. В. М. Кубійовича і прихильне ставлення західно-українського селянства, у великій мірі сприяло розселенню східної людности по селах Західної України. Отже, гасло Велико-українського проводу: жити й діяти на Західній Україні, як на своїй національній території, — було близьке до свого здійснення.

В ті часи у Львові, на поверхні кипіла важлива практична діяльність добре продумана й розрахована на далекосяжні національно-державні завдання. Молоде ж покоління, одурене в своїх національно-державних прагненнях, після 30 червня 1941 року, пішло в запілля й розпочало важку і невигідну боротьбу з новим окупантом. Не помітна була лінія тільки найстаршої (колись, здавалось, найпрактичнішої) політичної партії — УНДО. Спроби нав'язати діловий контакт з запіллям цієї організації не дали наслідків, а зустрічі з окремими діячами, явно відбивали відсутність орієнтації в подіях і брак належного уміння діяти за всяких умов. Доводилося тішити себе тим, що коли ці люди не діють в таких відповідальних і страшних умовах, то вони себе виправдають, коли настане час їхніх умов. Крім того, дехто давав зрозуміти, що лідери УНДО, якраз і є діячами майбутніх демократичних умов завтрашньої дійсности.

АЛІЯНТСЬКА ПОРА.

На території занятій аліянтами скупчилося понад два мілійони українських громадян, громадян Української Народньої Республіки, яких окупант насильно повернув у громадян своєї експозитури, маріонеточної держави — УССР, домігшись міжнародніми договорами трактування цих людей, як своїх підданих, а по Ялтинській угоді він домігся навіть права насильного повернення їх на окупо-

вану ним нашу батьковщину. Зрозуміла річ, що кожний український патріот, кожний громадський діяч, не говоримо вже про політичних або державних діячів, мусіли розпочати боротьбу в захист прав цих мілійонів, проти „дикої" репатріяції. Провід „організованої української громадскости — ОУГ" так до цієї справи і поставився. Він видав кілька проклямацій проти повернення на „родіну" і розпочав акцію захисту українських громадян без ріжниці віровизнання, національности й партійної приналежности. Покладались великі надії на Західно-українських політичних діячів. На думку проводу „ОУГ" вони, як люди обізнані з західно-европейськими умовами, могли б багато зробити в цій справі. З такою метою було поставлено питання, щоб лідера УНДО призначити на прем'єра Уряду УНР, з тим, щоб потім на З'їзді Еміграції його обрати на Голову Харитативної Організації, як потім її було названо — Центральне Представництво Української Еміграції (ЦПУЕ) і щоб в такій формі і з таким титулом лідер УНДО мав би можливість легше й успішніше захищати перед аліянською окупаційною владою права українських громадян.

Від призначення на прем'єра лідер УНДО відмовився, а на обрання керівником ЦПУЕ — погодився. 30 жовтня 1945 року, на З'їзді в Аншафенбурзі був обраний головою ЦПУЕ. Нажаль, він фактично приступив до вихєнання своїх обов'язків з великим запізненням і з дуже малою активністю, через що весь тягар захисту емігрантів проти насильної репатріяції випав на долю його заступника, який був делегований до ЦПУЕ „ОУГ-тю". Це був перший удар по рожевих мріях велико-українських громадських кіл. Правда, намагалися не надавати цьому великого значення, бо це міг бути просто випадок, що не характеризував систему і лінію цієї політичної організації. Та скоро довелося зустрітися ще з одним фактом.

Відомий і заслужений громадський і політичний діяч, прибувши в місце зосередження українських провідних кіл в Тюрингії, запропонував як останнє слово політичної акції вирядити делегацію до екзильного уряду одного з наших сусідів, що до недавна в окупаційний спосіб займав частину української національної території і керував нею всупереч міжнародньому праву і такими методами, що ні в якому разі не робили йому честн, а в пам'яті народу поновили старий дух неприязні. Звернення за такою допомогою, крім того, що це було політично шкідливо, виявляло звичку деяких кіл ходити на чужому поводі і зраджувало невміння самостійно мислити і самостійно діяти, опираючись на свідому себе сорокмільйонову націю. Далі пішли факти один за одним, що уже не викликали сумніву про помилкову лінію людей, що на них покладалось так багато надій. Один за одним ці діячі публічно, при повній своїй пасивности в захисті прав еміграції, заявляли, що західних українців може якось і пощастить захистити, а щодо східних, то їм, мовляв, доведеться репатріюватися. Чи можна собі уявити більший політичний опортунізм, коли б справа виглядала навіть безнадійно!. Жоден лікар при найбезнадійнішому стані хворого не залишить близьких і рідних без надії на його видужання. Тут же, громадські діячі виявили себе перед масою свого на-

роду безсилими й слабодухими. Важко було зрозуміти цю лінію, та поступово вона ставала зрозумілою.

Після заснування ЦПУЕ діяльність його проти волі делегованих до ЦПУЕ східньо-українських діячів набирало все більше й більше антисоборницьких рис. Скоро фактично утворилося два ЦПУЕ: одно у Франкфурті на чолі з заступником Голови ЦПУЕ, що дбало про східну, зовсім безправну еміграцію, і друге — Авгсбурзі, що дбало про західню еміграцію, становище якої і правно і політично було краще.

Ще більше кидає світло на лінію діяльности певних західньо-українських кіл факт, що Голова ЦПУЕ, який мусів репрезентувати всю еміграцію, репрезентувати всю націю, репрезентувати всі Українські Землі і все населення, без ріжниці віри, національности і партійної приналежности — пішов у заступники Голови одної з переселенчих релігійних організацій, що дбала тільки про частину українських громадян, прагнучи на переселенчій справі досягти своїх специфічних конфесійних успіхів. Таким чином було внесено фермент розламу еміграції, на дві віросповідні групи. Чи можна було виявити більше незнання елементарної абетки принципів державної політики, більшого незнання простих метод управління людьми.

Пройшло чимало часу і стався ще один, зовсім незрозумілий з погляду української національно-державної політики факт. Як відомо, постанови аліянтських послів в Спа, від 14. 3. 1923 р. про приєднання Галичини до Польщі не визнавала вся Соборна Україна. Протестувала проти неї навіть в підсовєтських умовах і то не тільки в тій частині своїх політичних діячів, що йшли в фарватері совєтської політики і користалися в 20-х роках певною політичною свободою в своїх діях, але проти цього акту протестувало тоді надзвичайно активне тоді (це було перед процесом СВУ) українське національне запілля.

І от при такому стані річей один із західньо-українських діячів допустився, що його, як репрезентанта української еміграції, рекомендував американській окупаційній владі урядовець чужого екзильного уряду, що недавно брутально порушував права незаконно підбитої під свою владу західно-української території і її людности. Чого бракувала цим людям — мислення державними категоріями, чи досвіду державної діяльности?.

ОСТАННЯ ІЛЮЗІЯ

На цьому тлі діяльности УНДівських лідерів чи не найкраще виглядала діяльність др. Барана. Дуже шкідлива громадсько-політична лінія одної політичної партії в часи таборового життя викликала велику реакцію в широких колах громадянства серед політичних демократичних угруповань і треба сказати, що др. Баран найрішучіше засуджував цю діяльність, як у виступах так і в пресі. Це зробило його одним із популярних діячів того періоду. Правда, його критика і мотиви не завжди були глибокими, бо головним

чином виходить з засади — а що скажуть про нас чужинці. Насправді ж, суть справи була не в тому, що могли б сказати чужинці, а в тому, як треба було б підійти до шкідливої діяльности цього угруповання і як розв'язати, обумовлене нашим історичним минулим, це соціологічне явище: найенергічніше політичне угруповання найбільше пов'язане з західно-українськими народніми масами — найменше корисно діяло на еміграції в інтересах цих мас і нації в цілому.

Відомо, що наказом чи негацією суспільні явища не розв'язуються, а проте, ця активність др. Барана дала привід вважати, що в його особі еміграційне громадянство має справжнього світського, громадського й політичного діяча, з яким найлегше можна знайти загально-соборницьку лінію при розв'язанні внутри-національних питань. Та скоро з'явилися симптоми, що це тільки ілюзія. Першим симптомом того був виступ др. Барана в Міттенвальді, десь в середині 1947 року, в дебатах **по доповіді одного з західно-українських політичних діячів,** в якій давалася оцінка суспільно-творчим здібностям українського Сходу і Заходу. Теорія, що її висунув доповідач, в ті часи була зовсім несподівана (пізніше її довго проповідувалося в українському суспільстві в Европі, а потім популяризувалось навіть на американському континенті). Свідомо чи ні, але доповідач повторював невдалу німецьку тезу часів „Нової Европи" про те, що Східня Европа то є тільки „етнографічний раум". Цю німецьку тезу один з польських публіцистів інтерпретував в польських інтересах в журналі за 1945 рік, коли не помиляємось в „Вядомості" в тому розумінні, що Україна є „дике поле" і що на тому великому просторі після большевицького господарювання залишилось всього якихось 14 мільйонів населення. А звідси висновок — без культуртреґерської допомоги Польщі Европа там нічого вдіяти не зможе. В західно-українському виданні ця убога теорійка формулювалась в тому сенсі, що Східна Україна то є „стихія", „фантастика", а Західна Україна — конструктивний творчий фактор. Для переповненої залі було зовсім несподіваним чути таку трактовку внутри-національної проблеми від провідного політичного діяча, та ще й соборної тоді організації УНДС, а ще було більшою несподіванкою, коли др. Баран, в розвиток такої доповіді, замість заперечити її — розгорнув „докази", що ідею Української Державности висунув десь в першій половині 19-го віку один з західно-українських митрополитів, домагаючись об'єднання всіх Західно-українських Земель в Австро-угорській федерації, і що ідея самостійности висунута вперше не М. І. Міхновським, а Вачинським.

В якій мірі все це дійсно було так, як подавав др. Баран, то справа інша, але присутніх сильно вразив той факт, що і др. Баран не піднявся до загально-національного розуміння проблеми, а виходив з місцевого обмеженого діяпазону. Не диво, що після доповіді рантом на подвір'ї почали збиратися групи наддніпрянців і здивовано обмірковували таку доповідь і дискусію до неї. Коли до того додати невіру в ті часи деяких західно-українських діячів, що Європейський Захід виробить реальну програму відносно Сходу Европи і не обмежиться витисненням большевиків за лінію кор-

донів 1939 року, — то стане зрозумілим, що все це залишало дуже мало місця для органічної співпраці на ґрунті єдиного національно-державного пляну між деякими західними і східними українськими партіями.

На еміграції, 1946 року було відсвятковано 350-річчя Берестейської церковної Унії. Слідом за цим в політичному вжитку з'явилася назва — „Українські католики" — замість „греко-католики", як то було до того часу. Що сталося? На якій підставі і хто був правоздатний таку важливу загально-національну проблему розв'язувати в келейний спосіб — нам невідомо. Невідомо нам, щоб ця справа розв'язувалась тоді, або, принаймні, обговорювалась Урядом Української Народньої Республіки, хоч тоді якраз виконуючим обов'язки прем'єра був греко-католик. Не чули ми, щоб такий факт був погоджений з Сувереном Нації на еміграції. Та знаємо ми, що приблизно з осени 1946 року західно-українська молодь, що до того часу переповнювала православні храми, там де не було греко-католицьких, перестала їх відвідувати. Відносини між західними і східними українцями до того часу навіть в небезпечних умовах дуже солідарні — почали псуватися: національна єдність і нормальне органічне співжиття все більше і більше наражалися на труднощі, а з амвонів українських католицьких храмів почали лунати виступи проти „нез'єднених", „схизматиків", „розкольників", „сов'єтів", „большевиків", „східньої бестії" і тп. Десь так в другій половині 1949 року і в першій половині 1950 ці виступи набрали такої безцеремонної гостроти, що навіть у прихильників теорії „дикої стихії" викликали побоювання (сумніви) за правильність такого курсу „соборности". Тим більше, що цей курс одверто проповідувався й очолювався найвищим достойником Західно-української Церкви на еміграції. І оттут несподівано УНДО захотіло доказати, що воно не є клерикальна експозитура греко-католицьких церковників, а звичайна світська демократична національна партія. Одного разу суспільство довідалося, що три видатніших члени проводу цієї організації відвідали керівника західно-української Церкви на еміграції, і — треба припускати — передали обурення, яке тоді запанувало серед всіх православних українців з приводу виступу високого достойника в одній з греко-католицьких церков в Новому Ульмі. В цей якраз час і в зв'язку з цими подіями, здавалося, др. Баран досяг вершка своєї соборницької популярности. Др. Баран оголосив в пресі про інтервенцію УНДО у Владики, про її мотиви, можливо про суть і наслідки. Але скоро він був дез"авуйований своїм партійним проводом. З того часу трудно було зрозуміти: чию ж, власне, лінію УНДО проводить в життя на еміграції — тих двох членів проводу, що дез'авуйовали виступ др. Барана, чи його власну? Правда, пізніше стало помітно, що беззастережна антиправославна лінія української греко-католицької Церкви стала дещо пристійнішою, хоч українська католицька преса продовжувала в ріжних формах зневажливо трактувати Православну Церкву і стояти на тезі, що „поки Святий отець не поблагословить Господаря на Київський престіл, до тих пір Україна самостійною не буде". В якій мірі акції др. Барана як соборника упали за цей час можна судити з того, що коли сталася демісія кабінету

Мазепи і з'явилась перспектива приходу до керівництва загальнонаціональними політичними справами др. Барана, то це викликало хвилювання в різних колах наддніпрянської еміграції. Та й не тільки серед неї. Чимало політичних діячів українського Заходу що не поділяють явної чи трохи прихованої клерикально-католицької позиції деяких західно-українських політичних партій, були теж стривожені такою перспективою. Посипались листи до проводів ріжних політичних організацій з запитами й протестами.

Ми вважаємо, що сьогодні настав час поставити питання про курс політики нашого Уряду, керованого нині др. Бараном, з повною ясністю. Чи буде це клерикальний курс, який ось уже п'ять років в дії і поступово знизу від таборів добирається до Державного Центру, чи світський, властивий ментальності, спрямованості і життьовим інтересам переважної більшости, а може по суті і всієї української людности?. Чи буде покладено край тій політиці, яка так безславно була заночаткована по таборах одним із угруповань? Всім відомо, що ця політика вже сильно підірвала престиж угруповання серед еміграції, особливо серед східної частини її, і принесла цьому угрупованню недобру славу, що з поглядів загальнонаціональних інтересів не можна не вважати **за шкідливий факт.**

На одному з засідань Блоку Українських Демократичних партій в серпні минулого року, йшли дебати по доповіді представника Союзу Земель Соборної України В. Доленка „Проблеми Української внутрішньої політики", де було зачеплено цілий ряд драглівих внутрі-національних питань. Др. Баран, що тоді головував, дякуючи доповідачеві, заявив, що із доповіді і із дебатів він дізнався дуже багато нового, але при тім не сказав, що саме для нього було нове. Сьогодні, при становищі др. Барана, як голови В. О. УНРади, було б втішним, коли б др. Баран погодився з основною лінією, яка проводилася в згаданій доповіді, а саме: треба відмовитися від застарілих австро-угорських методів діяльности, які могли бути хороші в свій час, тепер же треба зважати на сучасну структуру української нації, її політичний і національний розвиток за останні 30 років та її універсальні, загально-національні та державні прагнення; треба нашу політичну діяльність, що весь час показує темпи і методи кінця минулого століття перевести на темпи і методи, і завдання другої половини 20-го століття.

Ми ставимо перед др. Бараном це питання тому, що за останні п'ять років дійсність не виправдовувала наших сподівань, а більш ніж скромне експозе др. Барана не дає нам відповсді на поставлені питання. Скоріше воно говорить за те, що др. Баран і партія до якої він належить і яку ми вважаємо відповідальною за курс Виконного Органу, певно вважають, що „на Шипці все спокійно".

М. С. Грушевський, десь в перші часи по революції 1905 р. написав брошуру: „Освобожденіе Россіі і українскій вопрос". Там в одній з його статтей оповідалося, як в вагоні одного потягу, що йшов між Чернівцями й Віднем, сиділи два пасажири. Ось один з них запитав другого: куди той їде? На що той другий відповів: „До Чернівців. А Ви куди?" — „А я до Відня". Хто з тих пасажирів не в той потяг сів, ми не пригадуємо. На протязі ось уже 5 років ук-

раїнська політика на еміграції, як внутрішня так і зовнішня, нагадує нам наведений епізод: якась частина репрезентантів цієї політики явно не в тому потязі їде, або точніше — не туди їх везуть. Ми довший час нагадуємо нашим політичним керівникам про потребу поставити наш „потяг" на рейки, що **безпосередньо ведуть на Київ,** без заїзду на чужі полустанки, і щоб він мав сигнали і знаки сучасної епохи, відповідав міжнародній ситуації, а головне — відповідав прагненням нації, що скоримн темпами проходить процес всебічного національного, соціяльного й державного відродження. Було б великим нещастям, коли б національний провід не відповідав прагненням нації і не йшов нарівні з її вимогами.

Чи ставимо ми на порядок денний демісію кабінету др. Барана? Ні! Ми рішуче проти міністерської чехарди. Недавне історичне минуле показало, що урядова чехарда не під силу навіть великій і могутній державі. Не можемо ми взяти собі за зразок і „6-місячні" уряди, як це практикують деякі держави. Там існує вироблений віками державний апарат і перманентні кризи певно не відбиваються на його роботі. У нас же, в еміграційних умовах, при відсутности елементарного апарату із цілою низкою ненормальних конструкцій у побудові наших установ, такі експерименти були б недозволеною роскішшю.

Але разом з тим, ми далеко більшого вимагаємо сьогодні, ніж демісія кабінету др. Барана. Ми вимагаємо рішучої відмови від концепції в нашій внутрішній і зовнішній політиці, що її намагалися в 17-му віці провести в життя Сігізмунд-Католик, Стефан Чарнецький та Петро Скарга. Ця концепція наробила тоді багато шкоди. Вона вирила страшну прірву між двома сусідніми, близькими по крові народами. Обидва народи заплатили за це тяжким віковим поневоленням. Тепер, в 20-му столітті, покладати виконання такого невдячного програму на плечі трьох мільйонів нашого народу до того так жорстоко поневолених, було б помилкою і то в талейранівському розумінні цього слова. Досить пригадати, що на Україні спроба реалізувати її викликала козацькі війни (і найшла художнє відбиття і синтезу в „Гайдамаках" Т. Г. Шевченка, а в Росії — в „Жізнь за Царя" — Іван Сусанін).

Щоб зрозуміти згубність такої концепції для Східньої Европи в цілому. Хоч ні експозе, ні піврічна діяльність Голови Виконного Органу не дають нам підстави для оптимізму, та проте ми хотіли б, щоб в річницю свого прем'єрства др. Баран прийшов з деякими досягненнями свого уряду. Для цього на нашу думку потрібно:

1. Нарешті розв'язати питання про місце перебування Державного Центру й оселити його там, де є найбільше інтелектуальних сил і в країні найменш вразливій на впливи ворожих факторів.

2. Докінчити формальну розбудову органів Республіки, що була поставлена на порядок денний ще програмом 1945 року — створення Сенату в кількости, приміром, 30 осіб, призначених декретом Президента за рекомендацією Виконного Органу, що наблизило б і сприяло б об'єднанню старшої еміграції, яка присвятила все своє життя боротьбі за інтереси Української Держави і яка

уособлює в собі виборчі мандати Української Нації, її сумління й державний досвід самоорганізації й самоурядування.

3. Відновити занедбану українську традицію, коли Суверен Нації скликає принаймні двічі на рік Мужів Довір'я Нації і ставить на обговорення принципові питання, що мають кардинальне значення в напрямку дії урядових установ. Такий моральний вотум оздоровлював би моральну підставу для політичних і правних рішень конституційних установ.

4. В першу чергу скликати Державну Сесію Національної Ради з належно підготованою повісткою, з запрошенням гостей з усіх центральних осередків розселення еміграції, з запрошенням представників таких організацій, як УКК, представників Церков, наукових установ і тд. не говоримо вже про представників преси.

Абсолютно неприпустимим є явище, що вже ось кілька років не відбулося жодного пленарного засідання УНРади. В той же час помітна тенденція (з боку деяких партій) перетворити популярну в народніх еміграційних масах Високу Установу на КУК Ч-2.

Геннадій Которович.

Загроза нового Рапалльо

(Лист з Німеччини)

Дух Рапалльо літає над новою Німеччиною, можна так сказати без перебільшення і без нахилу до політичних узагальнень. 16 квітня 1952 минуло 30 років, коли делегати 28-ми держав на загальну господську конференцію в Генуї дали себе заскочити вісткою, про несподіваний німецько-російський договір у Рапалльо. Вночі з 15 на 16 квітня російський міністер зовнішніх справ Чічерін запропонував телефоном німецькому дипльоматові Фрайгер фон Мельцену, таємні німецько-російські переговори. Російські дипльомати Радек, Красін і Раковський вже добре підготували ґрунт, тому Чічерін мав легке завдання: німецький делегат-дипльомат без довгої надуми підписав договір, що викликав тоді в західньому світі враження справжньої бомби, а Німеччину і совєтську Росію звільнив від господарської і політичної ізоляції, що в ній ці обидві країни перебували від часу Версальського трактату. Москва і Берлін встановили між собою дипльоматичні стосунки, а німецький амбасадор граф Брондорф Ранцау виїхав до Росії.

Об'єктивно кажучи, властиво постанови Рапалльського договору не були надто широкі, але вони створили передумови для таємної військової співпраці між німецьким генеральним штабом і командуванням Червоної Армії. Німецькому штабові вдалося негайно після Рапалльо розпочати вишкіл різних заборонених родів зброї Райхсфера на російській території, здебільша на плянцдармах України. Якраз цю співпрацю, керовану головне генерал-полковником фон Зектом, звикли на Заході називати „духом Рапалльо". Із духа цієї співпраці не зважаючи на все, що сталося в міжчасі (до русофобства Гітлера включно) народився згодом німецько-російський військовий пакт 1939 року, де ролю Чічеріна і фон Мельцена переїняли Молотов і Ріббентроп.

Звичайно, годі сьогодні, у 1952 році, шукати паралель з 1922 роком. Гаряча дискусія навколо об'єднання розбитої на дві ворожі частини Німеччини, інтеграція Европи та її озброєння висувають проте різні аналогії і викликають у німецькому народі певного роду потребу шукати розв'язок на сумнівних і небезпечних шляхах російсько-німецьких комбінацій. Як тоді, так і тепер, співпраця противників Німеччини не перетривала закінчення війни. Як тоді, так і тепер Франція висуває безліч важливих з її становища застережень. І тоді і тепер німці мріяли про експорт свого виробництва на окуповані Москвою простори.

В таких умовах безумовно варто звернути увагу на тенденції, що їх можна зауважити в певних колах німецької інтелігенції та білої російської еміграції. Ми свідомо поминаємо слухняну русофільську „політику" німецького східнього Берліну та його агентури в Західній Німеччині. Пік і Ґротеволь виконують лише безпосередні доручення полпреда совєтської контрольної комісії Семьонова і не мають підтримки в широких колах народу. Ми маємо на думці ідеї добровільної німецько-російської співпраці, народжені між російськими емі-

грантами в Німеччині, точніше в активних колах НТС, і культивовані в зложеному 13 травня 1951 року „Волелюбному Союзі для німецько-російської дружби". Цей Союз провадить дуже жваву пропаґандивну акцію в містах Західної Німеччини й у Берліні, вбиваючи зручно в голови німців тезу, що російський народ не має нічого спільного з совєтською диктатурою грузинського Сталіна. Російські діячі й політики д-р Трушневич, д-р Поремський, Є. Романов, майор Климов, Алексей Ветров, Евгеній Калюжний, проф. Анатоль Міхайловский, Алексей Пиран і інші виступають з докладами й відчитами на цю тему в різних наукових товариствах, на політичних зборах, на мітингах німецьких профсоюзів і в приватних товариствах визначних німецьких домів, в клюбах німецької молоді, пропаґуючи з різних точок ідею російсько-німецької співпраці і дружби. На кожному такому виступі вони не забувають кинути каменем в город так званих українських екстремістів і сепаратистів між емігрантами, що за їх словами „більше ненавидять Росію ніж большевизм і закликають до розподілу московської імперії, через що можуть викликати у наслідках хаос і балканізацію в моменті визволення СССР від сталінізму"...

Акція російських емігрантів знаходить між зацікавленими Сходом Европи німцями багатьох прихильників. Наприклад, д-р Аммок, д-р Ганс Келлер і О. Беккер співпрацюють активно із згаданим товариством. Інші, як головний редактор штутґартського часопису „Хріст унд Велт" (найвпливовіша протестантська газета) Кляве Менерт свідомо ухиляються від проблематики неросійських народів СССР, йдучи по лінії „реалізму", цебто свідомої ставки на Росію. Ще інші ельзасові німці прилюдно ставлять питання „чи є сенс, мовляв творити незалежну Україну? Якщо її створять великодержави, то що буде після того, чи це правильний хід для майбутнього Сходу Европи?"

В консеквенції в сучасній Західній Німеччині витворюється така атмосфера, де українська справа починає бути неактуальним питанням, яке найрадше хотілося б забути, а природнє право української нації бажати бути паном на своїй землі вважається націоналізмом і шовінізмом. Українофілів у сучасній Німеччині можна порахувати на пальцях однієї руки і вони, правду кажучи, без значення. Німецька маса натомість і далі готова українців змішувати з росіянами, що правда перебування колишніх вояків і полонених відкрило очі на національне питання новомосковської імперії.

Як важко вести сьогодні в Німеччині українську інформаційну роботу, знають ті, що цією непопулярною справою займаються. Проте, ця справа для нас важлива, актуальна і абсолютно конечна. Німеччина і надалі лишається центральною проблемою Европи і йде мильними кроками до політичного відродження, хоч дехто вважає її лише американським протекторатом. Американська протисовєтська політика крутиться навколо німецького питання. В такій ситуації відповідальна українська вільна політика мусить дати засоби, людей і головне практичні концепції, що протидіяли б духові нового Рапалльо.

Найвищий час вислати українських обсерваторів до Бонну. Пора почати вести українську політику для німців, з німцями і проти легенди спільного німецько-російського кордону.

В. Дубів.

З минулого

У Харкові існувало кооперативно-видавниче Т-во „РУХ". Це національно-українське Т-во свого часу видавало багато надзвичайно цінних українських книжок. Крім того, це була тоді єдина трибуна, де українці могли провадити дискусії з комуністами на національно-політичні теми. У цьому Т-ві був свідомо встановлений низький розмір паїв, з метою, щоб вступ до нього був можливий і людям малих матеріяльних достатків. Збори цього Т-ва були завжди многолюдні і надзвичайно цікаві. Це був своєрідний Український Народній Університет.

Лютий 1926 року. Загальні Збори Т-ва відбуваються у великій залі С.-Г. музею. У залі понад 700 людей, — в тому числі понад 50 комуністів, керівних кооперативних робітників. Серед присутніх чимало „поворотців", які недавно повернулися з-за кордону. Багато між ними міністрів та службовців Уряду УНР. Дехто з них стали вихваляти совєтську владу — яка вона хороша, дала так багато українському народові. Присутні на зборах жваво й іронічно реагували на виступи таких промовців, подаючи дотепні репліки.

Аж ось вся зала на хвилинку завмерла, перелетів шепіт — Доленко, Доленко! На трибуні став Володимир Андрієвич. Виразний хоч і притишений вигук: „ш, отут ми почуємо слово правди!", але поруч і сичання: єтого петлюровского гада до сіх пор не ізолювалі!?" У своїй промові Володимир Андрієвич на повний голос заявив — совєтська влада на Україні, то не є влада Українського народу, то є окупант. Український народ цю владу поборював і, не зважаючи на страшні жертви, він боротьби не припинив. Петровський на Україні — пішак № 1, Чубар — пішак № 2. Хоч Україна зветься суверенною республікою, вона фактично є колонією Москви. Скрізь панує Москва, московське ГПУ...

Стіни Харківського с-г музею тоді розступилися і голос цей пролунав по всій Україні, ставши дороговказом для багатьох тисяч українців. Скоро після того Володимира Андрієвича „ізолювали" і то на чимало років.

Минуло кілька місяців. Відбуваються Збори уповноважених Всеукраїнського центру с-г. кооперації „Сільський Господар". Жваво точаться дискусії, аж ось, буквально на лів реченні, замовкає промовець, бо голова Правління „Сільського Господаря" Одінцов заявляє, що пленарне засідання тимчасово припиняється, а натомість відбудеться засідання Сенйорен Конвенту. Сенйорен Конвент складали тоді голови периферійних союзів, звичайно, члени комуністичної партії. Лише в одному Кобеляцькому Союзі „Хлібороб" якось „завалявся" непартійний голова, дуже мила людина і свідомий українець — Марко Леонтович Сьомак. Забув якось полтавський окружком партії про Кобеляцький Союз і не встиг „ссадити" Марка Л. Отже, Марко Л. іде, як повноправний член на засідання Сенйорен Конвенту, а по закінченні його, розповідає нам, що приїздив секретар ЦККП(б)У, Клименко і, — вважаючи, що його слухають самі партійці — три години говорив про „крестьянско-кулацкую стіхію і єя іде-

олога Доленка" та повчав, як її треба поборювати. ЦККП(б)У якнайкраще уяснив собі, яке значення має Володимир Андрієвич Доленко для українського села, для українського селянства.

У листопаді 1941 року, коли Харків перебував під німецькою окупацією, як і вся Україна, трапилося мені розмовляти з бувшим „мешканцем" концтабору на Соловках, одним з персонажів **шахтинського** процесу, гірничим інженером Н. (прізвища з відомих причин не подаємо). Цей інженер цікавився — чи відроджується у Харкові якесь національно-громадське життя, чи совєти провели таку „зачистку", що може це життя вже нікому й відроджувати. На моє пояснення, що вже відродилася і розгортає роботу українська організована громадськість, очолювана старим українським громадським діячем В. А. Доленком, інженер трохи замислився й запитав: „чи не той це Доленко, що на Соловках вишукував та об'єднував українців?"

Треба тільки вдуматись в оце, здавалося, просте запитання... скільки треба мати любови до отих знедолених українців, скільки посвяти, щоб в умовах соловецької каторги, ризикуючи життям (за такі речі тільки розстріл), вишукувати й об'єднувати українців.

Ці факти прийшли мені на думку в зв'язку з днем Св. Володимира Великого, (що пам'ять його шануємо 28 липня), якого Патроном своєму синові вибрала шановна Матуся В. А. Доленка.

Побажаємо ж нашому дорогому іменинникові сил і здоров'я і діждати повороту на Рідні Землі, щоб на звільненій від окупанта Україні продовжувати служіння многостраждальному Українському Народові!

Проф. К. Туптій.

До програми партії селян Соборної Української Землі

І. Формування політичної свідомості селянина.

Процес формування політичного кредо українського селянина прийшов до завершення в умовах виняткових і відмінних ніж у селянства інших народів.

Селянські партії у західних державах (Польщі, Румунії, Чехословаччини, Італії) зароджувались, оформлювались, розвивались, діяли на власній землі в умовах неподривности селянина від виробничого процесу.

Український селянин чітко сформулював своє прагнення, до власної політичної організації і до активної участи в політичному житті українського суспільства — вже на чужій землі, в стані не лише відірваності від своєї господарчої діяльности, а й в умовах, коли втрачено зв'язки з своїм народом.

В Західній Німеччині в м. Новій Ульм Селянський З'їзд 25 березня 1950 року, заслухавши доповідь голови Селянської Секції Союзу Земель Соборної України — селянина М. Ю. Шурка, виніс ухвалу про необхідність організації Селянської Партії. Вага цієї ухвали набуває поважного значіння тому, що вперше в бутті українського селянина виразно пролунала його воля, його слово. З ухвалою накреслилась перспектива, щоб повести, під проводом свойого штабу, більш ефективнішу боротьбу з окупантом і тим прискорити день розкріпачення селянства, і щоб у звільненій Україні стати політичним суб'єктом і приєднатися до активного будівництва Суверенної держави.

Факт масового виходу селянства на політичну еміграцію своїм корінням пов'язаний з процесом формування його політичної свідомости. Цей процес не є ізольований від загального громадсько-політичного руху в українському суспільстві, хоча і має своєрідні риси.

Від часу поразки гетьмана Мазепи під Полтавою і втрати державности, українство на протязі майже двох віків, під тиском російської реакції, перебувало в підпіллі і виносилось на денне світло лише національними велетнями (Котляревський, Шевченко, Костомарів та інші), які вели двобій з царатом за права нації.

Російська реакція досягла своїх вершків 1876 р., коли українське слово було поставлене поза законом. Однак валуєвщина створила і перелом в боротьбі нації з царським абсолютизмом. Сили народу активізувались, було вишукано нові форми боротьби. М. Драгоманів започаткував на ширшій політичній базі, в порівнанні з попередньою еміграцією, творення опінії західніх держав до русифікаційної і колонізаторської політики царату. Драгоманів спрямував менш затиснуті національні сили західньо українських земель на рейки спільної боротьби всього українського народу і тим посилив процес національного пробудження. Вся боротьба набула послідовно плянового характеру і перейшла такі етапи:

1. Українофільство.
2. Поширення ідей соціялізму.
3. Національна революція, з впливом на неї соціялістичних ідей.
4. Боротьба з червоним окупантом і протверезіння від соціялізму.
5. Народня політична еміграція.

Селянин на протязі всієї української історії стояв і стоїть непохитним охоронцем цементу нації: віри, мови, пісні, традицій, звичаїв. Тому селянин не був ані об'єктом, ані „диким полем" для прищеплення початкової абетки національної свідомості. Коли не можна визначити ролю селянина в громадсько-політичному русі як суб'єкта, то принаймні треба ствердити, що він був джерелом національної субстанції.

Селянин залишався неушкодженим духово соціялізмом, не зазнав на собі в національну революцію помітних впливів соціялістичних ідей. Тому й протверезіння, яке прийшло певдовзі після зміцнення режиму московського окупанта серед робітників і інтелігенції, до селянина не стосується. В цьому своєрідність процесу формування політичної і національної свідомості селянина.

Самобутність селянина, що неодноразово виносила на вершину слави і могутности борців за державність і волю народу, залишається непорушною і до сучасних днів. Від самобутности селянина йшов живий струм до В. Антоновича, Житецького, Лотоцького та інших українофілів, що в глуху ніч царського абсолютизму спромоглись прокласти шлях до українського народу і словом та ділом будили його від довгого сну. Вивівши національне відродження з підпілля на легальні рейки, маючи в своїй роботі незаперечні осяги, українофіли були незаслужено знеговані і засуджені наступним поколінням більш за них радикальним і прогресивним. Однак, перша перемога над валуєвщиною належить не кому іншому, як українофілам. Заходами української Петербурґської громади, з участю О. Лотоцького і П. Стебницького, в 1904 році було скасовано закон про заборону українського слова.

З початком сучасного сторіччя в Україну було принесено ідеї марксизму, зрощені на німецькій землі та в інших західніх державах. В Галичині і на Великій Україні народжуються соціялістичні організації і партії. З кола українофілів відходять прогресивніші одиниці, що переносять західнє повітря на український грунт. Професор Київського університету Зібер обертається з українофіла на першого українського марксиста. В Галичині під впливом Драгоманова міняють світогляд М. Павлик та І. Франко, що ще в 1890 р. роблять спробу закласти селянську радикальну партію. Така спроба була повторена на дещо відмінній основі, в 1893 р. в Києві групою українських письменників: І. Стешенко, Л. Українка та інші, що створили першу соціял-демократичну групу. Сталих і послідовних форм рух набрав, коли 18 вересня 1899 р. у Львові було засновано Соціял Демократичну Партію під проводом М. Ганкевича, Р. Ярославича, С. Вітика, а в Харкові декількома місяцями пізніше (11. лютого 1900 р.) було створено Революційну Українську Партію (РУП), на чолі з Дмитром Антоновичем, Михайлом Русовим, Д. Познанським.

Названі піонери марксизму відгалужували від себе ріжні групи

і партії з іншими назвами і напрямками роботи. РУП перетворилась на Українську Соціял-Демократичну Партію, що відограла велику роль в національній Революції 1917 р. Народжені соціялістичні партії, в процесі шукання шляхів і програмових засад вели між собою і в середині себе ідеологічні суперечки, сперечалися за сфери впливів. Одначе всі партії й організації пляцдармом для своєї діяльності обирали переважно селянство, що, на думку соціялістів, потрібувало захисту його соціяльних інтересів.

Кляса дворян-поміщиків, економічно визискувала селянство, бо зосереджувала в своїх руках великі земельні масиви та надуживала привілеями, наданими цій клясі царатом. Панщина давалася в знаки і селянин накопичував потенціяльні сили для боротьби з **соціяльною нерівністю.**

Пригожим грунтом було селянство для праці українських соціялістів і з мотивів **національних,** бо селянство залишилось єдиною верствою народу, **неушкодженою русифікацією,** — тоді як робітництво, міщанство, та значна частина інтелігенції втратили свої національні риси. Робітництво кром того перебувало під впливами російських соціялістичних партій. Останні ставили собі на меті вести за собою українське селянство, відірвавши його від своєї національної свідомої інтелігенції. Всеросійський селянський союз, що мав перед революцією 1905 року сітку своїх філіялів на Україні, так званих селянських спілок, виявляв найбільшу активність в боротьбі за селянство з українськими партіями.

В національному питанню російські партії стояли на однакових позиціях з царатом і заперечували національне підложжя українських марксистів закидаючи останнім „вузький шовінізм", який, мовляв, суперечить світовому об'єднанню працюючих.

В боротьбі за українське селянство переможцями не були ні російські, ні українські марксисти. Селянин залишався індивідуалістом-власником і позитивно сприймав гасла марксистів лише в частині своїх соціяльних інтересів. Малоземельне селянство, батраки в економіях, заробітчане денебільше захоплювались ідеями марксизму і навіть хвилево йшли за соціялістичними партіями, не маючи з ними органічних зв'язків і партійних ланцюгів. Всі політичні партії того часу були за своїм складом суто інтелігентськими з домішкою робітників. Зв'язки з селянством здійснювались через підпільне видавництво брошур-листівок, гасел, відозв та через одиноких „ходаків в народ".

Селянин і без політичних партій розумів, що кляса поміщиків і царат, який віддав тим поміщикам предківську землю, є причиною соціяльної кривди. Тому гасла партій — проти царя і поміщиків, і гасла за відбирання землі від поміщиків для передачі селянам — знаходили відгомін в настроях селян. Селянські повстання 1902 р. і революція 1905 р. були виявами тих настроїв.

Значно більшого успіху в боротьбі за селянство досяг пізніше царат столипінською реформою. Ця реформа мала на меті створити на селі підпертя для захитаного трону в спосіб надання заможнішій частині селянства привілеїв, з тим, щоби в відплату за це вимагати від селянина „патріотизму" і гарматного м'яса в назрілій першій світовій війні.

Столипінська реформа з її хуторами й отрубами нанесла першого дошкульного удару селянській становій цілості, започаткувавши поділ селянства, посиливши поділ маєтковий. Однак реформа одночасно ствердила і непридатність для українського селянина занесених з заходу соціялістичних ідей.

Політичні і національні гасла на початку сучасного сторіччя не були ще широкими і чітко окресленими. Більшість партій обмежувала свої вимоги автономією, демократичними свободами, відновленням української мови в школах, установах, пресі. Лише створена М. Міхновським 1902 р. в Харкові Українська Народня Партія ставила на меті відокремлення України від Росії й оголосила „Одну єдину неподільну від Карпат аж до Кавказу Самостійну Вільну Демократичну Україну — республіку робочих людей". (З „Декалога" М. Міхновського). Ідеї Міхновського ширились його нечисленними однодумцями, доходила до селянства і формувала його національне кредо.

Легальною дорогою, перейнятою від українофілів, йшла група видатної української інтелігенції на чолі з Е. Чикаленком, С. Єфремовим, Б. Грінченком, що створили 1904 р. Українську Демократичну Партію, яка пізніше діяла під назвою Української Радикальної Партії, а ще пізніше Товариства Українських Поступовців (ТУП). Ця група не припиняла своєї діяльности і в часи посилення російської реакції — в першу світову війну. Активно діяла, аж до національної революції, давши останній свої кадри, а в тому і видатних провідників. Спрямувавши своє служіння українському народові на практичні, культурницькі рейки, ця група принесла великий вклад в процес національного і політичного відродження українського народу, зокрема селянства.

Партія Українських Соціялістів-Революціонерів з прямим завданням стати в проводі українського селянства, започаткувала своє життя в Києві лише 1915 р. Хоч в національну революцію ця партія і стала найчисленнішою і найвпливовішою, все ж і вона не мала великих осягів у селянства, бо і її дорога і програма розходились з власницькою дорогою селянина.

Підсумовуючи все те, що дали селянинові до початку національної революції українські партії, треба констатувати, що український селянин сприйняв для себе лише два права: право соціяльної справедливости і право бути незалежним господарем на своїй землі. З таким настановленням він увійшов в революцію, ставши з її перших днів в авангарді національних сил. Провідні учасники революції і сьогоднішні мемуаристи майже одностайно, але хибно посилаються на так звану селянську несвідомість як спричинника програшу цієї революції. Вони не помічають фактів національного запалу і жертвенности селянина в боротьбі за свої усвідомлені права, а тим самим і за свою державу. Селянин дав відродженій державі представників у парлямент — Центральну Раду і Трудовий Конгрес, дав армію, старшин, народніх героїв; не шкодував свого майна.

Селянин прямував до своєї хати з своєю правдою, силою і волею, хоч рішуче заперечував наміри соціялістичних провідників знайти компроміс між соціялізмом і власністю. І одною з головних при-

чия втрати суверенности була нерозв'язність вчасно аграрної проблеми.

Втрата суверенности однак не означає втрати всіх здобутків революції. Український нарід актом IV-го Універсалу окреслив свою політичну і національну зрілість. А збройна боротьба довела московському імперіялізмові здатність нації захищати свої права. Тому червоний окупант не наважився відібрати від українського народу головний здобуток революції — його державність. Тому Українська Совєтська Республіка — реальність державного нашого життя, реальність перемоги над ворогом.

Втрата суверенности протверезила український нарід від соціялістичних мрій, ідейно об'єднавши з селянством всі верстви, а в тому числі і інтелігенцію, найбільш заторкнуту марксизмом. В боротьбі з окупантом об'єднались всі сили українського народу, хоч і тут селянин та його інтелігенція йшли в авангарді, приймаючи на себе перші удари окупанта.

Большевизм, що в основу своєї філософії кладе доктрину нещадної боротьби з класою буржуазії аж до фізичного винищення, зарахував і селянство до „дрібно-буржуазної стихії". Тому в першу чергу проти селянства було застосовано комплексну систему тиску і терору, в надії на швидке викорінення власницьких наставлень з психології гордого своєю економічною незалежністю селянина.

В наслідок нерівної боротьби з окупантом, український народ рушив у примусовий похід в усіх напрямках світу. А найбільше — в напрямку небуття, в напрямку концентраційних таборів, розташованих в місцях, де до цього часу хащовий звір не знав про існування людини. Там від непосильної праці, голоду і холоду людина кінчає своє життя, нагадуючи ще живій людині, що хащовий звір виявився біблійним ягням в порівнанні з большевицьким молохом.

Розстрілами, тортурами, в'язницями, каторгою, ограбованням засобів виробництва, поділом та націьковуванням одних груп на інші, окупант не упокорив селянина, а виховав з нього непримиримого собі ворога, свідомого своєї сили і права на людське існування.

Селянин в безупинній боротьбі з окупантом неодноразово міняв тактику і стратегію, але не сходив і не зійшов з поля бою, хоч і поніс найбільші фізичні і моральні втрати. Найбільшою ідеологічною втратою є втрата станової цілости. Розпочавши боротьбу з окупантом цілим селянським станом, селянин, часткове і з своєї вини, не зберіг до кінця суцільности своєї фронтової лінії. В той час, як більшість селянства в боротьбі з ворогом гартувала себе, ідейно озброювалась та зміцнювала національну і станову солідарність, певна частина — ідейно капітулювала перед ворогом, а частина стала осторонь.

Большевики скористали з психологічної щілини в селянській цілости, що посилилась від столипінської реформи і опрацювали завершену методу самопоборювання селянства. Відділивши моральною заслоною а частково фізично, насамперед від селянства його інтелігенцію, далі поділом самого селянства на три групи: „куркуль, середняк, незаможник", досягли вони значного послаблення селянського фронту. Підступом і обіцянками большевики запрягли до свого воза незаможника, а середняка невтралізували. Руками незаможника

вони знищили куркуля, давши пізніше вільне право тому незаможникові вмирати від голоду. „Середняк", повіривши большевикам, що він „основна фігура на селі", оголосив нейтралітет, і ухилявся від рятування українського селянства від лиха, що наближалося. „Середняк", так само, як і „куркуль", тепер масово заселює далеку північ і там гине, розплачуючись за своє нерозуміння станової солідарности.

Селянська інтелігенція розуміла наміри ворога, розуміла трагедію селянства, тому, не вагаючись, приєдналась до нього, з наміром очолити боротьбу в єдиній штабі, з єдиною тактикою і стратегією. Перший президент УНР — М. Грушевський, своїм приїздом в окуповану Україну, підніс прапор єдиного фронту, єдиного штабу. Нитки територіяльних і відгалужених штабів йдуть до єдиного центру. В Харкові, створений 1923 р. В. Доленко, селянський штаб „Мужицька Партія" розгортає свою діяльність на Слобожанщині і в усій Україні. Мужицька Партія прагне скерувати боротьбу в раціональне русло, та оберегти селянство від хибних тактичних кроків і ідеологічних виломів. Однак окупант швидко усвідомив, яку загрозу несе наявність генерального штабу, наявність спільного фронту з його інтелігенцією. Тому розпочалося нещадне винищення так штабів (СВУ, СУМ, ВО, МІ та інші), як і всієї інтелігенції. Селянська інтелігенція йде ще в глибше підпілля, а назовні прикривається лояльністю. Агроном, вчитель, лікар, кооператор, в шуканні засобів зберігти своє життя, примушені нести селянинові облудну і брехливу большевицьку пропаганду. Створюється щілина в ідеологічному опорядненні селянина з його інтелігенцією. Селянин без станового мозку і штабу послаблює боротьбу, допускається зазначених помилок. Окупант економічно обеззброює селянина. Оспівана відомим економістом Челінцевим невмирущість індивідуального селянського господарства зазнає перетину в своїй багатовіковій тяглості. Замість індивідуального господарства большевики застосовують систему державного капіталізму в формі: колгоспів, радгоспів, МТС, МТМ, де селянин стає звичайним кріпаком.

Навала нового окупанта, Гітлера, остаточно довершує формування свідомости селянина в конечній потребі державної незалежности, єдино спроможної забезпечити йому нормальні умови праці й існування. Селянин підхоплює заклик отамана Ттраса Бульби і піднімає повстання проти одного й другого окупанта. Ця ж визріла свідомість примушує селянина кидати свою землю, йти на політичну еміграцію й там боротись за державну незалежність.

З першого дня перебування селянина на еміграції починається залічування ран, ліквідація щілин. Посіяне окупантом недовір'я між селянином і інтелігенцією поступово зникає. Щоправда певна частина інтелігенції, переважно та, що раніше вийшла на еміграцію, намагається підійти до селянина з старим аршином і потрактувати його лише як об'єкт для своїх програмових цілей, не признавши за ним політичної й національної зрілости. Одначе селянин своїм поступованням на еміграції, зокрема своєю активною боротьбою за право азилю, за право повноцінного громадського і політичного життя доводить пікчемність і хибність антиселянських теорій та наведеної оцінки.

Знайшовши себе (і свою інтелігенцію) спершу в станових селянських спілках, з централізованим проводом, селянин безупинно переходить з щабля на щабель і доходить до потреби організації своєї партії.

II. Напрямні до суверенної держави.

Творячи свою політичну організацію, українське селянство та його інтелігенція цим окреслює не лише своє історичне право на участь в державному будівництві, а визначає також і шлях розвитку українського суспільства в суверенній державі. Не безклясове суспільство, не диктатура одної особи, одної партії, не зверхність одної верстви народу над другою, а гармонійне поєднання всіх творчих сил нації. Співпраця робітничої кляси, селян, інтелігенції й решти прошарків народу — то є підвалина суспільних взаємовідносин в соборній незалежній Україні. Соціяльна і політична рівність станів, професій, та рівність перед державою і судом усіх громадян, незалежно від раси, національности, віровизнання, — то є напрямні до будівництва суверенної держави. Зберігання внутрішнього миру в державі, відсилання в архів історії поділу суспільства за сановитістю на групи і касти, ліквідація начіплювання принижуючих ярликів (холоп, пан, мужик, куркуль тощо) — то є повсякденні обов'язки кожного члена вільного суспільства. Демократичні свободи: слова, друку, зборів, віровизнань та прогресивні ідеї, спрямовані на поширення прав людини — мають бути приналежні українському суспільству.

Вільне творення політичних, громадських, професійних, культурно-освітних організацій та закладів будуть спрямовані на виявлення і розвій творчих сил нації, піднесення на вищий ступінь національної культури народу.

Раціональна будова політичного сектору дасть можливість державному проводові стежити за пульсом життя нації, прислухатись до нього і своєчасно реагувати в напрямку враховування потреб і настроїв народу.

Досвід західніх демократичних держав доводить, що велика строкатість політичного сектору суспільства, означеного великою кількістю партій, не завжди веде до гармонії і внутрішнього миру. В країнах, де існують лише дві-три голосних партії (США, Англія), парляментаризм набрав сталих форм і державне кермо не переживає частих криз, занепадів, трясовиці. Тому, декляруючи право на вільне творення політичних партій, українське суспільство спрямовується в певній опінії до зведення кількости цих партій до мінімуму.

Партія селян, стаючи виразником волі селянства не обмежує свої політичні прагнення лише одним селянським станом. Дбаючи в першу чергу за селян, прямуючи до найповнішого розквіту всієї селянської верстви, зокрема до піднесення на високий рівень матеріяльного добробуту селянина, — партія селян має входити в інтереси всієї нації, спрямовані до добробуту, величі і могутньости суверенної держави. Декляруючи заможність селянина, сприяючи його творчій ініціятиві, стимулюючи виробничі прагнення, — партія рішуче протиставиться розвиткові капіталістичних елементів та визиску людини людиною.

Партія селян має стояти на засадах зосередження в руках держави провідних економічних факторів: великих промислових підприємств, шляхів і закладів сполучення, підземних надр, великих лісових масивів, водних просторів, споруд та будов загально-національного значіння. Щодо решти матеріяльних цінностей, то до них застосовується принцип приватного, кооперативного і громадського володіння.

Оголошується насамперед священність і недоторканість власности на землю, що оберігається законом і громадською опінією. Стверджуючи історичне право селянина на предківську землю, його право вільного господарювання на ній, в основу виробничої діяльности селянина кладеться трудовий принцип, що дає можливість кожному селянинові матеріяльно збагатитись, але унеможливлює відродження капіталізму, виключає відродження поміщицької касти з великими маєтковими посілостями. Трудовий принцип кладе перепони для диференціяції, тоб-то поділу селян на маєткові групи, забезпечуючи тим самим станову цілість і солідарність, а разом з тим громадсько-політичну силу селянства.

Праця селянина та членів його родини на власній землі, у власному господарстві без визиску чужої праці — є ознакою трудової господарчої системи. Творча ініціятива і любов до вільної праці українського селянина — то є життєздатність трудового принципу.

Вироблені власною працею продукти і набуті в господарстві цінности, селянинові вільно споживати, продати, заощадити, використати за власним бажанням.

Вільний ринковий обіг має бути розповсюджений на всю продукцію народнього господарства через систему приватних, кооперативних і державних ринків. Сполучення вільного ринкового обігу, властивого капіталістичній системі, з трудовим принципом сільськогосподарського виробництва — відкриває селянинові можливості до поширення, удосконалення, інтенсифікації і механізації господарства.

Однак право на вільну працю і на наслідки свойого господарювання прийде до селянина після політичного, національного і економічного розкріпачення, після звільнення української землі від окупанта та ліквідації колгоспів, радгоспів, машинотракторних станцій і інших форм большевицького державного капіталізму. Від сьогодні до названого моменту селянина відділюють такі етапи:

1) Боротьба з окупантом.
2) Відновлення індивідуального сільського господарства.
3) Відбудовчий період.

За останні роки боротьба з окупантом вийшла за межі інтересів не лише селянства та цілого українського народу, а і за межі інтересів всього комплексу народів поневолених большевизмом. Боротьба перейшла в стадію змагу двох систем, двох світоглядів і набрала світового значіння. Біля бар'єру стоять системи: ідеологічно дискредитована і виснажена — очолювана московсько-большевицьким імперіялізмом, а друга прогресивна — з демократичними відносинами народів.

Український селянин, як і весь український народ, стояв, стоїть і буде стояти на боці вільних народів, що творять прогресивну сис-

тему. Тому партія селян, розгортаючи свою діяльність на вільній землі Вашінґтона, вважає своїм обов'язком морально і фізично допомагати демократичній частині людства боротись з московським окупантом, обумовляючи право українського народу на вільне незалежне державне життя, та висвітлюючи перед вільним світом боротьбу нації на всіх відтинках фронту: збройного, національного, політичного, релігійного.

Вільна частина селянства, разом з усім суспільством провадить боротьбу з окупантом під проводом свого суверена президента Української Народньої Республіки, умандатованого українським народом в час національної революції. Партія селян визнає законність і силу мандату президента Української Народньої Республіки, аж до часу звільнення України від окупанта та обрання українським народом нового державного проводу.

Селянство на еміграції гуртується біля тимчасового парляменту — Української Національної Ради, морально і матеріяльно підтримує її, виходячи з передумови, що і Укр. Нац. Рада шанує право представників селянства та його партії на еміграції репрезентувати інтереси всього українського селянства.

Від свого легітимного уряду селяни вимагають більшої рішучости, активности та розгортання дій в напрямку:

1. Переобрання на себе ініціятиви в об'єднанні на еміграції національних центрів поневолених Москвою народів.

2. Опрацювання позитивної програми дій уряду в суверенній державі і ознайомлення з цією програмою всього українського народу.

3. Опрацювання основних засад аґрарної політики, побудованих на принципі трудової земельної власности взагалі і заходи в переходовий період зокрема і ознайомлення з ними українського селянства.

Другий етап в першій його стадії відбуватиметься ймовірно без централізованого національного державного керма. Тоді, коли вир найрізноманітніших пристрастей досягатиме найвищого ступеня і коли воля і патріотизм свідомої частини народу буде єдиною силою в протиставленні стихії й анархії. Природньо, що залишки матеріяльних цінностей в промисловості та сільському господарстві, не вивезені і не зліквідовані окупантом, правитимуть за принаду розрахунку за своє багаторічне визискування та економічний гніт і посилюватимуть пристрасті. Ще не відпружена психіка мас буде шукати виходу для помсти та активної дії.

Перед селянством стане питання способу і терміну ліквідації колгоспів, МТС, радгоспів та інших форм большевицької господарчої системи. Партія селян трактує всі залишки цінностей в сільському господарстві власністю селянства. На залишені рештки, що нагромаджені в наслідок багаторічного грабунку окупантом селян, має незаперечне право лише селянин. Таке ж неспірне право селянина негайно зняти з себе пута. Тому ліквідація названих господарчих форм має відбутись без наказів і інструкцій з гори, при першій наявній можливості, за ініціятивою селян, лише під наглядом обраних ними комісій.

В такий же спосіб має відбутись розподіл землі. Земля, що на-

лежала селянам, незалежно від того, хто користувався нею за більшевицького панування, негайно повертається наявним власникам. Разом з землею повертаються будівлі, садиби, уцілілий живий та мертвий реманент. Земля відсутніх селян чекає на повернення останніх, або їхніх нащадків і творить громадський фонд. Земля радгоспів, за невеликим винятком площі, потрібної для державних цілей, також негайно переходить в індивідуальне користування, з тією лише відміною, що остаточне закріплення цієї землі за користувачами переводитиметься при державному землеустрою.

2. Тривалість відбудовчого періоду залежатиме від багатьох факторів, а насамперед від наявности для українського народу бодай мінімальних умов, щоб використати свої творчі сили для мирної праці. Однак і при найліпших умовах нарід мусить пережити певні труднощі.

Найважливішою проблемою відбудовчого періоду є проблема зрівноваження інтересів індивідуальних з інтересами загально-державними. Декларуючи незаперечне право кожного селянина вільно користуватися наслідками свойого господарювання, треба бути готовим поступитись цим правом в інтересах всього народу в цілому. Перспектива замкненого кола, властивого відбудовчому періодові, коли загальна руїна і зруйнований ринковий обіг стане перепоною господарчої діяльности, цілком реальна. Державна промисловість з початку відбудовчого періоду не дасть на ринок належної кількости і якости виробів, потрібних селянинові. Робітники фізичної і розумової праці опиняться перед катастрофою, бо селянин не матиме сенсу віддавати вироблені ним продукти за безвартісні грошеві знаки. Перед селянином встане дилема: або допомогти нації вийти з глухого кута на шлях, до відбудови народнього господарства, або порвати зв'язок з містом. Державний провід мусить мати достатню мудрість, щоб не піти шляхом тиску на селянина, який єдино спроможній розрубати замкнене коло.

Реальна можливість і того, що у відбудовчий період певні законодавчі акти не цілком відповідатимуть становим інтересам селянина та робітника. Одначе селянство підтримуватиме такі акти лише в ситуації, коли інтереси всієї нації диктуватимуть конечну потребу в порушенні інтересів однієї верстви народу.

В цілому ж в питанні відновлення і закріплення суверенности треба виходити з позиції, що лише реальними, а не декларованими жертвами і цінностями можна включити в цей історичний чин весь український нарід. Найвища ціна не перевищить вартости здобутого українським народом права господарювати на своїй предківській землі.

III. В суверенній державі.

Вихідною позицією в будівництві суверенної держави має бути принцип: держава для народу, а не народ для держави.

З трьох компонентів держави: земля, нарід, влада— жива людина потребуватиме найбільшої опіки й упорядкування.

Большевизм залишить в спадщину світоглядові зрушення, надломану психіку, попсовану мораль у нестійкої частини народу, занепад національної свідомости. Поставити об'єктивний діягноз, знайти раціональні ліки для духовно-хворих одиниць, і зберегти їх

для суспільства — є чи не найважливішою проблемою впорядкування народніх мас. Складність цієї проблеми посилюватиметься багатьма іншими причинами — зовнішнього і внутрішнього характеру.

Молодь, що пройшла школу комсомолу, потребуватиме своїх ліків.

Заанґажована окупантом частина інтеліґенції, робітництва і селянства, що ввійшла в склад комуністичної партії, опиниться на роздоріжжі і або піде за ворогом, або повернеться до свойого народу і активно допомагатиме будувати суверенну державу.

Різні настрої, вимоги і прагнення до форми і будови суверенної держави творитимуть опір владі, гальмуватимуть державне будівництво.

Законодавчі акти соціяльного і аґрарного порядку, не розраховані на підтримку переважної більшости населення і селянства, можуть мати катастрофальні наслідки.

Антаґонізми релігійного і територіяльного характеру також не сприятимуть внутрішньому мирові.

Крім наведених суспільних явищ, існуватимуть і інші фактори, що діятимуть в напрямку розбиття народу.

В шуканні шляхів до лікування душі українського громадянина, до гармонії і миру в суспільстві, треба насамперед розрізнити дві сторінки в житті кожного індивідума, кожного **українця.** Стару сторінку — під займанщиною і нову — у своїй суверенній державі. Стара сторінка перекреслюється і відсилається в архів. Тільки приналежність особи до органів влади окупанта або партії, не може правити за злочин, за привід до зневаги і відштовхування від суспільства цієї особи. Лише органи правопорядку і національний суд, незалежний, об'єктивний і гуманний, може зажадати від кожного громадянина пояснень в його попередній діяльності. Треба відкинути методу виправлення людини, побудовану на жорстокості і помсті. Хірургічне і поліційне лікування може стосуватися асоціяльного, злочинного елементу, провокаторів, а не жертв окупаційного режиму. Людину, що зійшла на манівці, збочила, навіть зрадила під примусом і загрозою втрати свойого життя, треба насамперед звільнити від гніту, пережитого жаху і страхіття. Звільнити його психіку від всіх намулів, що напластував за довгі роки займанець всією системою заходів, спрямованих на виховання рабів.

До вільного суспільства кожна людина має прийти без страху і сумніву, незалежно від свойого вірую. Темпо подиху того суспільства буде першим бальзамом, що почне залічувати духовні рани.

Суверенна держава, в противагу большевицькій системі терору, має опрацювати програму виховання і перевиховання людини на засадах християнської моралі і етики.

На зміну безбожницькому матеріялізму має прийти, а вірніше відродиться ідеологічне світосприймання українського народу. Суспільство мусить усвідомити, що найідеальніша державна система не принесе щастя людині, коли не зміниться сама людина, коли душа народу буде затиснута в лещата фальшивої філософії про те, що життя людини лише є боротьба, і коли сама душа буде трактува-

тись, як непотрібний додаток. Наука має стати вільною і керуватися в своєму поступованні лише об'єктивністю та прогресом людства. Так само і Церква, унезалежнена від держави, має йти своїм шляхом, накресленим нашими предками. Не в суперечностях з наукою, а в взаємопідтримці зростатиме її авторитет, моральна сила і впливи на український народ.

Обов'язкова 6-7-річна освіта буде основою до вищого розвитку духовного й матеріяльного життя людини. А одночасно освіта піднесе національну, суспільну й політичну свідомість народу.

В програмі виховання має бути приділено поважне місце соборності це за трафаретом, а за суттю. Державна опіка над всією біологічною субстанцією нації має йти дорогою великодушности до „найменшого брата", дорогою урівнання всіх в єдиному неподільному суспільстві. Спільна історія, спільна боротьба, спільна матірна мова, традиції, звичаї — не можуть не привести українця до соборної думи, коли про це дбатиме весь народ.

Виховуючи і перевиховуючи членів нації, суверенна держава не сміє випустити з поля зору і громадян не українського походження.

Відкидаючи шлях расизму, нацизму, шовінізму, держава мусить виявити повну толерантність і братерство до всіх громадян неукраїнського походження, незалежно від раси і національности. Національна автономія для громадян неукраїнського походження, відповідні міністерства в уряді — будуть доказами шанування прав цих громадян.

Право азилю для втікачів (з-під тоталітарних режимів або з мотивів політичного і релігійного характеру) буде доказом шанування прав людини і нашої гостинности.

Перед селянством встане завдання впорядкувати свої станові взаємовідносини: відродити селянську цілість, солідарність, знайти дорогу до органічного поєднання з своєю інтелігенцією. Здійснення цього завдання супроводитиметься сприяючими і гальмуючими явищами. Сприятиме поєднанню очищення інтелігенції від західнього, московського і національного соціялізму. Соціялісти з національної революції, мрійники з „загірної комуни" стануть перед селянством звільненими від ілюзій. Їхнім вантажем буде засвоєний від большевизму урок політграмоти: наївна спроба змінити підсумок в формі Леніна — „Національна за формою — соціялістична за суттю". „Соціялістична за формою — національна за суттю" — ця формула відійшла в небуття разом з ідейними творцями її.

Ідейно наближена до селянства інтелігенція теж вагається сісти за круглий стіл з селянином, бо вважає, що її освіченість і широкий діяпазон мислення кличуть її до сановитішої ролі, ніж органічна співпраця з селянством.

Більш споріднена з селянством інтелігенція не заперечує проти права селянина ввійти в нове суспільство рівноправним громадсько-політичним суб'єктом. Однак далі великодушного дозволу селянинові творити свою політичну організацію цей інтелігент на йде. На його думку, створена селянська партія покличе його, інтелігента для керівництва і консультації, — і до цієї ролі він себе й готує, але

не рухає і пальцем, щоби розчистити шлях селянинові до політичного життя.

Інтелігенція, яка працювала серед селянства за большевиків і якій пощастило зберегти своє життя, в значній мірі дискредитована перед селянством своєю, бодай назовні, співпрацею з окупантом. Природньо, що само селянство довший час буде приглядатись до поведінки цієї частини інтелігенції і не кидатиметься в її обійми.

Не зважаючи на зазначені явища, селянин, вийшовши на стовпову дорогу, безупинно іде по ній далі з вірою, що ідея селянської партії своєю життєздатністю і конечною потребою перевиховає і селянство і його провідну верству та відродить єдність між ними і станову цілість. Немає сумніву і в тому, що поділене окупантом на ворогуючі групи селянство прийде до солідарности, до тактики спільного фронту в захисті своїх інтересів і в захисті та в будівництві суверенної держави.

Гальма маєткової ріжниці усунув окупант, а соціяльна рівність в суверенній державі допоможе відродити згоду і братерство в великій селянській сім'ї.

2. Державна система і влада, узалежнена від народу, — це ті маяки, на які буде дивитись українська держава — будуючи своє вільне життя. Природньо, що здобутки прогресивного людства будуть тими яскравими променями, які скеровуватимуть і тягтимуть нас перенести чужого куміра на нашу землю, перенести чужі зразки і системи і влади в умови своєї суверенної держави. Не відкидаючи здобутків людства, український народ мусить мати свій орієнтир, свій дороговказ. Народжена в 9-ту хвилю національної революції Українська Народня Республіка відповідала і відповідає прагненням нації до незалежного життя. Недовершеність будови, недоліки системи УНРеспубліки не зменшують сили ідей і принципів, закладених в основу задумів при відновленню нашого державного життя. Народоправство, шанування волі народу залишаються і сьогодні головними напрямними при виборі державної системи та форми державного керма. Під прапором УНРеспубліки боровся і бореться з окупантом весь нарід. Під цим прапором понесено великі жертви нації, віддано життя її кращих синів. Прапор УНРеспубліки дорогий і близький для селянства, бо воно було співтворцем, активним учасником національної революції.

В суверенній державі форма державного керма має значення як показник шанування прав людини. В психології кожної живої істоти заложений протест проти будь-якого тиску на волю та все її буття, — тому підходячи до принципів формування влади, треба прагнути звести до мінімуму можливості гніту і тиску на людину. Треба дати кожному громадянинові можливість протиставити свою розумну, будівничу волю — волі державної машини.

Двохступневий парламент, з Центральною і Малою Радами, витворений в національну революцію, може залишитись навіть з наведеного огляду схемою і для суверенної держави. Не потрібує значних змін і вживана в революцію схема її виконавчого сектору влади. Президент обраний **народом,** — загальним, прямим, рівним і таємним голосуванням заховує в своїй особі суверенітет. Від провідників міністерств вимагатиметься об'єктивности і позапартійности

в роботі. Складена міністрами присяга зобов'язуватиме їх служити волі народу і незалежно від партійної приналежності дбати про інтереси всіх громадян, відкидаючи дорогу поділу народу за расовими, національними, релігійними, і становими ознаками.

Кожному громадянинові має прислуговувати право активних і пасивних виборів всіх ступнів своєї влади.

Незалежно від обраної системи та форми державної влади, в суверенній державі мусить бути опрацьована високого рівня програма обслуговування населення в усіх ділянках життя за кращими зразками європейських країн Заходу. Зокрема має бути передбачено:

— загальне безкоштовне початкове 6-7 річне навчання,
— соціяльне забезпечення інвалідів, хорих, старших за 60 років,
— безкоштовне лікування,
— страхування життя від випадків травми на праці,
— відпочинок за рахунок працедавців всіх працюючих,
— будинки притулку для жертв большевицького терору, поворотців з заслання, з еміграції, для сиріт, одиноких, старих і непрацездатних громадян.

Санаторії і будинки відпочинку для всіх працюючих, а в тому числі і селянам.

— Матеріяльна допомога поворотцям з заслання та з політичної еміграції, забезпечення їм житла і праці.

— Привілегії репресованому селянству в позачерговому полагодженні їхнього господарства.

Виробнича діяльність працюючих є опікою і поза державою також і опікою станових і професійних організацій. Залишенцям буде прислуговувати право об'єднуватися в любі форми кооперації виробничого суспільного характеру.

Мають відродитися органи самоврядування в формі земств.

Багаторічний досвід з діяльності Земства на Україні довів і селянинові корисність цієї системи селянського самоврядування. Земства виявилися рушіями культури, освіти, національної свідомости, правопорядку в селянському житті. Земство та органи міського самоврядування не можуть стати державою в державі, проте центральна влада має надати їм широкі права, починаючи від волосних і кінчаючи губерніяльними. За вихідні позиції можна вважати статус органів самоврядування, запроваджений після лютневої революції 1917 р.

3. Впорядкування території і кордонів Суверенної держави найбільш неясна і скомпліковапа проблема, для розв'язання якої немає сьогодні ні конкретних даних, ні передумов. За програму оптимум треба брати загальновизнані в демократичному світі засади, а саме: Суверенна держава має обняти всі землі Соборної України за етнографічною ознакою.

Поділ української землі, на адміністративні одиниці, військові округи, та інші територіяльні розмежовання, бажано перевести за національною ознакою, відкинувши наслідування схем, накинених окупантом.

Царський і большевицький режим, переслідуючи ціль замулити своїми напластовуннями наше державне життя, касували поділи

української землі за часів князівства і гетманства. Було б доцільним подбати про традиції минулої державності і впорядкувати нашу територію за мапою земель: Волинь, Слобожанщина, Галичина, Поділля, Херсонщина, і т.д.

IV. На власній землі.

Селянин, осівши на власній землі, не матиме перешкод для впорядкування свойого господарства та свойого родинного життя. Однак ці два, на перший погляд прості, приватного значення завдання — в дійсності складні, відповідальні, узалежнені не тільки від доброї чи злої волі селянина, а в першу чергу від аграрного і загального законодавства.

Спадщина багаторічної займанщини ще більш ускладнює справу. Червоний окупант в наступі на село намагався знищити вікові надбання українського народу, а зокрема й особливо: плекання власности, високий авторитет голови родини, непохитну мораль родинного життя, побожність. Залікування тяжких втрат має стати першим і найголовнішим завданням селянства, всього українського народу, бо для держави, суспільства і селянина моральне і фізичне здоров'я в першу чергу селянської родини має надзвичайно велике значення. Родина з внутрішньою згодою, послухом, пошаною до батьків і старших — це передумова внутрішнього миру в суспільстві, це запорука свідомости і дисциплінованости вояка, що захищатиме суверенну державу, це перспектива ушляхетнення душі українського народу.

Здорова селянська родина відродиться при умові, коли розв'язання аграрної проблеми і зміст земельних законів будуть відповідно цілеспрямовані. А насамперед при умові коли конституція і законодавство піднесуть на високий рівень авторитет голови селянської родини, з наданням права останньому бути незаперечним керівником свойого господарства і покладуть на нього обов'язки відповідати за стан родини. Голові селянської родини має бути надане право: визначати спадкоємця надбаних ним цінностей і землі, визначати професію і рід діяльности своїх дітей, давати згоду або відмовляти тому чи іншому членові родини виділятись з своєю пайкою з господарства, давати тій чи іншій своїй дитині освіту більшу за обов'язкову — встановлену державою, визначити систему і напрямок господарства, купувати, продавати, орендувати землю та всі засоби виробництва і побуту.

Господарча діяльність селянина, спрямована безпосередньо на зростання добробуту його родини, не є ізольованою від інтересів держави, і всього народу. Міцне товарове господарство покладе підвалини для матеріяльного і політичного розквіту держави. Тому і тут державне законодавство має бути спрямоване на повне виявлення виробничої ініціятиви селянина, на зацікавленість того селянства підносити економічну і технічну міць свойого господарства.

Селянство вимагає від аграрного законодавства суверенної держави додержання таких напрямних.

1. Вся земля розподіляється між двома власниками: державою органами самоврядування і селянами.

До державного землеволодіння відходять: земельні території, що заховують в собі рудні, нафтяні, вугільні та інші поклади. Всі лісові масиви державного значення, що не були в колгоспному користуванні. Водні простори та річки, експлуатації яких вимагатиме держава. Території опановані міськими промисловими та іншими державними закладами. В розпорядимості держави має перебувати і частина (не більше 10%) рільної площі, що творитиме державний фонд, необхідний для задоволення потреб селян, неврахованих при остаточному землеустрою.

Решта земельної території переходить у власність селянам. Можуть одержати землю і всі бажаючі, без огляду на національну приналежність та інші ознаки, при тій однак умові, що особам, які претендуватимуть на землю, призначено право громадянства української держави.

Перехід землі в індивідуальну селянську власність здійснюється негайно після звільнення України від окупанта, без будь-яких викупів, так в моменті розподілу землі, як і в послідуючому часі. Розподіл землі в першій стадії проходить спрощеним порядком за принципом наділу на члена родини і проводиться самими селянами, через місцеві повітові органи самоврядування під доглядом землемірів. Остаточний розподіл землі завершується державним землеустроєм.

2. Власником землі в індивідуальному господарстві вважається голова родини, з переліченими вище правами.

Поруч з правами на землевласника накладаються і обов'язки та обмеження. Дбайливо вести своє господарство і пильнувати за добрим станом землі. Працювати, без права продажі, на землі, одержаній від держави в наділ, принаймні на протязі трьох років. Бути затрудненим в господарстві особисто з працездатними членами родини.

3. В інтересах держави і селянства треба прагнути до того, щоб всі індивідуальні господарства були спроможними продукувати товарові лишки. Тому завдання аграрної політики подвійне — не допустити в сільському господарстві капіталізму та диференціяції селянства, а поруч з цим не допустити і народження дрібних, натурально-споживчих і економічно кволих господарств. Засобом для цього має бути встановлення мінімального і максимального розміру земельного володіння. При розв'язуванні цього складного питання має бути врахована низка передумов, серед яких головніші: збереження за селянством соціяльних здобутків з революції (в частині збільшення розмірів індивідуального землекористування); наявність сільсько-господарського населення та загальної кількости придатної для с. г. користування землі в межах держави; неоднакова заселеність українських земель (смуга з рідким заселенням і аграрно «перенаселені); неоднакова якість грунтів; фактори технічного поступу сільського господарства. Останній фактор примусить законодавців по-новому підійти до визначення розмірів землеволодіння. Коли в дореволюційні часи пересічна родина з 3-4 працездатними членами могла опанувати без найманої праці площу зернового господарства в 12-15 га, то при наявності трактора, комбайна та інших машин, ця площа може бути подвоєна, а то й потроєна. Поняття трудової власности, набуває з ростом механізації ширшо-

го діапозону і дозволяє, не порушуючи задекларованих засад аграрної політики, з іншою міркою підійти до розмірів землеволодіння.

Зважаючи на перелічені умови, встановлення мінімальних і максимальних розмірів землеволодіння може мати місце лише при переведенні ґрунтової підготовки, ретельних підрахунках, боніфікації ґрунтів, опрацьовання пляну державного землеустрою. Попередня орієнтовна схема така. Кожен громадянин, навіть і той, що після революції 1917 року не мав своєї землі, але в момент розподілу виявив своє бажання вести власне сільське господарство, має право одержати на кожного члена родини земельний наділ, в залежности від наявних місцевих передумов. Збільшення за рахунок купівлі не переходить межі 35 га, а зменшення (при продажу) не спускається нижче 10 га.

Ці пересічні межі окремих смуг (степова, лісо-степова, Полісся) можуть мати відхилення так в один, як і другий бік, в залежності від місцевих умов.

Землевласник з найвищою площею землеволодіння має право взяти в оренду до 30% від розміру власної землі, а землевласник з мінімальною площею — до 50% своєї площі. Ці обмеження диктуються метою усунути надмірне зосередження в одних руках землі та недостатню і низькоякісну обробку її. З цією ж метою термін оренди обмежується і не може **перевищити трьох років.**

4. Вільний вибір форми землекористування означено в числі незаперечних прав землевласника, однак в цій частині селянин має зважати не лише на господарчі цілі.

З погляду економічно-господарчої раціональности, хуторська форма стоїть на найвищому щаблі. Одначе розселення хуторами потягне й негативні наслідки (утруднення культурно-освітнього обслуговування, збільшення витрат на дорожне будівництво, — на побутове обслуговування тощо). Тому держава буде сприяти цій формі в певних умовах на певному місці: в випадках далекоземелля, вияву бажання групи селян оселитись хуторами межуючими між собою; наявности в місті розташування хуторів води; близькість прокладених шляхів тощо.

Отрубна форма дає можливість застосувати бажаний сівозмін, робити капіталовкладення (іригація, дренаж, меліорація, штучні угноєння), але не ліквідує, а скорше посилить далекоземілля. Землевласник має зважати сам позитиви та негативи і про своє рішення заявити земельній громаді.

Введення громадських сівозмінів залежатиме від волі переважаючої більшости земельної громади, з тією однак умовою, що меншість матиме право на виділ приналежної їм землі чи то в суцільному масиві, чи ланками для кожного власника.

5. Враховуючи прогрес сільського господарства, його інтенсифікацію, поширення технічних культур, потрібних для промисловости, наявність в сільському господарстві критичних періодів, коли недостатність робочих рук приводить до втрати врожаю, аграрне законодавство має дозволити селянинові користуватись найманою працею, сезоновою і постійною. В переходовий період, коли велика кількість селянських родин, без працездатних членів, по виході з колгоспу, опиняться в безпорадному стані, наймана праця може бути єдиним

виходом і засобом для відбудови індивідуального господарства. Кількість найманих постійних робітників обмежується. (Кількістю працездатних членів родини). Родина з одним працездатним членом користується максимумом (до трьох робітників), а родина з нормальним числом працюючих своїх членів — одним (двома) робітниками.

Землевласник, який перейшов на інший рід праці, або не бажає затруднювати себе і свою родину, позбавляється права користуватись найманою працею. Кількість сезонових робітників має визначатись місцевими земельними органами в залежності від стану господарства і місцевих умов.

6. Землевласник має право закладати в своєму господарстві промислові підприємства сільсько-господарського значіння (переробка і консервація сільсько господарських продуктів, вироби сільсько господарського реманенту і знаряддя, вироби будівельного матеріялу тощо).

7. Форму збуту товарових лишків визначає сам власник, користуючись або власними можливостями або послугами кооперативних організацій, або приватного ринку.

8. Податки в сільському господарстві мають стимулювати і регулювати всю господарчу діяльність селянина. З двох принципів оподаткування: поземельного і прибуткового, останній несе в собі більш об'єктивних властивостей ніж перший. Оподаткування одиниці земельної площі зручне для держави і селянина лише в певних умовах.

9. Встановленням оптимальних цін на сільсько-господарчі продукти має бути ліквідована нерівність в оплаті праці селянина і робітника. Ця нерівність утворювала зайві антагонізми між селянством і робітництвом, тримала їх на різному ступні добробуту, упривільовувала то одну верству, то другу, в залежності від загального стану народнього господарства. Зліквідувати ці явища одним лише встановленням цін неможливо, одначе можна урегулювати прийнятні співвідношення цін на вироби промислові і сільсько господарські, з тим, щоб усунути такі анормальні явища за часів займанщини, коли вартість плуга дорівнювалась вартості врожаю всього господарства, або нехнаки вартість кравецької машинки — пудові необрушеного проса.

Співвідношення цін, існуюче в сусідніх державах з високим добробутом селянства і робітництва, може правити за вихідну позицію для законодавця.

Нахреслені позиції українського селянства не є законсервованою програмовою доктриною і не претендують на повноту і завершеність.

З бігом життя і часу, коли широкі кола селянства та його інтелігенції прилучаться до свойого політичного руху, ці позиції будуть доповнюватись та устійнюватись.

Світозор Драгоманів.

Ідея Громади

Український народ створив приказку: „Громада — великий чоловік". В цих трьох словах — велика й глибока мудрість. Вони показують, що творець їх сполуки в одно речення ясно усвідомлював вагу в житті спільноти-громади і людини, як істоти діючої і творця спільноти, в середині якої людина живе, творить і вживає свої сили для добра собі і своїм близьким та найближчим за ними. Поняття громади, отже, не мисливе без людини. А що ту людину творець приказки назвав „великою", це свідчить про те, що творець розумів, що громада має більшу силу й могуту досягти бажаного добра ніж звичайна, „мала" людина. І творець приказки не помилився, а сказав сущу правду, яка має велике значення в повсякденному житті.

Відома й інша думка: „Громаді — те що громадське, краєві — те, що краєве, нації — те, що національне." Це сказали в XIX столітті виборці французів-громадян на одних зборах, де зійшлися представники до того ворогуючих двох спільнот. В цих словах маємо також ясно висловлену мудрість, золоте правило спілкування людей в різних просторах: вони свідчать про розуміння того, що громада, як спільнота близьких в повсякденному житті людей, чоловіків і жінок, в часі і в просторі це — перша установа політичного порядку після родини — інституції приватного порядку.

Історія, минуле всіх народів свідомо, твердить, що громадянин це — людина громади, вужчої політичної спільноти, де люди набувають умілости урядувати, впорядковувати життя для загального добра.

Суспільний порядок починається з громади. Якщо родина це початкова школа цивілізації, то громада це перше місце, де водночас проявляється самостійність, автономія (творення власних законів), обсяг спільних справ і відповідальність діючої людини перед близькими.

В громаді йде мова не тільки про урядування. В залежности від того, як оцінювати громаду, доходять до двох поглядів. Одні, централізатори, дивляться на громаду, як на останнє, нижче звено **влади з гори.** Це чисто бюрократичний погляд на громаду, який приводить зрештою до уярмлення людей, бо не визнає жодної самостійности, автономії людини й громади, права рішати справи загального добра за власним бажанням.

Громада значно більша й глибша річ: це перший осередок спільного добра, осередок родинних огнищ, які вона гуртує, це місце, де люди працюють і живуть, знають одни одного, часто зустрічаються. А це в свою чергу значить, що дійовість влади, заходи, яких вимагає спільне життя осіб і гуртів, проявляється перш усього на рівні громади. Розуміється, громада не може розв'язати всі справи. Вона повинна включатися в ширші спільноти, ступнево впорядковані й сполучені в праці: в повіти, в области, в краї, нарешті в націю, а дальше в міжнародну спільноту.

Громада — це наріжний камінь вільної будови суспільства, будови, де повновласті передаються **знизу вгору.** Громадські вольності не мають бути даровані згори: вони належать до природнього права людини та її спільнот, їх межі не повинні залежати від наказу згори, а можуть бути визначені тільки через співставлення власного спільного добра зі спільним добром інших, на їх рівні, або на „вищому" рівні. Так громади передають частину своїх природних прав волостям, волості — повітам і тд. знизу вгору.

Отже, ідея громади ніяк не руйнуюча, не безладна, як дехто думає, вона по суті своїй **ідея порядку, ладу.** І це саме тому, що вона міститься на перетині ідеї справедливости й ідеї свободи, без чого порядок, брутально наложений на суспільну складність, в дійсности виглядає, як сваволя „вищих" органів влади. Ідея громади лежить в основі єдиної міцної демократії, тої, що впорядковує себе **знизу вгору,** починаючи від спільнот щоденного життя, центром яких є громада. Громада, це єдина дійова перешкода всякому тоталітаризмові: чи націоналістичному, чи марксо-ленінo-сталінському, для яких лад йде згори вниз і може бути тільки свавільний, тиранічний. Тут варто згадати походження слова „демократія". Це слово старогрецьке. Воно походить з двох слів: „демос", що значить народ, і „кратейн" — керувати, урядувати. Але слово „демос" само похідне і походить від слова „дем", що значить село, селище, громада. „Демос" це той народ, люди, що живуть в „демі". Звідси і слово демократія первісно означало самоврядування людей, що живуть в селі, в громаді.

Під упливом різних чинників, про які не маємо місця тут говорити, первісне поняття демократії було викривлене. Демократією стали звати урядування народом широких територій, як сучасні держави з більш або менш централізованим устроєм урядування. Тим часом справедливо і вірно буде казати, що немає правдивої демократії там, де народ не може урядувати себе сам, в інституціях найближчих і найсуттєвіших для свого щоденного життя: своїх сел, міст, громад.

Централізовані держави показали присущу їм тиранію, як це ми бачимо в СССР, бачили у фашистській Італії й гітлерівській націоналістичній Німеччині. Але існують і децентралізовані держави, де громадам і їх спілкам визнано і гарантовано конституціями широкі вольності й права. Сюди належать Сполучені Держави Америки, Англія з її „комонвельтом" (спільним світом), Скандинавські Держави Европи, Голяндія і зразкова демократична Швайцарія, яка урядово називається „Швайцарською Конфедерацією". Нарешті, після останньої світової війни повстала Союзна Німеччина, на зразок Сполучених Держав Америки та Швайцарії з широкими правами для громад і їх спілок — „ляндів".

Українці на еміграції і в першу чергу емігранти селяни повинні глибоко призадуматися над тим, яким має бути політичний лад Української Народньої Республики, коли Український Народ визволиться зпід кремлівських диктатури і ярма. Мусимо мати ясно вироблений проєкт нашої державної республіканської спільноти. Якщо Україна має стати Союзом Земель, то які мають бути права

і обов'язки тих чоловіків і жінок, що в тих Землях житимуть спільним життям, які мають бути права громад і Земель у Вільній Україні, нарешті, якою має бути Соборність України.

Людина, громада, автономія і федерація.

Міркуючи над майбутнім Українського Народу, треба виходити з основного, а саме — **з свободи для кожної людини здійснювати себе персонально.** Від цієї основної свободи залежать всі інші свободи. **Персона це особа** (чоловік чи жінка), **що має певне навантаження** (селянин, робітник, інтелектуаліст), **яке виділяє особу з маси, натовпу, але практично на ділі сполучає ту особу зі спільнотою.** Персона — це людина, яка хоче себе цілковитою, хоче бути господарем себе самої, своєї думки і цим самим того, чим вона зобов'язана ближньому.

Свобода не може бути поділена, або давана шматками: вона жива. Ніхто не може давати свободу. Свобода вимагає негайного ствердження, які б не були перешкоди до цього. Щоб бути вільними, люди повинні бути сміливі, дійові, самодіяльні в творенні свого добра, в упорядкуванні свого життя. Там де люди особисто заслабі, щоб добути добро, вони гуртуються в спільнотах, які поділяються на основні і складні.

Основні спільноти: **родина** основана на шлюбі, **громада** основана на солідарності по місцевості проживання, **працівний гурт** оснований на солідарності в праці (селянське господарство, робітники в підприємстві). Всі ці спільноти повинні мати **автономію** так само, як і складні спільноти — волості, повіти, краї, нації, міжнародні спільноти.

Що треба розуміти під автономією? Під цим словом нинішня наука про суспільство розуміє: 1) право спільноти вільно розвиватися і організуватися; 2) право спільно створити в середині себе ієрархію, тобто ступневість функцій, служб, основаних на талантах і послугах, і побудовану знизу вгору. Треба, щоб ця ієрархія не вироджувалася в касту, замкнутий гурт людей, що зневажають урядованих; 3) право видавати закони й обов'язкові для своїх членів постанови в справах, які цікавлять членів спільноти; 4) право повністю виконувати всі повновласті, одержані від членів спільноти.

Поняття „автономії" значно ширше вживаного серед українців поняття „самостійність". Воно перейнято з старо-грецької мови й означає **право самім собі творити закони,** в той час як поняття „самостійність" означає тільки „стояти власними силами і не містить в собі поняття руху, чину, дії. Майже тотожне з поняттям „автономії" поняття „самоврядування", яке походить з англійської (селф-гавернмент) в перекладі на українську мову. „Автономія" належає на право творити собі закони, правила життя, „самоврядування" ж — на право урядувати на підставі законів творених людьми в спільнотах.

Держава лише одна з форм автономії чи самоврядування, так само як громада, волость, повіт, край.

Український вчений Михайло Драгоманов 1884 року в Женеві, в Швайцарії (куди виїхав з доручення українських патріотів того часу) опублікував „Спробу української політико-соціяльної програми" як „Проект основ Статуту українського Товариства Вільна

Спілка". Там сказано, що це Товариство добиватиметься для українського народу **політичної свободи,** під якою треба розуміти дві нерозривні речі: А) **права людини і громадянина** і Б) **самоврядування:** а) місне (громадське, волосне, обласне), б) державне.

Самоврядування мають представляти **Сходи** або **обрані Збори** представників громадян перед якими повинні бути відповідальні всі урядові особи. Закони про вибори обраних Зборів представників громадян і громадянок повинні бути створені так, щоб обрані могли представляти не тільки мешканців всіх місцевостей, але й по можливости всіх родів занять, а також не тільки більшости, але й меншости.

В селах громадськими справами має завідувати **Сход** і вибрана ним Управа з вибраним на **Сході** ж таки **старшиною.** А в містах, містечках, волостях, повітах, областях та державі мають бути **думи,** які й собі також вибирають Управи.

Права людини і громадянина, як їх розумів М. Драгоманов, мало чим різняться від тих прав, які перелічені в Декларації Прав Людини, ухваленій в грудні 1948 року Загальними Зборами Організації Об'єднаних Націй і яка забезпечує права національностей, тобто право національного самовизначення, в свою чергу опертих на невід'ємних і недоторканих ні для будь кого і ні для чого правах Людини.

Українців повинно особливо цікавити питання: майбутня Вільна Соборна Демократична Українська Республика має бути „єдина й неділима" чи „єдина й різноманітна". Якщо „єдина і неділима Росія", в яку московські політичні партії хочуть включити Україну, цілком природньо, противна всім національно свідомим українцям через її централістичний, імперіялістичний і націоналістичний характер, то слід думати, що й „єдина і неділима Україна" повинна бути противна кожному українському послідовному демократові. „Єдина й неділима Росія" мислить її прихильниками як „соборна" в тому розумінні, яке мали московські царі „собіратєлі". Українські ж демократи, щоб бути послідовними повинні мислити Україну, як „єдину й різноманітну", так як мислили її собі М. Драгоманов 1878 в програмі „Громади" — як „товариство товариств", „спілку громад", вважаючи, що і громада мусить бути **„спілкою вільних осіб".** Пізніше — М. Драгоманов, Сергій Подолинський і Михайло Павлик (1880 р.) в справах політичних бажали „безперешкодної самоправи (автономії) для кожної громади в її справах" і „повної самостоячости для вільної спілки (федерації) громад на всій Україні". Ще пізніше, 1917 р. — Голова Української Центральної Ради проф. Михайло Грушевський, мислив Українську Народню Республіку, як „Спілку Земель" і в цьому напрямі розробляв проєкт державного устрію України.

„Соборність" слід розуміти саме як „єдність в різноманітности", бо не всі українці однакові, як не однакові всі її краї чи Землі. Тому українці **ідейно будуть на однаковому рівні** з творцями Сполучених Держав Америки, Швайцарської Федеральної Республіки, Федеральної Канади і нинішньої Федеральної Західної Німеччини, де мірило політичної будови держави — це вільна людина, персона у вищезазначеному розумінні, бо сама людина та її спільноти — твор-

ці націй, а не навпаки, як твердили націоналісти часів Наполеона I, творця нинішнього конаючого націоналізму. Коли так розуміти „соборність", то українці будуть на однаковому ідейному рівні з творцями „єдиної і різноманітної" Європи, Федеральної Європи, що от-от стане фактом в міжнародньому житті.

Отже, „соборність" треба розуміти і як „федеральність". Що це могло би значити?

Федеральна УНР мала би деякі риси, спільні з будь якою унітарною державою, але щонайважніше, вона була би спілкою спільнот, що брали би участь у творенні федеральної соборної волі (громад, повітів, Земель).

Соборна, федеральна влада мала би такі риси:

а) право пропонувати свої рішення Землям,
б) право втручання в конституційні організації Земель,
в) право нагляду й контролю Земель,
г) можливість самій встановляти свою компетенцію,
д) користання з права суб'єкта міжнароднього права,
е) законодавча, виконавча і судова влада,
є) єдність територій і національности.

Характерними рисами Земель були б:

а) Конституційна автономія: право виробити для себе конституцію з автономією громад, волостей, повітів, отже, власні закони, мати власну виборну адміністрацію, судову організацію.

б) Брати участь у творенні соборної волі через існування політичної палати представників.

Соборна Україна матиме дві палати, одна представлятиме весь український народ, друга — Землі при однаковій кількости представників від кожної Землі.

Щодо розподілу повновластей між палатами — має бути зазначено в Федеральній Конституції **в спосіб обмежуючий для Федерації,** на користь децентралізації, що забезпечує від усякого роду диктатур.

Таким чином засада федерації проявлятиметься в тому, що народ береться на увагу **„водночас"** в цілому і в його розташованні в різних територіяльних спільнотах. Федерація втримує **водночас** спілку й місцеві автономії і тим самим загальну засаду впорядкування суспільного життя.

Федеративний устрій держави основується на такій засаді: **Громадське — громаді, повітове — повітові, краєве — краєві, національне — нації.** А це значить шанувати автономії кожної спільноти в її справах, встановити відповідальності на різних рівнях, де вони мають місце, дійти до впорядкування **водночас дійового й шануючого людські вольності.**

Відповідно до цього Соборна, Федеральна УНР була б впорядкована так:

1. Громада.

— Господарство: вона забезпечує розвиток промисловости й сільського господарства на своїй території (біржа праці, місцеві профспілки, кооперативи різного роду і тд.), бере участь у веденні підприємств, веде власні і тд., впорядковує територію.

— Соціяльно: федерує місцеві інституції і приватну ініціятиву (захоронки, лікарські установи, розвага і спорт і гд.).

— Політично: вона автономно складає свій бюджет і виконує його; веде громадські підприємства і бере участь в ширших федераціях для задоволення спільних інтересів різних спільнот.

2. Проміжні спільноти між громадою й державою:

Волості, повіти, Землі відповідають географічній, історичній і господарській дійсності і служать рамками для гнучкої мережи інституцій і установ.

3. Нація.

Розвантажена від численних виконавчих функцій держава перестає паралізувати країну, як це ми бачимо в унітарних централізованих державах, (як Франція і СССР) і краще виконує свою природну ролю законодавця, координатора і посередника при сутичці інтересів спільнот. Вона керує спільними інтересами на службі вольностям людей і Земель. Влада держави **обмежена,** але **не заперечується.** Бо, дійсно, нісенітниця бажати, щоб влаштування каналізації в селі залежало від столиці держави.

Натомість в програмі кожної Землі програма електрифікації новинна вважати на державний плян.

Над всіма вищенаданими міркуваннями і поняттями, варто подумати, щоб не розгубитися, коли настане дванадцята година, бо одно — викривати всі злочинства ворогів? а друге — влаштувати власне людське життя на своїй Землі, коли ворога буде прогнано і люди добудуть свободу.

А. Костюк.

Хто краде дітей

„Це щось гірше ніж усе, що може статися в одвертій війні. Оці заслання й **схоплювання дітей** повторюються, як у Греції так і в Німеччині, в Румунії, в Чехословаччині, в Угорщині і в тій частині Австрії, в якій росіяни самі мають владу. Це одна з найнесамовитіших подій, які траплялися коли небудь в історії світу. Чи не думаєте Ви, що їм прийдеться колись за це заплатити?"

Президент Труман у відповідь на обвинувачення США совєтами в крадіжці дітей в окупованих областях.

Сьогодні демократичний світ, зокрема США нарешті починають розуміти, що тавро бунтівників, зрадників, „ворогів народу", ворогів демократії — начеплене большевиками українському народові, який боровся і продовжує свою боротьбу за волю, — що це тавро наскрізь неправдиве. Тоді, в Ялті, на жаль, Америка про це і підозрівати не хотіла. Сьогодні вона сама опинилася в стані укр. народу, будучи оббреханою в страшному злочині „крадіжці дітей", в стані „палія війни", зрадника демократичних ідей і т. д.

Сьогодні вже почує Америка і зрозуміє голос обвинувачення совєтів у жорстоких злочинах народовбивства й знищення цілих народів їм підяремних.

Протягом десятиліть вже „на всіх язиках" сов. Союзу, прославляють „батька народів" Сталіна і особливо, як „батька дітей", які змушені змалку на всі заставки дякувати йому „за счастливое детство". В Союзі заведено таку систему освіти й виховання, таку досконалу „опіку" над дітьми й дорослим населенням, що та опіка (напоказ вона чудова й радісна, тільки всередині тяжка й невимовно сумна), здається кожному делегатові з-за кордону чимсь недосяжним, ідеальним і привабливим. Якби могли крізь ігольне вушко хоч би глянути на дійсність ті захоплені, заслілені навмисним показом представники Заходу і Нового Світу на сувору, нестерпно жорстоку, нещадну практику цілого життя й зокрема тої „опіки" — вони б жахнулися й одкусили б собі язика, якби він мимоволі сам похвалив те, що там справді є!

Хто ж може назвати батьківською ту „опіку" над дітьми, ту систему державних заходів до приспішення індустріялізації країни, як „розкуркулювання" і всі жахи пов'язані з тим, коли **діти** лишившись без батьків сиротами, йшли на вулицю, формуючи загрозливі для суспільства кадри безпритульних, пізніше злодіїв, а взагалі поламаних морально ще з ніжного дитинства людей. Або оте масове переселення з України перед і на початку колективізації господарства (з Грузії так само), в забитих наглухо теплушках (ван-

тажні холодні вагони для перевозу колись „40 человек, 8 лошадей", де напихалося сотню й більше людей з малими дітьми, не давалося води, а на стаціях заганялося в тупік, щоб не чуло населення благання води щасливих матерів, над конаючими від спраги дітьми... Щоб навіть сердобольний стрілочник не смів подати кухля води цим страшним для Сталіна „ворогам народу"... Діти мерли від голоду й спраги в цих **ешелонах переселення** й матері з голосінням, — яке носять в серці досі ті, хто чудом вижив, витерпів усе те й сьогодні живе з нїмертвою душею — викидали у маленьке віконце теплушки змучені спочилі навіки тільця... може ж хто поховає!...

Це що ж таке — „опіка" над дітьми, крадіж батьків у дітей, чи крадіж дітей у батьків!? хто дасть відповідь на це правдиву?

Пригадую собі Дмитрика С. (може й живий десь) 15-літнього тоді хлопчика. З села прийшов він до Харкова в Комісію по справах неповнолітніх правопорушників. Прийшов „проситись у дитбудинок", бо чув, що в розпорядженні Комісії є такі будинки... „не хочу красти, а жити нїчим... дядько комнезам — вигнав, свої діти має..." Інспектор, що приймав його, глянув на його смушеву сиву шапку й зашмаровану, але з доброго сукна чумарку, і спитав: „а батько? Спускає очі, мовчить... не привик брехати. На повторне запитання тихо відповідає: „не знаю... лишив мене у дядька..." і справді не знає — хто йому скаже де його рідні?! не знає.

Холодна, але з гіркотою репліка інсп. тов. Яхна: „ми можемо послати до дитбудинку Комісії тільки тоді, коли повторно приводять з ділом"...

Туга шугнула по личку хлопця, а раптом з-під сльози заблисла гордість і зневага й несподівано голосно, з притиском ревнув: „То ви мене приймете, коли з стану злодієм! Ну, правда на землі!" й прожогом кинувся стукнувши дверима на вулицю, у вир жорстокого для українця життя. Де ти, Дмитрику, й скільки вас на Україні?

Можна собі уявити „вдячність" мільонів таких дітей до „батька Сталіна", за таке неймовірно „щасливе дитинство", за те, що він відняв у них батьків і затишок і гірше злої мачухи витравлював у душах їх і пам'ять про батьків, тавруючи щодня „ворогами народу".

Скількох таких дітей безбатченків з ласки Кремля вмирало в неславнозвісному 1933 році на Україні й на всіх шляхах з України. Скільки їх коштувало братнього тіла, бо мати в розпачі, з великої любови до ще живих дітей часом годувала їх нишком тілом вже вмерлої дитини! Легко було кремлівським катам таврувати й судити „людоїдів" — себе вони судили тоді, а не тих нещасних. Вся людність України пам'ятає державний закон „о расхіщеніі соціялістическаго імущества", який карав смертю кожного, хто збиратиме колоски після жнив на полі. Скільки дітей тоді бездомних осиротіло, бо мати їхня, з лісу вийшла „на своє ж поле" зібрати колоски для своїх голодних діток, а її скарали на місці смертю. Це надзвичайна опіка, для неї мусить людство видумати виключну назву.

Хто може повірити, крім очевидців, що в тому ж Харкові, й в багатьох інших містах, можливо було, щоб у людному місці, на майдані, коло „тучі" (базарне місце для ручної продажі), конаюча дити-

на в нестямі смоктала зсохлі груди вже вмерлої матері і ніхто не міг, чи не смів допомогти... та й допомогти вже годі: нагодувати того, хто вже місяць голодує, рівно з тим, що отруїти його — людина в муках кінчала життя.

Селяни, жінки, діди й діти прямували до міста, щоб купити за останні лахи хліба ними зробленого — в селах хліба не продавали — і не доставили його тижнями, з простягнутою рукою конали на вулицях. Проймаюче описує Докія Гуменна (Діти Чумацького шляху), постать селянина — діда в добрій кереї, на вулицях столиці з простягнутою за шматком хліба рукою — чому йому не дали хліба в його родючій країні? — питає письменниця, разом з цілим українським селянством, — продуцентом хліба в „демократичній" совєтії.

Влада була неспроможна силою відкрито боротися з навалою в міста голодного селянства і вжила облудного способу (лютий-березень 33 р.) — в багатьох містах зокрема в Харкові збирали по вулицях ще живих людей, обіцяли завезти їх до лікарні та в будинки захисту, а справді... вивезли під Коротич. (нова назва Березівські Мінеральні Води), — визалили, як сміття в яр... Стогони, прокльони й передсмертні зітхання чув коротицький глибокий яр тої ночі. Морозна пронизувата ніч приспала багатьох тих поламаних нещасних, але непоборний інстинкт життя у сильніших спонукав їх йти знову до того ж міста. Такий собі кремезної будови, хоч і виснажений дідусь з унуком, донесвши за три дні до Холодної Гори, знаючи, що рятунку нема, але: „щоб хоч люди ж знали, що з нами зробили". Люди скупчилися, слухали дідове оповідання, коли додивилася міська міліція, що нишпорила „для безпорядку" — забрали сердешного діда з хлопцем і... коли б не в той же яр і відвезли.

Щасливі були ті, що поїхали „на Сибір", бо вони того голоду не бачили і хоч багато з них повикидали діток своїх по дорозі, але десь половина вціліла й пішла сушити болота Ново-ляліпські, або мити пісок на Колиму, чи заселювати й робити родючими глухі закутки „неісходімой".

Думаєте, що „батьківська" ласка червоного вампира минула цих мучеників і їх діток?

Чудом вижила родина К. Мати й шестеро більших дітей та невістка з 2-ма маленятами — чоловіків засилали окремо, невідомо куди.

Викорчували вони з тяжким трудом місгину під хату й город, висушили болото, збудували хату й завели зразкове господарство, як їх дома навчили дід і батько. Влада догледілася, відпремію вала їх „путьовкою" для старшого сина вчитися в Агро-Технікумі вузької спеціяльности. Тим заохочували й інших до інтенсивної праці на поселенні... Трохи віддихнула мати... Та де? Як вже кому біда, то біда!.. Жовтневе свято десь 37 року і... з Москви прислали подарунки: дівчатам по 2 цитрини й по ¼ фунта цукерок, а хлопцям по 2 цитрини й по пачці цигарок. Петрусь, як відмінник дістав 2 пачки цигарок і радісно вигукнув: „о! і ми маємо досягнення Жовтня!" Надвечір забрали його, голубчика, „українську контрреволюцію, дрібнобуржуазну сволоту" і за „підривну роботу проти совєтської власті" і „связь с заграніцей", та й заслали його аж на 5 років на далекий

Схід (заслання в квадраті) без права листування з родиною... Отак вміє опікуватися совєтська влада людьми й дітьми...

Невідомо, що сталося з рештою родини — середній синок Івась 12 років утік до дядини, на Вкраїну, їхав попід вагонами тижнями... Не впав на рейки, хоч був часто голодний, бо мав „імунітет" проти голоду, досвід велика річ... Утік вчасно „як з дворища матір з дітьми вигнали"... Куди! Хто те розкаже?

А ті, що лишилися на Україні повірятися... Коли почало звужуватися коло — прийшла черга до українців без різниці статі, віку й стану, аби з походження був українець (або чужинець родом).

Така собі дівчинка недоліток, років 13-ти попала разом з батьком у Вінницьку могилу — це був той жахливий випадок (а він мабуть не один), коли живих в яму закопували, недостріляних. (Пізніше, в 1943 році Міжнародня лікарська Комісія, досліджуючи розкопані Вінницькі масові могили, виявила землю в шлунках похованих, що свідчить про те, що поховано їх живими).

Ота дівчинка, отямилася в напівзасипаній могилі, і стала благати діда-копача, що за шмат хліба закопував могили: — „рятуйте діду! я ж жити хочу!" Взяло бідного діда за серце й хоч як страшно було, з ризиком для життя, взяв до себе дівча, переховав, відгодував — сьогодні діда того вже нема, а дівчину ту ми бачили в Німеччині й від неї самої чули це страшне оповідання. Пам'ятатиме ціле життя та дівчина „батьківську опіку й щасливе дитинство".

Ще світ почує колись — куди ділися ті серденні діти віком 12 — 14 років, що „мобілізовані" були на початку війни з німцями до техн.-шкіл скороченого терміну навчання. Цих хлопчиків забирали від батьків в добровільно-насильному порядку (тобто, попробуй батько не дати!) вже в останній час евакуації більшовиків на північ з України. Багато батьків були б тут ще на еміграції, якби не забрали їхніх дітей — батьки лишилися в божевільній надії побачити своїх дітей... Море сліз гірких вилили ті батьки, якщо живі лишилися, дожидаючи й не діждавши діток своїх, що їх під обстрілом вже гнали пішки станом на північ. Де вони? Куди вони дійшли? У батьків украдено дітей, у дітей украдено душу живу, а може й життя.

Українська еміграція всіх станів суспільства не повина забувати, що лишилося позад нас і що, не дай Боже, може статися вдруге тут для нас, а для світу вперше й тому неймовірне, — говорити, кричати, писати про всі злочини совєтів.

Совєтська влада завжди в тих злочинах, що сама робила, вміла звинуватити того, на кого в той час нападала. Що робити з украденими дітьми, совєти добре знають, бо використовують найвищі досягнення світової педагогіки плюс методи середньовіччя, як фізичний банальний засіб впливу на живу істоту. Українських дітей сиріт, що ледве пам'ятали тата-маму забрали в дитбудинки старанними добросердих людей, які мали педагогічне покликання й некосмату совість і серце. Але виховання цих „державних" дітей влада організувала як систему виховання „борця за комунізм".

Ми бачили в Німеччині українську по крові молодь, яка аж на еміграції (чудом не вивезли на батьківщину) довідалася, що таке Україна і її Визвольні Змагання, і за що загинули їх батьки і старші брати й сестри, тавровані „петлюрівцями". Не винні ці діти, що з них готували совєти яничарів для України, патріотів большевицького соціялізму.

Як минуло одно лихо, насунула інша біда — загарбав німець на каторгу молодь нашу, свідому її несвідому до Німеччини, найкращий цвіт і силу нашу, надію й опору. Перетривали ці українські діти і цю негоду, з вірою в Бога і в гуманність та справедливість світової демократії... Нажаль гуманність дем. світ виявив в той спосіб, що „дітей віддавали на батьківщину"... Чого б здавалося бажати — додому ж! Французькі й італійські юнаки йшли з радістю додому й з радістю їх дома приймали! А українські юнаки й юначки вени собі перерізували, втікали, навколішках благали вояків не віддавати „додому", бо знали добре, як „батько" Сталін пожаліє їх. Не помогло! Багатьох з них таки забрали посіпаки, батечко покарав їх ще гіршою каторгою. Хто вижив і вернувся з покутти, то йому „опікуни" висушили душу, зламали все найкраще в душі, знівечили фізично й морально.

Цього б не трапилося, якби ми мали свою державу і права людини. Віримо, що по всіх наших поневіряннях ми добудемо собі державу, але треба уважно й настійно плекати, виховувати дітей в дусі патріотизму, оберігати їх від зайвої асиміляції, а головне — від нехтування своєї нації. Душа дитяча; як віск — що хочеш виліпиш. На цьому чистому ґрунті буйно виросте, що ні посій: чисте зерно чи бур'ян. Рідна школа, рідна Церква, книжка, організація, свідомість і патріотизм в родині, в середовищі — все це вкупі впливає систематично на душу дітей і робить з них поволі, але вірно достойних членів нації. Коли ж їх хто „украде", то вони при першій нагоді вернуться до Матері-України, не ставши яничарами.

Мих. Павлюк.

Кількість населення СССР

(Мертві душі перепису населення в СССР 1939 р.)

Ще в дев'ятсотих роках відомий соціолог українського походження М. М. Ковалівський твердив, що основне багатство держави чи нації є земля та населення. Отже за М. М. Ковалівським населення держави є теж першорядної ваги економічним чинником розвитку господарства.

В сенсі такого розуміння ролі населення цікаво ближче розглянути питання про кількість населення СССР на наші часи.

В СССР за часів комуністичного панування було проведено перепис населення **1920, 1926, 1937 та 1939 роках.** Отже, Совєти приділяли не мало уваги обліку населення. Також облік народжень та смерти в СССР налагоджений досить добре.

До проблеми кількости населення комуністи не завжди ставились однаково. В часи НЕПУ, коли в СССР була велика кількість безробітних, совєтська преса почала популяризувати відому теорію Мальтуса, що бідність є наслідок перенаселення. При „завершеному соціялізмі" теорія Мальтуса зникла з сторінок совєтської преси. Навпаки, почався пропагандивний галас про надзвичайно високий приріст населення в „соціялістичному раю". Декілька разів Молотов підкреслював, що приріст населення СССР щороку дорівнює населенню цілої Фінляндії. Тепер Совєти твердять, що в межах теперішніх кордонів СССР має **203** мільйонів людей. Здається, що цю цифру Захід сприймає за досить правдиву. Дійсно, якщо вірити перепису населення в СССР 1939 р., коли Совєти подали кількість населення в межах кордонів 1939 р. в **170,4** мільйони та додати населення країн приєднаних до СССР після другої світової війни в кількости близько **28** мільйонів, то подана кількість населення видається приблизно правильною.

Проте, основна цифра населення СССР на 1939 рік 170,4 міль. потребує найпильнішої перевірки. Попередній перепис 1926 року, якому немає підстав не довіряти, показав кількість населення в 147,0 міль. Тобто за 13 років за совєтських даних кількість населення СССР збільшилась на 23,4 міль. Це означає, що пересічний річний приріст населення дорівнював **12,3 чоловіка на 1000** мешканців. Це дуже високий приріст населення, який тільки трохи поступається перед приростом населення Німеччини та Росії до часів першої світової війни, і який на ті часи був найбільший з усіх держав Европи.

В своїх виступах Молотов, як ми вже казали, не раз підкреслював високий відсоток приросту населення в СССР приблизно 25 осіб на тисячу. Такий високий приріст населення, як пересічний за багато років взагалі не існував ніколи. Після перепису 1939 року припинились заяви Молотова на тему приросту населення. Навіть аж до самого початку другої світової війни, за офіційними совєтськими відомостями кількість населення СССР взагалі перестала зростати і всі ці декілька років фігурувала цифра 170,4 мільйони.

Зрозуміло, що Кремлю було надто потрібно показати перед сві-

том найбільшу кількість населення СССР і найбільший показник його приросту, бо високий показник приросту населення свідчить про успіхи „соціялістичного суспільства".

Обидва показники приросту населення — пересічний за 13 років в кількості 12,3, і Молотова в 25,0 чоловік на тисячу, як виявилось пізніше були досить спритно підтасовані в два способи а саме:

1) Перший пересічний високий показник приросту населення Держплан подавав в дуже простий спосіб. Брався пересічний відсоток приросту населення приблизно в розмірі такого відсотку за часів Непу і щороку, на папері, не беручи під увагу даних про народження та смертність поточного обліку, цей високий відсоток приросту населення дораховувався до цифри перепису 1926 р. в кількости 147,0 мільйонів осіб. Це робилось не в центрі, а в обласних статистичних бюрах.

Як потім твердили робітники цих бюр, підчас перепису населення 1937 року траплялись випадки, що якесь село вже перестало існувати, бо люди частково вимерли від голоду, а частково розбіглись, але воно лишилось ще у списках, та його кількість населення по стану на 1926 рік, аж до самого перепису 1937 року продовжували дораховувати такий високий приріст населення. Звичайно, такі випадки були не численними, але вони свідчать про методи обліку населення. Після перепису 1939 року Сталін прилюдно заявив приблизно таке: „Безсумніву, держплан дещо перебільшував приріст населення".

2) Трохи інший метод обдурювання вибрав Молотов. Справа в тому, що підчас тривалого голодування, починаючи з 1929 року та катастрофи 1932-33 років серед померлих від голоду та недожиблення дуже багато померло хронічно хворих, слабо здорових, старих тощо. Тому в наступні роки після голоду смертність серед населення зменшилась і навіть мала показники нижчі ніж за часів Непу. Таке явище завжди спостерігається після катастроф голоду чи повальних пошестей (тиф, холера). Крім того Кремль застосував ще метод штучного підвищення кількости народжень. Приблизно за рік, за півтора перед переписом 1937 року несподівано було заборонено робити „аборти". До того часу „аборти" робились цілком вільно по совєтських лікарнях. Багато родин цим несподіваним декретом були заскочені і народилось немало дітей, народження яких батьки не бажали. Всі родильні будинки протягом року були переповнені. Були відчинені і нові. Але таке явище, викликане примусом і загрозою 10 років табору примусових робіт, тривало лише один рік. Далі цей декрет став вже дуже мало ефектовним. Але дійсно на протязі року перед виступами Молотова, внаслідок жорстокого декрету про заборону „абортів" приріст був високий і може досягнув 25 осіб на 1000 населення. Але Молотов, звичайно, цей високий приріст подав як пересічний за багато років і ні словом не згадав, яким методом він був досягнутий та і то лише на один рік.

Переходячи до основних наших спостережень, щодо приросту населення в СССР, варто відмітити таке:

1) Пересічний приріст населення 1926 — 1939 рр. 12,3 є можливий лише при умові, коли в державі пересічна родина має 4-5ді-

тей. Треба мати на увазі, що пересічно однодитинна родина в державі через 40-50 років спричиниться до зменшення кількости населення більш ніж на половину. **Двохдитинна система** не в стані навіть **утримати через 40-50 років ту** саму **кількість населення.**

Спостереження показують, що в СССР населення міст пересічно має по одній дитині при наявності великої кількости неодружених бездітних як чоловіків, так і жінок. Населення села, що в двадцятих роках за часів Непу мало 4-5 дітей в родині, з часів колективізації перейшло на систему лише двох дітей з тенденцією до ще більшого зменшення дітей при наявності порівняно значного числа бездітних неодружених. Підтвердження цих наших тверджень ми знаходимо в совєтських статистичних матеріялах на 1939 рік, вже після декрету про заборону абортів. Так, довідник „УССР в цифрах" подає, що колгоспне населення села налічувало 15,139,4 тисяч при 3830,2 тисяч дворів. Відомо, що в колгоспах в одному дворі може мешкати одна родина і більше, але в усякому разі не може бути такого положення, щоб в двох чи трьох дворах мешкала одна родина. Тому показану кількість дворів в 3.830,2 тисяч можна рахувати, як мінімальну кількість родин, що на той час було на Україні. З цих двох офіційних цифр видно, що пересічна родина на всій Україні на 193, рік в своєму складі мала лише 3,9 особи. Коли відкинути 2 особи батьків, то лишиться 1,9 особи на дітей. Це цілком підтверджує нашу тезу про 2-х дитинну систему з тенденцією до ще більшого зменшення дітей.

2) Це явище має своє пояснення в багатьох особливостях подсовєтського соціяльного устрою і в першу чергу:

а) Розвал родинного життя та занепад моралі родинного життя,

б) Жебрацький стан майже всього населення СССР.

в) Коли за царату та за Непу село майже не мало неодружених чоловіків та жінок, то з часів колективізації це явище поширилось на селі в дуже значній мірі.

г) Селянство за часів царату та Непу мало велику кількість дітей не лише тому, що родинна мораль стояла досить високо, а і тому, що вже з самих малих літ дитина завжди несла якусь допоміжну працю в господарстві селянина середняка і давала допоміжну робочу силу, без якої середняцьке господарство повинно було б застосовувати найлегшу працю. При колгоспній системі цього вже не було й дитина до 12-13 років приносила з собою тільки видатки.

д) У всіх країнах мешканці міста завжди мають значно меншу кількість дітей ніж селяни, а мешканці совєтських міст ще з часів горожанської війни додержуються системи однієї дитини. Харчеві труднощі часів горожанської війни в місті, безробіття часів Непу, жебрацький стан за часів „завершеного соціялізму", постійна мешканева криза такого розміру, що часом унеможливлювалося одруження, бо молоді не могли дістати навіть однієї кімнати для спільного життя, ось ті основні причини, що особливо сприяли зменшенню одружень та народжень дітей в підсовєтських містах.

3) Доводиться констатувати, що в СССР після революції пройшов процес розвалу патріярхальної родини з властивою для неї великою кількістю дітей, але і значною смертністю дітей. Цей про-

цес мав місце в усіх державах Європи і не минув і СССР. Але в СССР внаслідок соціялістичних експериментів цей процес дав ще більше зменшення народжень. В той час як в інших країнах цей процес завжди супроводжувався зменшенням смертности, особливо, діточої, то в СССР знов-таки внаслідок системи терору, як політичного так і економічного, смертність пересічно стала більшою. Так голод 1932-33 років приніс не менше 10 мільйонів померлих. Крім того 12-15 мільйонів перебуває постійно в кацетах і смертність серед них була дуже велика, про розміри якої нема ніяких відомостей. До того ж, коли взяти під увагу що з 12-15 мільйонів кацетників перебуважаюча більшість були чоловіки віком від 20 років і вище. Коли урахувати, що пересічний термін перебування в кацетах був 5-8 років, то одразу можна бачити, що такий довгий та в такій великій кількості відрив чоловіків та жінок від родинного життя тягне за собою руїну родини та зменшення народжень. Правда жінки кацетників, що там народжують дитину (звичайно переважно від енкаведистської охорони) мають деякі пільги і дехто на ці пільги спокушується, хоч потім дитину забирають у матері і вона своєї дитини вже ніколи не побачить. Але це, зрозуміло, не може перекрити те зменшення народжень, що є наслідком перебування такої великої кількости чоловіків та жінок в кацетах.

З всього вище наведеного виходить, що не може бути і мови про приріст населення СССР протягом років з 1926 по 1939, а навпаки цілком нема тенденцій до зменшення кількости населення навіть до суми меншої, ніж була на 1926 рік. Основний чинник-система одноді́тної родини в місті та приблизно двохдитинної родини в селі є цілком достатнім обгрунтованням правильности цього нашого висновку.

Тим цікавішим є ближче придивитись до перепису населення СССР в 1939 роках, що використовується Совєтами для підтвердження факту збільшення населення на 23,4 мільйонів.

Відомо, що сам Кремль визнав перепис населення СССР в 1937 році незадовільним. Більшість підсовєтських емігрантів пояснює це скасування перепису 1937 року бажанням ще раз перевірити кількість населення, бо перепис показав велику нестачу населення в порівнянні з тими даними, що їх подавав Держплан.

Безсумніву і такий мотив міг мати місце, але не він був головним. Кремль має досвід і можливості завжди зробити результати перепису населення, які йому потрібні.

Нам видається більш правдоподібною версія, яка кружляла в колах статистичних працівників. Відомо, що всенародні переписи провадиться тільки для уточнення кількости населення, бо більш менш налагоджений облік народжень та смертей — дає і то постійно досить вірні цифри кількости населення. Але інші дуже важливі моменти стану населення, якто розподіл населення за віком, за фахом і місцем мешкання та інше можна мати лише на підставі даних перепису. Саме ці дані дають дуже багато матеріялів для всебічного дослідження стану населення. Всі ці корисні відомості можна добути лише при умові фахово складеного опитувального аркушу перепису. Як твердять статистики такий, фахово складений відомими статистиками Москви опитувальний аркуш був опрацьо-

ваний для перепису 1937 року та подобається Сталіну. В СССР багато хто „проголошує" Сталіна геніяльним, але мало хто в цьому є переконаний у такій мірі як сам Сталін, що вважає себе геніем трохи не у всіх галузях знання. Тому Сталін у 1937 р. перекреслив поданий йому проєкт опитувального аркушу і склав свій опитувальний аркуш. Ніхто не наважився перечити і пізніше визвилось, що матеріяли перепису по неправильно складеному опитувальному аркушу взагалі не надається до подальшої розробки, за винятком хіба кількости населення, виявило колосальне зменшення населення проти планових цифер Держплану. Власне перепис не дав того, що було потрібно Кремлю для його внутрішньої закресленої інформації. Тому і довелось піти на скандальне висунення незадовільности перепису, бо другого виходу Кремль не мав. Не міг те Кремль для свого засекреченого статистичного довідника взяти „цифри з потолка", як по суті до перепису робив Держплан.

Спостереження доводять, що підчас другого перепису 1939 року особлива увага була звернута на перевірку кількости населення. Робітничі статистики Харківської области твердили, що і повторний перепис населення не дав збільшення кількости населення проти перепису 1937 р., і велика нестача як була так і лишилась. Себто лишився той великий розрив між даними перепису і цифрами, що їх давав до перепису Держплан методом, так званого, планового обрахунку приросту населення. Не дивлячись на це Кремль для загального відома подав кількість населення СССР в сумі 107,4 мільйона, яка майже точно збігається з тою кількістю населення, що на 1937 рік подавав Держплан.

Ясно, що Кремль для свого засекреченого користування використав реальні цифри аж двох переписів, а для закордону подав приготовані статистичні матеріяли як щодо кількости населення так і щодо інших показників перепису. Власне Кремль подав для загального відома кількість населення, що складалась з живих і мертвих душ. Цих мертвих душ було не менше як 25-30 мільйонів. Це всі ті замучені голодом, замордовані в кацетах, розстріляні та ненароджені. (До речі, як кажуть всі розстріли в 1939 році були відкликані до того часу, коли перепис був закінчений, щоб не зменшувати кількість живих).

Цифру в 25-30 мільйонів мертвих та ненароджених душ офіційного пропагандивного перепису 1939 року ми відстоюємо, спираючись на такі підрахунки:

1) Припускаємо, що перепис 1926 р. дав приблизно правдиву картину кількости населення на той рік в поданій цифрі 147,0 мільйонів душ. Припускаємо, що роки 27, 28 та почасти 29 дали приросту населення з розрахунку 12,3 особи на 1000 приблизно 5,2 мільйона осіб. Отже на 1929 рік населення СССР складало приблизно 152,2 мільйона.

2) Але те велике потрясення, яке принесла на село колективізація 1929 року з вивозом куркулів, масовою втечею селян (переважно голів родин) до міста, ясна перспектива неминучого голоду і самий голод спричинились до майже повного припинення народжень аж до 1935 року. Отже факти народження в великій частині СССР на селі протягом 5 років мали поодинокий винятковий ха-

рактер. Крім того смертність від голоду, недоживлення та висипного тифу, так званого голодного тифу, що завжди виникає при масових голодових катастрофах була такого розміру, що зменшила кількість населення до цифри меншої, ніж було по переписі 1926 року. По-ріжному определюють кількість померлих від голоду та тифу. Під Совєтами в ті часи називали цифру в 15 мільйонів. Нема можливости сказати щось точне, але в усякому разі смертність від голоду звела нанівець весь приріст населення за роки від 26 по 29 і ще зменшила на декілька мільйонів ту кількість населення, яка була на 1926 рік.

3) Кацетна практика в СССР набрала великих розмірів саме починаючи з 1929 року вивозом до кацетів куркулів і далі все більше та більше розростались, поширювались все нові та нові жертви у більших розмірах.

4) Спроба кацетів за „аборти" примусити проти бажання батьків народжувати дітей безумовно дала деякий приріст народжень, але переважно в місті і то тільки на один рік і могла дати лише один, два мільйони а не 30 мільйонів, щоб перекрити всю втрату населення за період від 29 по 39 рік.

Підсумовуючи, можна констатувати, що на 1939 рік СССР мав приблизно 140 мільйонів населення з виразною тенденцією до дальшого зменшення, а не збільшення, бо суттю по стану складу пересічної родини приросту населення не було і не могло бути, а навпаки продовжувалось зменшення його.

В період від 1939 по 1951 р. СССР підчас другої світової війни мав такі великі втрати і таку незначну кількість народжень протягом п'яти років війни, що, ми гадаєм, сталося ще більше зменшення населення проти 1939 року.

Тому кількість населення СССР в 203,0 мільйона на наші часи потребує корегування в бік зменшення приблизно на 30-35 мільйонів осіб переважно тих мертвих душ перепису 1939 року, що, як нам здається, в засекречених кремлівських картотеках обліковується окремо, як статистично-пропагандивний фонд людської маси на папері.

Тимчасом науковці західного світу на підставі пропагандивного статистичного матеріялу перепису 1939 року пишуть грубі книжки, аналізи, висновки та інше. В цих працях західних науковців мертві та ненароджені душі в кількості аж до 30 мільйонів фігурують як живі.

Окремо треба відмітити найбільше зменшення народжень, найбільшу смертність від голоду як по кацетах, серед населення колонії Москви в Туркестані, на Кавказі і особливо на Україні.

Ця коротка аналіза списку населення в СССР по його кількості та тенденції зміни цієї кількости дає змогу зробити деяке узагальнення.

В соціялістичній державі як СССР з повною пролетаризацією мас населення та повним плановим господарством приріст населення чи хоч збереження його кількости можуть бути досягнуті лише примусом, себто шляхом доведення пляну народжень до окремої родини, як до чоловіка так і до жінки. Кремлівські володарі це

розуміють, але найбільша скандальна непопулярність цього роду планування весь час стримувала Кремль від такого кроку і покищо лише була спроба вплинути на збільшення народження шляхом заборони робити аборти.

А тепер після дрігої світової війни СССР підкорив собі багато десятків мільйонів людности і в тому числі цілі держави.

Таким чином Кремль поповнив втрати та ще придбав великий запас людського матеріялу для продовження експериментів на довгі роки.

Леонід Вітвицький.

До проблеми соціяльних відносин у звільненій Україні

За останній час на сторінках української еміграційної преси в Європі спостерігаємо чимало дискусій, де автори намагаються знайти правильну розв'язку соціяльних проблем, що їх маємо зреалізувати після повалення большевизму в Україні. Нажаль треба скопстатувати, що в дискусіях автори часом намагаються обгрунтувати свої політичні концепції не науково-історичними аргументами, а добором сильних виразів на адресу „супротивника". Від такої гостроти дискусії втрачається об'єктивність й переконливість.

Нам хотілось би в цій розвідці знайти основне тло для розв'язання в першу чергу проблеми земельних відносин, що з ними тісно пов'язана майбутня доля селянства на Україні. Роздумуючи про майбутній соціяльний устрій України, мусимо аналізувати соціяльні відносини нашого народу в минулому, як також існуючі соціяльні системи в світі, їх життєздатність та витривалість в найкритичніші часи існування. Цей аналіз дає нам багато повчального.

В демократичному суспільстві, де розподіл матеріяльних ресурсів відбувається в умовах політичної свободи. Від рівня виробничої проможности країни залежить добробут населення. Сила демократичного суспільства капіталістичних країн лежить в матеріяльній незалежности та духовій свободі людини. Це ті важілі, що гарантують людській індивідуальности вільний розвиток матеріяльної і духової культури.

Кожна особа, залежно від своїх особистих здібностей, рівня фахової освіти, знаходить відповідне місце в демократичному суспільстві, — від робітника-чорнороба до державного мужа, від дрібного торгівця до фабриканта і т. д.

В основі економічних відносин демократичного суспільства капіталістичних країн лежить приватна ініціятива та вільна конкуренція, що регулюється в належній мірі державними органами влади (обраної народом) на користь цілої нації. Так в загальному виглядає теперішній соціяльний устрій в деяких найпередовіших капіталістичних демократіях західнього світу.

соціялісти, а особливо марксісти на еміграції, не зважаючи на 34-літнє існування совєтського режиму, ще й тепер запевняють, що в ближчій перспективі, після повалення комунізму на Україні, прийде соціяльний устрій з вільним безвласницьким суспільством. Вони передбачають, що в цьому суспільстві власниками засобів і наслідків виробництва буде держава й кооперація. І що вся земля також належатиме державі, а колгоспи лишаться незайманими.

Автор статті: „В чому розходження" п. Ів. Ма-ко (Укр. робітнича газета „Вперед", чч.7-8, 1951, ст. 12) роз'яснює таке: „Не всяке велике сільсько-господарське підприємство є колгосп. Існує три типи великих с.-г. підприємств: приватно-капіталістична ферма, колгосп і приватний кооператив... Ми є прихильниками с.-г. кооперативів, але зрозуміло, не збираємось нав'язувати їх українському народові".

Хочемо нагадати всім прихильникам концепції національно-дер-

жавної власности на землю, бо більшість теперішніх колгоспних земель на Україні до жовтневої революції належали селянству, як приватна власність. Про це свідчать такі дані:

Селянське користування землею на Україні (Наддніпрянщина)

Землекористування	1905 р.	1922 р.
Кількість дворів	2721000	4413000
Кількість десятин землі	22920000	23935000
На один двір землі в десятинах (пересічно)	8,4	5,4
На одну людину	1,05	1,28

(Джерело: „Сільське господарство України" видання Харківського Сільського господарства 1923).

Як бачимо з цих даних, основним власником землі було й залишилося селянство. Приріст землекористування по революції на душу с.-г. населення був мізерний, бо більшість поміщицьких маєтків були залишені в системі большевицьких радгоспів. Пізніше, як нам всім відомо, большевики пограбували трудову земельну власність селян, загнавши їх у колгоспи.

Було б величезною помилкою оцінювати суцільну колективізацію, як планомірне здійснення доктрини большевицького соціялізму. Колективізація стала неминучою з причин неможливости здійснення большевицької програми індустріялізації країни без рабського визиску селянства. Індустріялізація большевикам була потрібна, щоби приготуватись для майбутнього мілітарного конфлікту з вільним демократичним світом.

Отже, треба ясно й чітко відповісти таким марксістам та всім прихильникам безвласницького суспільства, що — тим, хто збирається будувати Українську Національну Демократичну Державу, з владою обраною народом, доведеться запитати наших селян— теперішніх рабів совєтських колгоспів — чи вони жадають повернення власної трудової земельної власности, конфіскованої сталінським окупаційним режимом, чи ні?

Запевняємо ідейних прихільників державної і кооперативної власности, що **все селянство жадатиме повернення своєї власної землі.**

І якщо ми, політична, демократично думаюча еміграція, будемо брати участь в цьому величезної політичної ваги акті відновлення соціяльної справедливости для народу на нашій Батьківщині, то мусимо зробити все, щоб цю землю їм повернути, як їхню власність, дотримуючи трудового принципу та перешкоджаючи відновленню поміщицької касти. В цьому полягає наш **святий обов'язок.**

Але це ще не все. Обов'язком нашої совісти є також зробити все можливе, щоб наділити землею у трудову власність усіх тих селян, які не мали власної землі, але виявлять своє бажання працювати на ній.

Тільки після виконання такого акту соціяльної справедливости, коли селяни стануть власниками своєї землі (розуміється в межах трудового користування) тоді хай попробують панове прихильники закріплення землі за державою пропагувати ідею побудови великих кооперативних с-г. підприємств.

Історія розвитку виробничого кооперативного руху в сільсько-

му господарстві XIX-XX віків доводить, що всі раніш організовані виробничі кооперативні общини — Роберт Оуен в Англії, Фур'є в Північній Америці, Ванделер в Ірляндії *) — проіснувавши по декілька років, порозпадалися, і головним чином через незгоду між членами і тільки деякі з них — за браком основних капіталів.

Дійсно, тяжко поєднати індивідуальні особливості людей, їх здібності до праці, прагнення і тд., щоб побудувати виробничу кооперативну общину на засадах рівности й братерства. В США на протязі короткого часу утворилося до 30 кооперативних общин, проте, тільки одинадцять з них проіснувало більше 2-х років, але всі вони раніш чи пізніш припинили свою діяльність.

Досвід організації комун і артілей на Україні за часів НЕП-у, на засадах добровільности, також показав нежиттєздатність виробничих с-г. кооперативів серед наших селян, не зважаючи на широкі фінансово-кредитові заходи, які давав тоді уряд Леніна.

Сам собою напрошується висновок, що побудова безвласницького суспільства на базі кооперації с-г. виробництва в нашу добу є ідея не реальна. Коли ж цю ідею насаджувати і в новій державі „зверху", то вона принесе так багато шкоди, як і большевицькі колгоспи. Дотого ж кооперація не витримає конкуренції приватного капіталістичного виробництва ні в своїй державі, ні за кордоном. Проте, кооперація, як одна із форм соціяльно-економічних відношень в суспільстві, матиме поважне значення. Стоячи на ґрунті реальних капіталістичних відношень в суспільстві, віддаючи належне значення капіталу, як засобу виробництва, вважаємо, що кооперація не будучи спроможна організувати виробничі відносини - перебирає на себе функції обслуговання виробника в частині збуту продукції і постачання засобів виробництва та всього необхідного в побуті й виробництві.

Кооперація крім того ставить своїм завданням захист своїх членів від капіталістичного визиску.

Завдання кооперації визначено ще 1910 року 8-м міжнародним кооперативним конгресом — зміст його постанов лишається актуальним і до нині: „Кооперація, що у всіх цивілізованих країнах постійно набуває все більшого значення — являє собою соціяльний рух, котрий способом організації господарських об'єднань на принципі самодопомоги своїх членів, має за ціль захист інтересів праці в народньому господарстві. Згідно з цим всі справжні кооперативні об'єднання мають напрямок впливати на розподіл народніх прибутків в інтересах працюючих, тоб то збільшити прибутки, які походять з праці, або їх закупочну силу та зменшити нетрудові прибутки, що походять з власности на засоби продукції та обміну".

Таким чином природнім обсягом кооперативної діяльности є обслуга дрібних продуцентів, або незаможних споживачів. За Проф. Мартосом кооперативні підприємства на практиці досі ще уникають тих галузів виробництва, де вимагається великих основних капіталів, бо їм бракує основного стимулу — прагнення до одержання найвищого прибутку з капіталу, а чере це нема й підстав ризикувати дрібними заощадженнями своїх членів. Кооперативному підпри-

*) На Україні — „Артільний батько", М. Левицький.

ємству тяжко зібрати дуже великий основний капітал, бо основна маса членства не мало заможний елемент.

Головне завдання продукційного господарства, це — дати працю всім своїм членам. Отже, ці товариства уникають запроваджувати у себе ті технічні удосконалення, які тягнуть за собою зменшення числа робітників у підприємстві. З тієї ж причини продукційні товариства не можуть так швидко пристосуватися до змін господарської кон'юнктури, як те роблять капіталістичні підприємства. В добу господарчих криз вони не можуть звільняти частину робітників у зв'язку зі зменшенням продукції. В період високої кон'юнктури, коли можна багато виграти на поширенні виробництва, продукційні товариства знов таки не можуть дуже збільшувати свою продукцію, бо вони засадничо не використовують у своїх підприємствах сторонньої найманої робочої сили. Коли ж товариство відступає від цих засад, воно легко може перейти на становище капіталістичного підприємства, що визискує працю найманих робітників.

Звідси один основний висновок — Кооперація не є та соціяльно-економічна система, яку можна протиставити, як цілковиту протилежність капіталістичній системі. У випадку цілковитої ліквідації капіталістичної системи в країні, кооперація за її природою не може посісти місця капіталізму в економічній системі національного державного організму.

Хвиля Революції, що породила ріжні диктаторські псевдосоціяльні режими — як російський большевизм, італійський фашизм і німецький націзм — послужили упереджуючим сигналом для більшости капіталістичних країн. Свобода та демократія в цих країнах прогресують. В наслідок свободи й демократії виріс на небувалу височінь робітничий професійний рух, зміцнились станові й кооперативні організації фармерів, а до влади прийшли робітничі та ліберальні дрібнобуржуазні уряди від партій, що **поставили собі за мету досягти політичних, та соціяльних реформ на користь більшости суспільства.** Пройшло з чверть століття і державна практика демократичних суспільств вже на добрій дорозі, бо окреслились, перевірені життям шляхи до гармонійного співробітництва усіх кляс суспільства.

Прибуток на капітал що є також продуктом праці, якого не одержує повністю працюючий, а дістає власник (визиск) — в деяких демократичних країнах, за новим правилом системи розподілу суспільного доходу, нині обкладається прогресивним податком і до таких розмірів, що напр. в США вже немало приватних підприємців виплачує, за прогресивним податком до 90% з усіх одержаних прибутків підприємства, до державної скарбниці. При цьому всьому залишається в силі **приватна ініціятива,** бо вона є найсильнішим рушієм економіч. розвитку і процвітання народ. господарства країни.

Отже капіталізм поступово перетворюється в прогресивну силу. Це явище ми спостерігаємо вже тепер в багатьох країнах. Натомість націзм і фашизм як політичні системи — псевдо соціялістичної будови згинули у 2-й світовій війні, а большевизм з системою державного капіталізму ідейно скрахував вже багато років тому, перетворившись у систему реакційного, руїницького тоталітарного деспотизму і поневолення народних мас.

О. Гриценко.

Армія без держави

(продовження)

Зростаюча популярність УПА почала явно турбувати провід ОУН-Бандери. Народні маси горнулися більше до війська, ніж до будь-якої партії. Щоб цей стан невтралізувати, в червні 1942 року провід ОУН-Бандери опублікував в сотнях тисяч примірників таку відозву:

„ПАРТИЗАНКА І НАШЕ СТАВЛЕННЯ ДО НЕЇ". *)

„Від року стоїть українська земля під знаком боротьби двох ворожих собі імперіялізмів — московсько-большевицького і німецького. Для кожної людини, що вміє думати, немає сумніву, що бій йде за нашу землю, за те, хто має над нею панувати. І український народ переконується ще зайвий раз: ціль усіх тих, що приходять „визволяти" Україну, є та сама, байдуже, чи гасло їхнім є „оборона советської родіни", „Нова Европа", чи друге.

У світлі тих плянів стане ясним не один досі незрозумілий факт. Це відноситься зокрема до большевицько-польської партизанки і німецької відповіді на неї.

Большевицька партизанка діє ще від літа минулого року, польська — від кількох місяців. (Про УПА тут навмисне замовчується, наче б її й не було, бо вона не „визнана" проводом партії. М. С.)

Могли б собі поляки та большевики партизанити, скільки б їм сили стало, і ми не займались би партизанкою, якщоб її вістря не було спрямоване рівночасно і проти нас. Терен большевицької партизанки, як дотепер бачимо, є, поза частиною Білорусі, виключно українські землі. Нема її ані в Московщині, ані в корінній Польщі. І Сталін, і Сікорський хотіли охоронити — один москалів, другий — польське населення — від німецької відплати. Вони хотіли, щоб якраз ми, українці, платили рахунок за „прогулянки" їхніх земляків. В той спосіб бажали вони за одним пострілом вбити двох зайців: пошкодити і вдарити німецькими руками по українцях.

Частина українського населення була заскочена німецькою тактикою. Адже українці не брали і не беруть участи в партизанці. (Це — неправда. Якраз першою була українська національна партизанка в формі цілої підземної армії, як політично-воєнний антипод всіх інших партизанок на Україні. М. С.) Майже всі намагання, щоб на Україні викликати партизанку вже від самого початку вмаршу німців, не довели й досі до ніякого успіху завдяки здоровому підходові українського народу й великому вкладові Організації Українських Націоналістів, що об'єднує і спрямовує народ до боротьби за Суверенну Українську Державу. І тому Сталін був змушений кинути на Україну москалів, з другої сторони — поляків.

Яке наше становище до партизанки?

*) Зроблено не суттєві скорочення (Ред).

Ми дивимось на неї не з точки інтересів світової комуністичної революції (читай московського імперіялізму), ані з точки „Нової Европи" (німецького імперіялізму), — дивимося з точки інтересів України. Ми боремося за Самостійну Соборну Українську Державу, а не за чужі імперіялізми, що державну самостійність і соборність України нетують. Ми мусимо щадити наші сили, бо віримо, що війна у кінцевій своїй стадії принесе нам можливість боротьби й здвигнення власної української держави. Якщо будемо тоді сильними, ми цю нагоду використаємо, або самі створюватимем нагоди. Нам сьогодні никода кожної людини, що вмирає за інтереси Москви, чи Берліна. Правда, німці доводять населення до розпуки і правдою є, що ми могли б повстати, але ми згори знаємо, чим воно сьогодні, мимо нашого найбільшого героїзму, скінчилося б. Організація Українських Націоналістів здає собі справу з того, що її завдання, як провідного в боротьбі чинника, є — не дати нації можливости по геройськи вмерти, але здобути на власній землі владу та стати врешті господарем тієї землі.

Ми ставимось до партизанки вороже і її рішуче поборюємо.

Партизани — це агенти Сталіна і Сікорського, а з ними нам не по дорозі.

Не партизанка сотень, чи навіть тисяч, а національно-визвольна революція мільйонів українських мас — наш шлях.

Червень, 1942 р. Слава Україні! Героям слава!

Організація Українських Націоналістів.

Ця відозва доказує, що в червні 1942 р. група Лебідя-Бандери вважала всяку партизанку **злочином** проти свого народу. Натомість в 1945 році ця ж сама група почала себе називати першим основоположником УПА від 1941-го року!

Бойові операції, а особливо сильна антинімецька пропаганда УПА ще літом 1942 року довели до того, що „непереможний" Гітлер також видав Кохові наказ розпочати переговори з отаманом Бульбою. Вигравоючи Москву проти Берліна і навпаки, Головна Команда УПА прийняла пропозицію переговорів. Переговори започаткувалися в жовтні і тягнулися до грудня 19942 р. Німецьку сторону репрезентували: Рівенський Гебітскомісар д-р Баер та Командир поліції Волині і Поділля СС-підполковник д-р Пюц. Їм була запевнена від Головної Команди УПА парляментарська недоторканість так само, як советській делегації. Факт, що німецька делегація вернулася з лісу з рук „бандитів" живою, викликав серед німців велике здивування та підніс авторитет армії. Сам д-р Пюц, що їхав на певну смерть, потім заявив: „це не є бандити, а справжня армія хрустальних патріотів. Шкода, що вони наші вороги".

Німці пропонували Командуванню УПА переформуватися в напів-військову, напів-поліційну формацію. Припинити антинімецьку пропаганду та бойову акцію. Знищити всі большевицькі диверсійні сили. Видати відозву до населення України, щоб воно всіма силами підтримувало німецький фронт аж до повного знищення комунізму та російської армії. Взаміну за це вони зобов'язуються припинити всі репресії проти населення України та визнати суверенну українську державу, по закінченні війни з Росією.

У відповідь на це Головна Команда вимагала від німців:

1) Припинити всякі репресії проти цивільного населення України та негайно звільнити з німецьких в'язниць і кацетів усіх українських політичних в'язнів.

2) Визнати суверенну українську республіку зараз, з власною внутрішньою й зовнішньою політикою та армією.

3) Зняти з України цивільну німецьку адміністрацію, передаючи всі агенди українській адміністрації.

4) Припинити безоглядний економічний грабунок України, а брати під увагу життєві потреби населення України. Унормувати питання економічних поставок України на потреби фронту міждержавним договором, з товарообміном.

5) УПА ніколи не стане будь-якою напів-військовою, напів-поліційною одиницею, а буде тільки підземною армією України так довго, як довго цього вимагатимуть життєво-політичні та мілітарно-стратегічні потреби України.

Як Москва так і Берлін — політичні вимоги Командування УПА відкидали. Вони побачили, що УПА не є будь-якою партизанською збіраниною, а справжньою збройною силою України, яка має свою виразну політичну ціль та знає, якою дорогою до тієї цілі має прямувати.

По цих офіційних переговорах УПА з двома найбільшими потугами світу, де була затримана воєнська гідність та показана висока мораль і політична грамотність цілого повстанського руху, УПА зробилася одиноким на той час виразником та захисником суверенної політичної думки цілої України. Ні Уряд УНР, ні тогочасні політичні партії — не мали такої змоги офіційно виявити свою дію та думку. Вони діяли підпільно. Натомість УПА — офіційно. В цьому і полягає колосальна заслуга УПА для української національної політики часів другої світової війни. Ні високі приманки, ні жахливі репресії обох тоталітарно-деспотичних імперій — не потранили зламати бойового духа та звести на манівці героїчних вояків УПА.

В грудні 1942 року всі переговори з чужинцями УПА припинила.

В цей саме час Москва почала наспіх перекидати авіошляхом в ліси Білорусі та України цілі з'єднання своїх власних партизанів, а Берлін видав гострий наказ — всіма засобами якнайскорше зліквідувати всі українські та російські „банди".

Мости порозуміння з будь-якою стороною були спалені. Так вимагала суверенно-державна рація України. Україна могла бути переможена фізичною перевагою, матеріяльно, але її суверенної ідеї та бойового духа — не має права перемогти ніхто. Це був би кінець нації.

Відкинувши всі пропозиції чужих держав, УПА почала готовитися до широкої політичної та збройної акції на два фронти одночасно: проти німецької армії та цивільної адміністрації і проти російсько-комуністичних партизанських військ.

Маючи перед собою таке важне завдання, Головна Команда УПА в другій половині грудня 1942 року ще раз пробує перевести консолідацію всіх революційних сил. Отаман Бульба інформує всі нар-

тії про припинені переговори УПА з німцями та большевиками. Закликає їх підтримати збройну акцію УПА, покликати до життя при армії дорадчий політичний орган — Народну Революційну Раду — і влити всі партійні боївки в ряди УПА та створити один всеобіймаючий оперативний штаб.

На ці пропозиції погоджувалися всі групи, за виїмком ОУН-Бандери. Таким чином до кінця 1942-го року консолідації не осягнено. Одначе, помимо того, що чисельно найсильніша революційна організація Бандери дальше вела пропаганду проти УПА, в народніх масах авторитет армії все зростав. Ціла Україна почала дивитися на „ліс" так, як в козацькій добі дивилася на „низ". Німецькі репресії та дикий терор російських партизанів проти цивільного населення України доводили до того, що цілий нарід інтуїтивно відчував, що тільки в своїй збройній силі є захист і помста. Народні маси, ясна річ, не могли розуміти того факту, що в таких умовах, як це було в Україні в часи другої світової війни, іррегулярна національна збройна сила не могла практично ані захистити цілу націю, ані тим більше займатися актами помсти. Помстою первісна УПА незаймалася взагалі.

Майже з усіх областей почали напливати маси людей на Полісся з надією вступити в ряди УПА, а від усіх немобілізованих Команд посипалися домагання до Головної Команди дати дозвіл на формування бойових одиниць.

З початком 1943-го року ряди УПА почали сильно зростати за рахунок тих елементів, що все напливали на Полісся.

В лютому 1943 р. ОУН-Бандери, через свого делегата Олександра Бусла, офіційно повідомляє Головну Команду УПА, що провід цієї організації вирішує постановою змінити своє ставлення до повстанської війни. Бусел, як особистий приятель отамана Бульби, намагався за всяку ціну довести до порозуміння поміж Командуванням УПА та Проводом ОУН-Бандери. Як член Проводу, він провадив переговори політичні, а для військових — був делегований від штабу групи Бандери поручник Сонар. Сонар також був великим прихильником порозуміння та спільної збройної акції.

Започатковані переговори УПА — ОУН-Бандери тяглися до 20-го травня 1943-го р. і не дали позитивного результату. Урядуючий провідник, Максим Рубан, (Микола Лебідь) вимагав від Головної Команди УПА:

1) Не визнавати політичної підлеглости Урядові УНР, а підпорядкувати всю військову дію УПА політичній лінії Проводу ОУН-Бандери.

2) Визнати акт державности від 30. 6. 1941 р., як одиноко законну державну концепцію і під її прапором вести дальшу визвольну боротьбу України.

3) Не організовувати жодної політичної ради при армії, а рахувати своїм одиноким політичним проводом провід ОУН-Бандери та беззастережно виконувати всі його накази й директиви.

4) Досьогочасні партійні боївки, що носять офіційну назву — Військові Відділи ОУН-Бандери — включити в ряди УПА, створити спільний штаб і дальше діяти під назвою УПА.

5) Командуючий УПА, отаман Тарас Бульба, залишається дальше на своїому пості, як фаховий партизанський командир.

6) Ввести в УПА інституцію партійних комісарів та служби безпеки.

7) Оголосити загальний революційно-повстанський зрив цілої України проти німців та перевести масову мобілізацію в УПА.

8) Очистити всю повстанську територію від польського населення, яке всюди шкодить українській справі через провокаційну роботу польських перекладачів по німецьких урядах та масову підтримку большевицької партизанки польськими селянами.

На ці вимоги ОУН-Бандери Головна Команда УПА дала таку відповідь:

1) УПА не має права бути військом будь-якої одної партії, а мусить бути всенародною збройною силою під політичним проводом законного Уряду Української Народної Республіки, де на демократичних засадах мають право бути репрезентовані всі партії.

2) УПА визнає тільки ту державність, яку проголосила суверенна Україна 1918 Акт 30. 6. 1941 р. — незаконний і не на часі.

3) Політична рада при армії необхідна, як орга міжпартійної консолідації та допомоговий чинник Головної Команди в політичних питаннях. Політична лінія одної партії — це тоталітарна диктатура, яка кожну націю та її армію обов'язково доводить до катастрофи.

4) Всі окремі військові відділи кожної партії повинні влитися в УПА і може бути поширений оперативний штаб.

5) П'ятий пункт — без відповіді.

6) В рядах УПА не може бути комісарів жодної партії. Службу безпеки в армії веде жандармерія УПА.

7) Нема політичної доцільности оголошувати загального революційно-повстанського зриву цілої України проти німців, бо завтра ціла Україна буде окупована советською армією.

8) Звільняти територію від національних меншин може тільки суверенна держава виміною населення, а не іррегулярна армія. За ворожі акти — карати тільки винних, а не все населення. Принцип колективної та родинної відповідальности можуть стосувати тільки варвари, а не культурна армія.

III. БОРОТЬБА ЗА УПА.

Отримавши остаточно відмовну відповідь на свої тоталітарно-диктатурні вимоги від Головної Команди УПА, урядуючий Провідник ОУН-Бандери, Микола Лебідь-Рубан, не давав більше жодної відповіді і всякі переговори з Головною Командою УПА 20. 5. 1943 р. припинив. Прихильник порозуміння пор. Сонар згинув смертю героя в таємничих умовах з засідки. Олександер Бусел також більше не появлявся до Головної Команди як політичний делегат.

Лебідь-Рубан вживає іншої тактики: взяти УПА під свій наказ **насильством.**

Ще в переговорах Бульба-Сонар 9. 4. 1943 р. було договорено, що Військові Відділи ОУН-Бандери вливаються в УПА. Головна Команда УПА дала на це свою згоду та уможливила користування новими частинами УПА своєю організаційною схемою та всіма ста-

тутами. Не закінчивши політичних переговорів, ОУН-Бандери почала ще в березні 1943 р. масово мобілізувати повстанців до своїх нових військових частин, під назвою УПА. Пропаганда голосила, що отаман Бульба підпорядкувався Проводові ОУН-Бандери і командує спільною армією.

Засновано новий штаб під назвою УПА-Північ з осідком в районі Стидень. В цей же самий час, в кінці березня 1943 р., Лебідь-Рубан видав наказ всім низовим клітинам ОУН-Бандери забрати в ряди УПА всю українську поліцію та розпочати радикальне очищування теренів від польського населення. В наслідок такої акції, на місце української поліції німці привезли польські поліційні команди, узбеків з військово-полонених та всяких інших чужинців. Ця поліція почала безоглядно пацифікувати українське населення. Українська поліція в цілій Україні була ввесь час в контакті з українськими партизанами. Від неї партизани мали відомості про всі наміри німців та постійно отримували зброю, медикаменти і всякі воєнні матеріяли. Від березня 1943 р. цей важливий контакт і матеріяльна база української партизанки обірвалися. Кому пощастило — втік до партизанів, а решту поліції німці винарештували, багато порозстрілювали, а частину загнали в кацет.

Головна Команда УПА видала відозву, в якій засудила таку діяльність ОУН-Бандери як злочин. Відозва була підписана Головною Командою УПА та представниками тих організацій, які були репрезентовані при Головній Команді. У відозві було підкреслено, що за всі ці злочини відповідає персонально урядуючий Провідник ОУН-Бандери Микола Лебідь (Максим Рубан).

В червні 1943 р. на Поліссі проголосила своє заснування нова революційно-політична організація під назвою — Українська Національно-Демократична Партія — під проводом ЦК в складі: Мітринга, Турчманович, Щербатюк-Зубатий, Василь Рибак та інші. Кадри нової партії рекрутувалися з опозиційних елементів ОУН-Бандери, соціял-демократів та інших поліквідованих воєнною партії. Партія почала видавати свій орган — „Земля і Влада", — опублікувала свій маніфест та інші відозви антикомуністичного, антинімецького та антитоталітарного змісту. Отаман Бульба був одним із найактивніших ініціяторів побудови нової партії, як політичного мобілізатора революційно-демократичних сил України. *) УПА боялася, що політична порожнеча буде водою на млин Компартії.

У відповідь на відозву УПА Лебідь-Рубан об'явив громадянську війну проти УПА. Крім того, через репресійні заходи проти польського населення викликав ще один фронт для УПА. Таким чином від червня 1943 року первісна УПА отамана Бульби нагло опинилася в огні аж чотирьох противників: 1) німців; 2) росіян; 3) поляків; 4) бандерівців.

---

*) УНДП перейшла свій шлях до кінця другої світової війни і на еміграції оформилася в УРДП (Українська Революційно-Демократична Партія), під керівництвом І. Багряного, а друга, ліва група, з цього середовища, під керівництвом Івана Майстренка, під тією ж назвою УРДП пішла на співпрацю з ліво-соціялістичною групою з організації Бандери, що виступає під маркою УГВР (Українська Головна Визвольна Рада).

Як воно буде не дивно, але цей останній противник виявився найгрізнішим та найжорстокішим. УПА досі рахувала бандерівців за українських патріотів і своїх людей. Від них у партизанів не було жодних секретів. Натомість від червня 1943 р. бандерівцям було заборонено мати будь-які зносини з вояками УПА. Навпаки, видано наказа винищувати всіх „бульбівців" так само як німців, большевиків та поляків.

На отамана Бульбу та цілий штаб УПА винесено вирок смерти і видано наказ цей вирок виконати. Почалося безоглядне винищування сітки зв'язку, майна, яка мала величезні магазини під землею по лісах. Там була зброя, харчі, боєприпаси, шпиталі та цілі оселі по ярах і бункерах. Там були також друкарні та склади паперу. Все це армійське добро нагло опинилося під запеклою атакою бандерівців. Розполітикована бандерівцями дітвора почала шомполувати, стріляти та вішати найповажніших громадян, які не потрапили протягом одного дня зробитися бандерівцями.

На цілому Поліссі і великій частині Волині, літом 1943 року, витворилася така ситуація, якої собі бажав Сталін: вночі — кругом заграва, бо бандерівці випалюють майно поляків та... „бульбівців", як зрадників; вдень — кругом заграва, бо німці з поляками та узбеками випалюють українські села та вистрілюють народ за бандитизм; іншої ночі большевицькі партизани з поляками допалюють решту українських сіл, що їх не випалили німці за дня.

Куди не глянь — вогонь. Куди не повернись — трупи й кров...

Перед Головною Командою УПА було два шляхи: або мобілізувати здемобілізовані команди УПА й давати масову відсіч бандерівцям з тисячами трупів, або маневрувати так, щоб до масового братовбивства не допускати. Всі молодші старшини штабу УПА обстоювали перший варіянт. Натомість отаман Бульба та інші старші командири й штабовці, як полк. Смородський, полк. Литвиненко, полк. Трейко, полк. Совенко, полк. Новицький, сотн. Раєвський, сотн. Жданович і отамани Щербатюк-Зубатий — стояли за другий варіянт.

Така постава Головної Команди УПА випливала з двох причин: 1) не було іншої директиви Уряду УНР і 2) не було цілі, в ім'я якої можна жертвувати десятки тисяч власних жертв на те, щоб за пару місяців всім разом іти в підпілля СССР. Винесено рішення відмежуватися від диверсії Лебедя зміною навіть самої назви армії та йти зараз в глибоке підпілля не тільки від німців та большевиків, але й від своїх людей, отуманених чужою провокацією.

20. 7. 1943 р. Головна Команда УПА видала наказ ч. 80, яким перейменовано Українську Повстанську Армію на Українську Народню Революційну Армію.

Таким чином українські повстанські війська остаточно розкололися на дві окремі одиниці, які мали своє окреме ідейне обличчя, завдання та й інші методи дії.

УНРА отамана Бульби пішла по лінії глибокого підпілля, з перестановкою цілої тактики на боротьбу тільки малими невловимими відділами, а УПА Лебедя пішла по лінії масової революції, з офіційними гарнізонами та „урядами" в поодиноких районах. Тактику Головної Команди УНРА бандерівці ще й сьогодні пояснюють

слабістю. Чия тактика була більше правильною — скаже об'єктивна історія. Говорити про слабість цілої підземної армії, яка протягом кількох літ була пострахом таких потуг як СССР та Німеччина Гітлера, це виглядає неправдоподібно і не серйозно. Суть революційної боротьби не в масових жертвах, а в тому, щоб осягнути свою максимальну ціль мінімальними втратами. Під таким девізом цілий час провадив роботу отаман Бульба.

Число партизанів УПА все зростало за рахунок мобілізацій Лебедя та втікачів з лісу. В липні 1943 р., їх разом було понад 100.000 душ, але їх бойова сила була невелика. Там бракувало фахових командирів та серйозних оперативних планів.

Щоб припинити громадянську війну серед одного народу та зменшити число своїх жертв в боротьбі проти зовнішніх ворогів, отаман Бульба 10. 8. 1943 р. ще останній раз звертається до п. Лебедя листом, публікуючи його рівночасно в центральному органі УПРА — „Оборона України". Для історичної правди подаємо і цей документ:

„ОБОРОНА УКРАЇНИ"
Особливе видання № 1. 10. 8. 1943 р.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ
до Членів Проводу Організації Українських Націоналістів —
— Степана Бандери.

„Коли в липні 1941 р. Українська Повстанська Армія „Поліська Січ" розпочала свою збройну акцію, Ви займали супроти неї негативне становище, яке триває до останньої хвилини. Непорозуміння полягало в тому, що ми не піднорядкувалися урядові Степана Бандери і Ви це вважали за прояв отаманії та анархії з нашого боку.

Ми не могли піднорядкуватися урядові, який проголосив Українську Державу за плечима німецької армії без офіціяльного визнання цієї держави німецьким урядом. Нам було ясно, що коли Німеччина офіціяльно Української Держави не визнала, але дозволила на її проголошення, то в тому факті криється провокація. Німці в перших днях їх походу на Схід потребували: 1) створити враження серед народів СССР, що існує Українська Держава і, мовляв, можуть повстати також інші держави; 2) голосу українців до червоної армії, щоб масово переходили до „визволителя": 3) українського підпису на летючках та відозвах, щоб населення здавало німцям зброю та зберігало для них майно, яке могло б залишитись в руках народу; 4) нашої крови перед фронтом, на фронті й за фронтом; 5) розконспірувати клітини українських революційних організацій, щоб їх потім знищити.

Крім того, непорозуміння поглиблювалось тим, що Ви визнаєте фашистівську засаду безоглядної диктатури Вашої партії, а ми стояли на становищі кровної та духовної єдности цілого народу на засадах демократії, де всі мають рівні права та обов'язки. На цих засадах ми ще тоді знайшли площину для співпраці з багатьма націоналістами, без того, щоб вони або ми зрікались своїх поглядів.

Ми стверджуємо світоглядову багатогранність серед українського народу й не бачимо потреби ліквідувати її штучними засобами штучної „єдности", а вважаємо, що одиноко правильна буде та

концепція яка, замість розпалювати внутрішню міжусобицю за владу, змобілізує всі сили народу до боротьби насамперед з зовнішніми ворогами та підпорядкує її не тій чи іншій партії, а маєстату нації й держави.

Щоб цю ідею перевести в чин — в осени 1942 року ми звернулися до Вас і до ОУН під проводом полковника Мельника з офіціяльною пропозицією зорганізувати Українську Революційну Раду, зложену з представників всіх діючих українських революційних осередків.

Ви нашу пропозицію відкинули, обгрунтовуючи тим, що одиноким проводом українського народу являєтесь Ви. З полковником Мельником ми не могли зв'язатися, але місцеві чинники розпочали співпрацю з нами на засаді міжпартійного порозуміння.

Коли політична співпраця виявилась неможливою, ми запропонували Вам співпрацю військову. В ті часи Ви ще партизанки не провадили й гостро проти акції виступали, а ваші члени називали нас слугами Сталіна та Сікорського.

Дня 22-го лютого 1943 р. відбулася наша офіціяльна нарада з Вашими політичними представниками. Нарада виявила, що ОУН змінює свій погляд на партизанку й визнає потребу її існування та потреби збільшення повстанських рядів. Устійнено політичну лінію для партизанки, а тактику й оперативні пляни мав опрацювати спільний штаб.

Дня 9-го квітня 1943 р. відбулася наша перша нарада з командуючим Ваших Військових Відділів ОУН тов. „Юрком". Стверджено потребу одного спільного штабу, прийнято, що військові відділи ОУН перестають існувати, а вся українська національна партизанка виступатиме під нашою старою назвою — Українська Повстанська Армія. Намічено генеральну лінію військової акції, що мала бути спрямована головним чином проти німецького окупанта й совітських парашутистів. За два тижні мала відбутись слідуюча зустріч для укомплетування штабу УПА Ваші представники не з'явилися. На визначену другу зустріч 23 травня Ви так само не з'явилися. Ви перервали всякий зв'язок з нами, але попередні зустрічі, розмови та пляни — Ваші люди використали, щоб перейняти нашу популярну назву — УПА та вживати в своїх публікаціях наших протифашистівських кличів.

Ще в березні ц. р. неконспіративним захованням організаційної сітки спровоковано передчасно на загальне повстання українську поліцію, чим загнано багато людей в могилу та німецькі лягери, а українське населення віддано під польський та інших терор.

Вже в часі переговорів, замість провадити акцію за спільно наміченій лінії — Військові Відділи ОУН, від імені УПА, та ще й ніби то з наказу Бульби, заходились винищувати в ганебний спосіб польське та національних меншин цивільне населення. Замість сильного фахового удару по німецьких стратегічних пунктах, ваші бойові команданти дали зброю в руки дітям, які для спорту почали стріляти на німців з-за кожної хати, та дали змогу німецькій пропаганді виправдовувати їхні звірства. Командування партизанськими відділами в багатьох випадках передали не в руки фахових ко-

мандирів, а в руки недосвідчених партійців, які, не знаючи ні завдань, ні тактики партизанської боротьби, ведуть акцію з величезними втратами в людях.

Перед переговорами, і після них, члени Вашої організації ведуть агітацію проти нас. Один раз голосять, що Бульба підпорядкований проводові ОУН і тільки командує одною партизанською групою. А потім, що з Бульбою не можна нічого зробити і неважно говорити, бо Бульба говорить одне, а робить друге. Акція міжусобиці доходить до того, що в останніх днях виявились спроби перетягання силою на свою сторону та розброювання наших відділів, викрадання зброї всякими підступами, перешкоди в харчуванні людей, арештування наших зв'язкових, нищення нашої преси, літератури і т. п.

Щоб не бути голословним, наводжу факти:

В Сарненській окрузі Ваші люди в Бережниці підступом розброїли один наш відділ, відібрали і спалили всю літературу, людей з відділу довго агітували перейти на свою сторону, а коли ті не погоджувались — рішили їх перестріляти; Тільки несподіваний напад большевиків на село Бервятиця врятувало цим людям життя.

На Крем'янеччині, де наші й Ваші люди цілий час переводили спільні операції проти окупанта і навіть створили спільний оперативний штаб, Ваші люди потрапили зламати підписану умову, підступом напасти та розброїти цілих три сотні і знищити штаб, чим Ви хвалитеся, як великим досягненням, що мовляв три сотні „мельниківців" вже пішло пасти корови і те саме чекає на них всіх.

Все це пояснюється тим, що, мовляв, якийсь там поліський мужик Бульба „виломався" з-під дисципліни, оголосив себе отаманом і хоче бути вождем України, тоді коли саме Провидіння призначило на це саме становище тільки Степана Бандеру.

Товариші націоналісти! Як Вам не сором і де Ваша національна мораль та гідність толерувати такі злочини та оперувати в пропаганді такими засобами?

Хто з чесних революціонерів може ділити сьогодні функції в Україні, коли вона димиться в пожарах та стікає кров'ю. Хто ще тепер може мріяти про ті вищі становища, коли щоденно падають тисячі та гинуть від терору і голоду? Чи важніше сьогодні те, хто буде правити Україною, чи те, щоб її спільними силами врятувати перед цілковитою загладою? Хто про такі речі сьогодні думає — той не український патріот, а професійний політик, що дійсно думає про Україну не як про свою батьківщину, а як про місце теплих посад. Перше — треба визволити рідну землю і свій народ з-під чобота ворогів, а справа становищ — це марнота. Державна влада — не вигідне місце, а найвідповідальніший пост тяжкої служби батьківщині.

Ви на кожному кроці говорите про доконечну потребу єдности серед українського народу, а на ділі змагаєте перевести цю єдність не шляхом об'єднання всіх сил народу на підставі взаємного порозуміння і шанування політичних переконань інших співгромадян, а тільки шляхом підпорядкування всіх диктатурі однієї партії.

Ваша пропаганда закидає нам як злочин те, що ми не хочемо

підпорядкуватися Вам, як одинокому проводові. Ми з великою охотою готові кожної хвилини підпорядкуватися, але для цього потрібна здорова політична концепція і солідна платформа.

Чи концепція і платформа, на якій спинняється Ваша праця, може стати головним чинником державного будівництва? Вона могла б бути її частиною, якби Ви не були засліплені манією величі, а провадили свою революційну працю скромно і чесно, як це личить справжньому патріотові, але у Вас, на превеликий жаль, цього нема.

Жодна партія не може мати монополію на український народ. Боротьба за тотальний режим можлива є тоді, коли вона в терені має відповідний ґрунт. Коли ж того ґрунту нема і вона затягається, — вона тільки анархізує життя народу і всяка така спроба в часі війни народу за свою державу є не що інше, як національний злочин.

Чи правдивий революціонер-державник може підпорядкуватися проводові партії, яка починає будову держави від вирізування національних меншин та безглуздого паління їх осель? Україна має грізніших ворогів ніж поляки. Кожна дитина знає, що винищення кількасот поляків в деяких областях не зліквідує польської небезпеки для України. Польський народ всеодно існує і як довго він буде в тій же неволі, що й ми, так довго силою обставин він буде не ворогом нашим, а союзником. Які заміри можуть мати поляки супроти нас в майбутньому і як уложаться наші взаємовідносини — це інша річ. Сьогодні, замість різатись взаємно, ми мусимо монтувати один революційний фронт всіх поневолених народів проти окупантів, а не відкривати собі зайвих фронтів. І якраз Гестапо і НКВД того союзу поневолених народів бояться, тому і натравляють народ на народ та розбивають блахманом нових ідей кожен народ зокрема, ділячи його на політичних ворогів.

Ваші люди всюди хваляться як діти, що, мовляв, нас дуже багато, що в нас велика організаційна сітка та ціла армія, тому всі мусять нас слухати і нам покорятися.

Мало сітку закинути в глибоке море. Важніша річ — витягти її звідти цілою. При Ваших методах вистрілювання українців з червоної армії, бувших українських комуністів, комсомольців, та бичування народного активу, як це було на Житомирщині, душення путом своїх найкращих людей, — Ви не змобілізуєте армії, а навпаки — знищите самих себе й тих, які одиноко українську державу могли би збудувати.

Ваш шпіонаж топче по моїх слідах. Дітвора всюди розвідує, де, хто, скільки, яка охорона. Часто чути погрози, залякування і т. д. Таку поведінку Вашої української організації — кваліфікуємо, як національний нетакт. Охорону я тримаю тільки від німців і москалів. Перед українцями я ще не ховався і не думаю ховатись, без огляду на те, яких вони політичних переконань. Ніхто мене не замурував у льох, як голосить „шептана пропаганда"; я перебуваю щоденно разом з повстанцями й між цивільним населенням, де можете зустріти демократів, націоналістів, комсомольців і бувших комуністів, яких я не боюсь так, як бояться Ваші командири своїх однопартійців.

На закінчення можу сказати тільки одно: або Ви, Товариші, не-

обдумано вибрали хибну дорогу, або впали жертвою чужої провокації. Так в одному, як і в другому випадку існує дорога чесного відвороту, замість „принципово" йти в пропасть і тягнути за собою інших. Чесний відворот — це не брак відваги і не сором, а доказ революційної чесности, цивільної відваги та реального підходу до справи.

Ми ще раз пропонуємо Вам створити спільно з усіма діючими українськими революційними осередками Українську Народню Революційну Раду, яка одинока буде спроможна стати дійсним політичним проводом цілого українського народу, а не одної партії, надасть відповідний напрям нашій всенаціональній політиці та збройній силі. За назву УПА, під якою Ваші люди розпочали акцію не завжди військово-державницького характеру, не маємо наміру сперечатись... Тим більше, що в міру поширення військової акції по цілій Україні — наша збройна сила прийняла характер всенароднього руху і тому мусіла перейменуватися на Українську Народню Революційну Армію.

Уявляю собі, яку радість викличе цей лист серед наших ворогів, що між українцями нема згоди, але, на мою думку, ліпше про всяке зло говорити, як його промовчувати.

Вислати цей відкритий лист до Вас змусила мене Ваша робота в терені, яка входить в таку стадію, коли до братовчивої війни залишається лише один крок. Про це говорять Ваші провідники, відкидаючи всякі переговори та порозуміння, вимагають абсолютного підпорядкування виключно проводові Вашого ОУН. Вони відверто заявляють, що для осягнення своєї партійної диктатури, не завагаються розпочати братовбивчу війну, навіть — коли б вона коштувала українському народові не сотні, а цілі мільйони жертв.

З тих оглядів я дозволю собі запитати Вас: за що Ви боретесь? За Україну, чи за Вашу ОУН? За Українську Державу, чи за диктатуру в тій державі? За український нарід, чи тільки за свою партію?

Будьте певні, що ніхто з наших людей зброї з рук не випустить. УНРА є осередком українських патріотів — військовиків різних політичних переконань, для яких відбудова української держави являється найвищою метою їхнього життя. І було б злочином супроти народу, коли б ми, свідомі того, що вибраний Вами шлях є хибний, мовчки дивилися, як справа нашого національного визволення летить у безодню. Такої думки є більша частина українських патріотів, яких Ваша диктатура думає стероризувати. Все громадянство відчуло й відчуває жахливі наслідки Вашої політики.

Для з'єднання всіх національних сил — ми зробили все. Простягаємо до Вас ще раз братню руку. Коли Ви ставите справу України понад все, коли поза Вашими плечима не криється спритно замаскована ворожа пружина, то ми знайдемо спільну мову так, як знаходимо її ми з Вашими стрільцями нераз, лежучи разом в одному окопі під ворожим вогнем.

Тому сворімо Українську Народню Революційну Раду, як єдиний міжпартійний орган всенаціональної політики та головний центр державного будівництва.

Хай живе єдиний революційний фронт українського народу, репрезентований Українською Народною Революційною Радою!

Слава Україні!

Командувач УНРА, Отаман Тарас Бульба-Боровець.

Замість чесної відповіді на цей лист, Лебідь видав вирок смерти на цілий штаб та злочинний наказ активізації масового братовбивства. 19. 8. 1943 р. відділи СБ Лебедя підступно нападають на штаб отамана Бульби, грабують, наче татари, все майно, вбивають багато людей...

Штаб розбито на дві частини. Одна, оперативна, частина, з отаманом Бульбою, начальником штабу, отаманом Щербатюком-Зубовим, сотн. Ждановичем, сотн. Раєвським, хор. Митрингою та іншими старшинами, вирвалися з окруження. Натомість друга, адміністративно-вишкільна, з дружиною отамана Бульби п. Анною Боровець, род. Опоченський, полковником Новицьким, полковником Трейком, полковником Совенком, поручн. Гудимчуком та іншими людьми — попали в „полон" Лебедя. Їх вивезено до штабу УПА-Північ, в район Студень. Крім того, по всіх інших районах тієї ж ночі, з 19 на 20. 8. 1943 р., була проведена масова вишищувальна акція проти всіх „бульбівців". Багато старшин та козаків силою примушено вступити в ряди нових відділів УПА — Лебедя, а хто не погоджувався — розстріляно їх та вішано...

Дружину отамана Бульби кати СБ мордували від 19. 8. до 14. 11. 1943 р. і замучили на смерть. Вимагали виявити — які плями має її чоловік, де поховані магазини і друкарні та архів армії? Згідно зі свідченнями учасників катування та охорони, Анна Йосиповна Боровець вмерла, нічого не зрадивши. 15. 11. 1943 року до отамана Бульби дійшла жахлива вістка, що його дружина від 14. 11. 1943 р. — не живе... Така ж сама доля спіткала дуже багато інших людей...

(закінчення буде)

Резолюції прийняті на селянському та 2-му СЗСУ З'їздах,

що відбулися 25-26 березня 1950 р.

(Закінчення)

РЕЗОЛЮЦІЯ
Селянського З'їзду

1. Заслухавши доповідь голови Селянської Секції СЗСУ п. Шурка М. Е. та тези аграрної політики в Суверенній українській Державі і заслухавши доповідь члена Селянської Секції п. Павлюка М. О. про „Економічну програму дрібних власників" стверджує: тотожність принципів висунутих доповідачами з принципами трудової власности задекларованими СЗСУ на першому Установчому З'їзді.

2. З'їзд стверджує також основні напрямні аграрної політики опрацьовані Селянською Секцією СЗСУ.

а) Священність і недоторканість індивідуальної власности на землю.

б) Цілеспрямованість аграрного законодавства на створення високого авторитету голови селянської родини, розгортання широкої виробничої ініціятиви селянства в творенні товарових господарств та в піднесенні добробуту селянства, однак без застосування практики експлуатації людини людиною але, припускаючі і можливість найманої праці залежно від стану родини.

3. В частині економічної програми дрібних власників" Селянський З'їзд стверджує такі питання:

а) Принцип реальної політики (знизу догори, а не навпаки), який повинен полягати в концентрації національних сил в період визволення та закріплення Української держави.

б) Принцип всенародинього відшкодування за не людську експлуатацію окупантом селян, робітників та решти трудового населення в спосіб передачі частини державного майна в індивідуальну власність за винятком тих верств населення, що були в упривілейованому стані за часів окупації.

4. Оцінюючи 2-х річну діяльність Селянської Секції, Селянський З'їзд констатує:

а) Найсвідоміша частина селянства згуртувалася навколо СЗСУ і створила громадсько-політичну силу, що діяла в захисті інтересів селянства як і в піднесенні національно-політичної свідомости своїх членів та консолідації всього селянства на еміграції.

б) Селянською Секцією опрацьовані правні підстави (положення про Селянську Секцію) та попередні напрямні аграрної політики (тези з аграрних питань), що служать вихідною базою для розвитку Селянської Секції в напрямку перетворення її в політичну організацію, яка б стала на захист інтересів трудового селянства.

в) Селянство зміцнило природнє і біологічне споріднення з своєю інтеліґенцією та усвідомило можливість створення політичного моноліту, що стане виразником волі селянства.

5. На цій підставі Селянський З'їзд ухвалює: Вимагати від СЗСУ перетворення його в Селянську Партію.

Резолюція поставлена на обговорення учасниками Селянського З'їзду в кількості 30-ти умандатованих делегатів.

**
*

РЕЗОЛЮЦІЯ

2-го З'їзду Союзу Земель Соборної України в питаннях поставлених на Селянському З'їзді.

1. Схвалити резолюцію Селянського З'їзду як цілість.

2. Виходячі з ухвали Селянського З'їзду від 25 березня 1950 р. в м. Новому Ульмі Німеччина, про вимогу селян перетворення СЗСУ на Селянську Партію, З'їзд констатує, що вся попередня і сучасна діяльність СЗСУ в значній мірі відзеркалювала волю та ідеї притаманні патріотичному селянству та його інтелегенції.

3. Другий З'їзд СЗСУ вважає конечною потребою створення Селянської Партії, тому доручає новообраним керівним органам опрацювати статутарні та програмові положення і зреалізувати ухвали Селянського З'їзду.

Проф. В. Дубровський.

ПРОМОВА

В 20-ту РІЧНИЦЮ ЗАКОНА „СІМ ВОСЬМИХ".*)

Ми зібралися сюди для того, щоб нагадати собі й іншим про оголошення 20 років тому закону від 7. VIII. 1932 „про охорону соціялістичної власности", або як його точніше назвали наші селяни — закону „про колоски", або „сім восьмих", як називають його звичайно в концтаборах НКВД.

Обов'язок нагодувати голодного. Коли Христос з учениками, проходячи чужими полями, зривали колоски, розмелювали їх руками і їли, бо були голодні, — то ніхто не закинув їм порушення приватної власности, — фарисеї причепилися тільки до того, що не вони робили в суботу, гоб-то працювали в свято (Мф 12, 1-2, Мр 2, 23, Лк 6, 4). Справді у жидів кожен голодний мав право наїстися в чужому винограднику, тільки не виносити винограду звідти, і міг зривати руками для їжі колоски на чужому полі, але не жати його (Втор 23, 24-25). Перед обов'язком нагодувати голодного, тобто задовольнити одну з найголовніших потреб життя, від якої і саме життя залежить, — вщипає сила людських законів про власність. Божественне і рівне для всіх право кожної людської істоти на життя визнається вищим за тимчасові людські приписи. Мореплавці на кораблі, що зазнав аварії, полярні дослідники на крижині, арештанти у в'язниці, взагалі люди, що потрапляють спільно в скруту, — касують і забувають перед обличчям смерти — про егоістичне почуття своєї власности і рівно діляться поміж себе останнім сухарем і останньою краплиною води.

Так було, є й буде у всіх народів землі, навіть найпримітивніших. Новогвінейські людоїди охоче ділилися з Миклухо-Маклаєм плодами своєї землі. Австралійські дикуни також приносять їжу дружнім до них білим. У кожного сибіряка в хаті є віконце, де завжди лежить хліб для тої мандрівної людини, що захоче їсти, — і кожен може взяти і з'їсти цей хліб, а господар покладе нову хлібину. В Туркестані кожен побожний мусульманин щодня в каплиці на могилках своїх предків кладе нову хлібину і наливає у глечик свіжої води, — і кожен може з'їсти цей хліб і випити цю воду. Тисячі бідних людей за старих часів жили виключно з тих пожертв хлібом, харчами й іншим, що їм подавали щодня ці люди. Хіба можна було б знайти в Україні бодай найбіднішого господаря або вдову., які одмовили б у скибці хліба старцю з торбою, який зайшов у двір за милостинею? Інше поступування було б просто неймовірним.

У культурніших і організованіших народів ми бачимо, що вже не припуска-

---

*) Доповідь, прочитана автором на пропамятних зборах в Мюнхені 10. VIII. 1952 р.

ється до жебрання по вулицях і до голодування немічних. В цьому є виконання Божественного заповіту про нагодування голодного, одягання нагого, напоювання спраглого, прийняття бездомного, одвідування хворого й ув'язненого (Мф. 25, 35-45). В цьому є сенс впорядкованого державного, національного й громадського життя людської спільноти.

Цар — голод у совєтів. Зовсім інше існує співвідношення моральних і матеріяльних цінностей у большевиків. Там ще за їхнього злопророка Леніна було проголошене ненависницьке гасло: „непрацюючий — хай не їсть!" Це значить, що непрацюючий мусить вмерти з голоду. Праця ж під совєтами визначається не потребою самої людини та її працедавців, а т. зв. державним пляном. Тому кожен, хто там не потрапляє до рамок цього пляну, — повинен вмерти з голоду, бо органи совєтської влади не дадуть йому їсти. В такий спосіб голодом там примушують людину до повної слухняности і до рабської праці.

Закон проти голодних. Совєтський закон 7. VIII. 1932 найліпший доказ цього. Ось його текст:

ЗАКОН ПРО ОХОРОНУ СОЦІЯЛІСТИЧНОЇ ВЛАСНОСТИ.

„Швидкий зріст економічної моці соціялістичного сектора сільського господарства викликає лють і ненависть у ворогів соціялістичної держави. Щоб викоренити розвиткові, укріпленню нашої соціялістичної держави, — рештки недобитків куркульського елементу вживають усіх заходів до руйнування його. Одним із найпоширеніших засобів є систематичні крадіжки з соціялістичного сектора. Беручи вищесказане до уваги, Верховний Совєт СССР постановив: усяка крадіжка з соціялістичного сектора, — незалежно від обставин і її матеріяльної вартости, — карається законом не нижче п'ятьох років ув'язнення в далеких таборах з конфіскацією майна обвинуваченого і вище, аж до найвищої міри покарання".

До конституції СССР не записано в статті 131, де між іншим сказано: „Особи, що роблять замах на суспільну, соціялістичну власність, — є вороги народу".

Цей закон 7. 8. 1932 було видано тоді, коли спротив українських селян т. зв. аграрній революції або колективізації досяг найвищої точки, найбільшого напруження, набрав характеру справжньої масової народньої війни проти большевитського ворожого уряду. Тому треба пояснити, чому до цього дійшло, чому і як українське селянство противилося зарядженням компартії, чого сталося так, що цей уряд виморив голодом і тортурами значну частину своїх підданців.

Індустріялізація і колективізація. Після смерти Леніна, який вимушений був зробити значні, але тимчасові поступки селянству, — т. зв. НЕП, — в компартії почали змагатися поміж себе дві течії. Троцький був за „перманентну революцію", тоб-то за поширення революції по Західній Европі, навіть в воєнний спосіб. Для цього він пропонував швидку індустріялізацію СССР. Бухарін і Риков були за мирне співжиття з „капіталістичним світом" зовні й всередині, де куркуль мав би „мирно вростати в соціялізм".

Джугашвілі-Сталін в обороні за владу для себе, знищив спочатку опозицію Троцького, але перебрав на себе здійснення програми індустралізації, для чого було запроваджено п'ятирічні пляни. Мета їх була — „побудова соціялізму в одній країні", тоб-то розбудова такої збройової промисловости, що дала б спроможність червоній Москві змагатися з „капіталістичним оточенням".

Індустріялізація потребувала величезних капіталів, яких уряд СССР не мав і не міг нігде позичити.

Єдиним способом, щоб здобути ці колосальні кошти, Джугашвілі і його кліка знайшли: запровадити надмірноможливу експлуатацію селянства — най-

чисельнішої й найбільш продукуючої реальних цінностей верстви населення СССР. Визнано було за потрібне пограбувати у селян все їх майно і примусити їх працювати за найменший харчовий „пайок", щоб в такий спосіб весь продукт праці селян можна було використати для цієї індустріялізації.

Війна — селянству! Для ухвали цього сатанинського пляну було скликано наприкінці 1929 р. в Москві З'їзд аграрників-марксистів, на якому 27.12 1929 сам Сталін виступив з програмовою промовою і проголосив ліквідацію дрібного власного селянського господарства та заміну його великим колективним господарством, (тоб-то державним кріпацтвом). Передбачаючи, що селянство буде чинити спротив закріпаченню, Джугашвілі оголосив війну т. зв. „куркулям", заявивши, що — „ця боротьба є боротьба не на життя, а на смерть" (И. Сталін „До питань аграрної політики в СРСР", Київ 1947, ст. 18).

Цими словами Сталіна проголошено вирок смерти для всіх тих українських селян, що не погодилися б перестати бути незалежними господарями, і навіть для тих селян, що погодилися б вступити до колхозів, але влада не вважала б їх за доцільне туди приймати з причини їх ворожости — дійсної чи уявної — до колхозного кріпацтва.

Терор в місті. Для того, щоб застрашити населення України і не дати йому зорганізуватися для спротиву большевикам, за розпорядженням Москви на протязі 1929-30 р. р. на Україні було проведено масові арешти української інтелігенції — агрономів, діячів сільсько-господарської кооперації, вчителів, професорів. Було організовано низку судових процесів, зфальшованих через т. зв. „чистосердні зізнання", що їх вимушувало ГПУ у заарештованих людей в спосіб психічних і фізичних тортур.

Терор на селі. Ліквідацію „куркулів" провадили на селі в спосіб цілком одвертий і нелюдський. Органи компартії і сов. влади не задовольнилися притисканням заможнішого селянства „експертним оподаткуваннями та „контрактаціями", а запровадили „клясову боротьбу" — комнезами проти „куркулів".

Спочатку ці комнезами позбавили „куркулів" права голосу — т. зв. лишенці — та оголосили їм бойкот. Куркулям було наприклад, заборонено будь що купувати в сільській крамниці, як сірники, гас, сіль, дьоготь тощо. На дверях крамниці вивішувалася чорна дошка зі списом цих „лишенців".

Коли ж Джугашвілі оголосив „ліквідацію куркулів", то в кожному селі большевики склали список селян, кого треба було „розкуркулити". Худоба розкуркулюваних" — корови, свині, вівці, птиця роздавалися „незаможнім". Коні, воли, сільсько-господарський реманент, будівлі — передавалися до СОЗ-у. Меблі, одяг і хатні речі забиралося до сельсовета або комнезаму і там розподілялося поміж „своїми", тоб-то членами совєтської влади на селі і їх посіпаками. Родинам же цих „куркулів" пропонувалося: за 24 години покинути своє подвір'я без нічого, не зважаючи на зиму і погоду та йти у безвість. Все це робилося без будьякої провини розкуркулюваних, без слідства і суда, за простою ухвалою комнезаму або уповноваженого з району. Що це був за жах один з репресованої тоді української селянської родини Василь Малий з села Корулька на Слобожанщині пише так:

„Пройшло досить багато часу після тих років, коли це робилось, а мені й зараз, коли пишу оці рядки, — то по спині проходить мороз, — бо спершу я був свідком цього страхіття, а трохи пізніше, теж зимою і сам кидав своє батьківське і дідівське насиджене гніздо, як круглий сирота, маючи всього лише 16 років, а моєму дідові було тоді 65 років. Бабі — 60. Тоб-то ми були троє — нікому не потрібні не працездатні особи.

До якого звірства доходили тоді большевики, цей же В. Малий розповідає:

„1929 р. на одному з хуторів Полтавщини була розкуркулена досить багата родина Комишан. Вся ця родина кинула все своє майно і втікла з рідної хати як раз за день раніше, перед „розкуркуленням", щоб врятуватися від Сибіру. Але мати цієї родини — Оксана Комишан не бажала кидати своєї хати навіть тоді, коли вже все майно з її хати було пограблене совєтами. І от однієї ночі з'явилися агенти ГПУ — чотири чи п'ять осіб — і почали силою виписати Оксану Комишан з хати. Але Оксана чіплялась руками то за лавку, то за двері. Тоді агенти ГПУ вигукуючи: „Так ти ще не хочеш виходити з хати?!" — схопили одні її за руки, а інші запалили тріски з дров у печі почали вогнем палаючих трісок палити жінці руки. Коли й це не зламало її спротиву, то агенти ГПУ заклали пальці її рук у двері і таким робом пороздавлювали їх дверима, і тоді тільки викинули її — Комишан Оксану — на двір. Один з тих, що робили повище сказане називається Білик".

Місцевостями, куди виселювали українських селян були між іншим області: Оренбурська, Пермська, Семипалатинська та інш. По всіх тих місцевостях цих розкуркулених виселенців викидали з поїзду просто серед степу, без жодної допомоги чи опіки. Як хочете і чим хочете харчуйтеся, як хочете і чим можете будуйте дах над головою. Люди гинули від голоду і холоду".

Так робилося по всій Україні. Селянин з Поділля Яків Задерей пише про ці роки „розкуркулювання": „Почалися масові арешти селян. Арештованих, за завчасно підготованих злочинних постанов грійки виїздної Сесії органів ГПУ, під посиленим конвоєм, як „ворогів народу", висилали до Сибіру. Землю у таких родин відбирали, рухоме й нерухоме майно аж до одежі, конфіскували й передавали в колхозний фонд. Житлові та сільсько-господарські будівлі розбирали і звозили для відбудови колхозу, одежину й хатні речі продавали з торгів. Таким чином будинки нищили, села спустошували, звалища будівель лежали аж до другої світової війни. Всю ж родину, і жінок з малими дітьми і з старими батьками теж забирали напівроздягнених і голодних, у вантажних холодних вагонах, а часто на відкритих платформах, під посиленим конвоєм ГПУ вивозили до Сибіру, часто навмисне з таким розрахунком, щоб жінки не з'єдналися з раніше висланими своїми чоловіками, а діти з батьками. В жахливій нужді, в муках голоду і холоду, особливо діти й старі як мухи вмирали ще по дорозі до Сибіру"...

Так українські селяни, по волі Сталіна-Джугашвілі „крокували в соціялізм".

Як заганяли до колхоспів. Вступати до колхоспів селян примушували, хоч казали, що це добровільна справа. В. Малий так описує організацію колхоспу в с. Корулька Барвінківського району.

„На початку 1929 р., скликано селян на сход. Доступ „кулакам" було заборонено. Головував на сході Капран Іван з іншого села — Якимівка, комуніст. Говорив на тих зборах представник з району — Василь Подольський... Говорив він досить довго — години з дві. Весь час розхвалював на різні лади майбутній колхосп і щасливе життя в ньому. Закінчив він тим, що, мовляв, є наказ влади і що колхосп в с. Корулька мусить бути створений. Хто ж буде стояти на дорозі до створення колхоспу, — той „буде зметений з лиця землі". Після закінчення доповіді Подольського, Капран запитав селян, чи має хто що сказати? Селяни мовчали. Тоді Капран, маючи добрий попередній досвід, як це робити, — просто приступив до голосування:

— Хто за те, щоб в селі Корулька створити колхосп, — прошу підняти руку!

Селяне — не рухнулись. Капран, побачивши, що ні один з селян не підняв руки — „за", — люгував.

— „Хто проти мероприятій совєтської власти, — прошу підняти руку!

Ясна річ, хто ж насмілиться підняти

руку — „проти". — Це означало підписати собі самому смертний приговор.

Використовуючи мовчанку селян, Капран сказав секретареві:

— Запиши: одноголосно!..

Після такої його ухвали: „одноголосно" — селяни не витримали й загомоніли:

„Як це так „одноголосно"? Ти — Капран — зовсім з іншого села (Якимівка) і нема чого себе рахувати — „за", Подольський — зовсім для нас чужий чоловік, а голосував лише Максим Статіва (комуніст), — то хай він сам і організовує свій власний колхосп!

Зчинилися досить бурхливі сперечання, — але з того нічого не вийшло. Капран подав присутнім заранї виготовлений список селян, щоб кожен з них підписав той список, як згоду свого „добровільного" вступу в колхоз. Але ніхто з селян того списку не підписав.

Тоді Капран суворо й голосно заявив: „То все вам кулаки нашіптують: не йдіть до колхоспу! Через деякий час побачите, що я зроблю з кулаками, а також з кожним, хто не хоче колхоспа!..

Агроном проф. Л. Заболотний, з Київщини, так оповідав у своїх спогадах про організацію колхоспів:

„До села приїздить уповноважений райкому і скликає таємне засідання місцевої комуністично-бідняцької групи, що складала не більше 1-2% загалу населення. На такому засіданні складається список найкультурніших і найвпливовіших на селі господарів, — їх негайно „розкуркулювали" й вивозили до Сибіру. Це для застрашування решти селян. На фоні цього терору, провадженого загонами ГПУ, — уповноважений скликав декілька ночей підряд збори селян з обов'язковою явкою на них. На таких нічних зборах уповноважений по 5-6 годин підряд агітував присутніх селян за вступ до колхоспу. Потім голосували — піднятим рук. Коли уповноважений не міг видерти згоди першої ночі, — то на ранок заарештовували кількох господарів, які висловлювалися проти колхоспу, і з усією родиною вивозили негайно до Сибіру. На наступну ніч уповноважений знову скликав збори селян і знову агітував їх. Коли селяни запитували уповноваженого: чи вступ до колхоспу добровільний, чи як? То уповноважений відповідав, що вступ до колхоспу є „добровільно-примусовий".

В атмосфері такого терору більшість селян боялося голосувати проти, але не голосувала також і за. І цих селян, що утримувалися, уповноважений зараховував до добровільно вступаючих в колхоси — бо вони ж не висловлювалися проти! В той же час складалася резолюція, в якій зазначалося, що присутні на зборах одноголосно погодилися вступити до колгоспу. В таких обставинах ніхто не смів заявити, що така „ухвала" є незаконна, бо не відповідає бажанню більшости присутніх на цих зборах. Та не було й сенсу робити такий протест, — бо він не переконав би й не спинив ні уповноваженого райкому, ні агентів ГПУ.

Ось в такий спосіб комуністи загнали українських селян до колхоспів.

Колгоспне „господарство". Большевики вихваляли й вихваляють колгоспну господарку, її поступовість і ефективність. Це не відповідало й не відповідає дійсності. Це кожному селянинові відомо.

Земля в колгоспах оброблялась нагано, пізно засівалася, заростала бур'яном, а частина землі просто не оброблялась — за „браком часу". Головами колгоспів були люди, довірені совєтської влади, які часто зовсім і не знали, як то росте хліб у полі. Раніше селяни обсівалися повесні якнайшвидше, пам'ятаючи, що „день — рік годує"! Тепер же, в колгоспах селяни не цікавилися господарством і працювали на ньому, як на панщині. Тому й врожаї були досить погані, багато хліба гинуло ще на ниві, не діждавшись вчасного збору. Молотьба хліба теж тяглась місяцями, і від цього гинуло багато хліба. Коротко кажучи, праці в колгоспі було багато ці-

лий рік, проте від цієї праці користі було мало.

Учитель з Новгород-Сіверщини про цю колгоспну працю пише: „На колгоспну роботу люди виходили з великою неохотою. Посилали більше підлітків-хлопців, дівчат. Молодь робила дуже повільно, недобросовісно, робила навмисно шкоду. Хлопці, які працювали на конях, гонили їх без жалю, при зустрічі один одному навмисно не звертали, рвали посторонки, ламали оборки, трощили гарби. Дівчата складали й співали пісні: „Гуску нав'язала на мотузку. Цілий день її тримала, — так кінця дня діждала". А старші жінки співали:

А в колгоспі добре жить —
Один робить — п'ять лежить!
А як сонце пригріє, —
То й останній утече!

Про занепад сільського господарства при колгоспній системі агроном проф. Л. Заболотний пише: „Мені доводилося, як агроному Миронівської дослідної станції на Київщині організувати с.-г. виставки 1927 р., під час НЕП-у Серед експонатів індивідуальних господарів того часу ми спостерігали на виставках не мало випадків, коли врожайність пшениці — українки досягали 250-300 пудів з гектара у господаря, що мав пару коней і 4-5 га землі. За часів же колгоспного господарювання факти одержання подібного врожаю пшениці з декількох тільки гектарів в якому-небудь колгоспі викликають шалену пропаганду всієї комуністичної преси СССР, як надзвичайні досягнення, як тріумф, що його спроможна досягти сов. влада тільки в умовах колгоспного виробництва під керівництвом наймудрішого"... і т. далі.

Спротив селян колективізації. Українські селяни чинили спротив колективізації повсюди, завжди. Спротив був пасивний й активний. Селяни продавали або вирізували худобу на м'ясо. Вже 1928 р. коні дуже подешевіли і продавалися на ярмарках і базарах за найнижчими цінами. Тільки за перший рік суцільної колективізації 1929-30 р. кількість коней зменшилась на 12%, корів на 21%, овець на 27%. Молодняк же був знищений майже весь. (Доповідь Сталіна на XVII з'їзді компартії).

Дуже часто бувало, коли селяни з одчаю боронилися одинцем проти комуністів і їхніх посіпак. Селянин з Поділля Як. Задерей пише про такий випадок в с. Кісниці, що на Дністрі Ямпільського району на Вінничині. Коли комуністи прийшли там до одного селянина за хлібом, то він, зчинивши великий галас, накинувся на них з косою в руках і двох з цих комуністів тяжко зранив. Заарештувати цього селянина комуністи одразу не змогли через його спротив, а також через те, що на галас почали збиратися люди, і на другому — румунському боці Дністра помітили теж велике скупчення людей. Але вночі комуністи схопили цього селянина й двох його синів і невідомо куди діли. Все майно їх було сконфісковано. Таких випадків індивідуального спротиву було на Україні тисячі.

Але місцями українські селяни повставали більшими масами, згуртувавшись. Звичайно, такі стихійні повстання розпочиналися вбивством яких небудь надто зухвалих колективізаторів. Потім повстання охоплювало ціле село або групу сел. Так відомі повстання села Тернова Вовчанського району, с. Солдатське Кириківського р., повстання у Велико-Писарівському районі і баг. ін. Ці окремі випадки спротиву почали ширитися — на Херсонщині, Сумщині, Полтавщині, Поділлі, Кубані тощо. Вони загрожували перейти в селянську війну проти колгоспів і большевицької влади.

Відступ — підступ Сталіна. 2-го березня 1930 р. Сталін опублікував статтю „Запаморочення від успіхів", де оголошував колгоспи ділом добровільним і обвинувачував тих комуністів, що примусом заганяли селян до колгоспу. Основною формою визнавалося СОЗ з усуспільненням головних засобів продукування збіжжя, в той час, як своя хата з садибою при ній, корова, птиця, мали залишатися в індивідуальній власності селян-колгоспників. З квітня 1930

р. Сталін в статті „Відповідь товаришам-колгоспникам" намагався ще більше заспокоїти селян, стверджуючи, що „ліві загибщики" несправедливо поводилися з середняками, присягався, що самі ці „викідники", а не він, порушили ленінську засаду добровільности колективізації і т. д. Для заспокоєння селян багатьох колективізаторів було заарештовано, а декого, як казали, розстріляно.

Селяни, а особливо селянки, в багатьох місцях стихійно „розібрали" колгоспне майно назад, кому що належало, дещо заспокоїлися і намагалися хоч частково відновити свої власні господарства. Совєтська влада в такий спосіб здобула собі передишку. Але не припинила своїх заходів до колективізації сільського господарства. На 16 з'їзді компартії в червні 1930 р. було вирішено продовжувати „соціялістичний" наступ „побідними большевицькими темпами". 1931 р. вже попад 80% селянських господарств в районах зернової продукції (тоб-то переважно на Україні) було усуспільнено, існувало вже 200.000 колгоспів і 4.000 совгоспів.

„Тиха сапа". Згаданим маневром Сталіна 1930 р. масовий рух прямого спротиву українських селян було підірвано і дезорганізовано. Натомість українське селянство перейшло до методів прихованої, холодної війни з колективізацією, — те, що потім Каганович назвав „тихою сапою клясових ворогів".

Кожне село ніби поділилось на дві сільсько-господарські половини: з приватного присадибного господарства колгоспники намагалися проіснувати; колгоспна ж частина господарства — це була для селян примусова державна праця, болячка на сільському тілі, що її не спроможні були здихатися. Лихо, якому не бачили кінця, але були певні, що кінець той буде.

Один селянин так характеризує ставлення селян до колгоспного господарства: „Масовий невихід на роботу. Деякі виходять з великим запізненням. Продуктивність праці надзвичайно мізерна. Хліб перестигає на пні, довго лежить в покосах, псується, гречка й просо часто залишаються на полі; цукровий буряк копають до глибокої зими і багато залишається в землі. Худоба і сільськогосподарський ремонт не мають відповідного догляду".

З такими методами спротиву селян совєтський уряд був безсилий боротися поліційними засобами. Всіх не заарештуєш і не перестріляєш, — бо хто ж тоді годуватиме?

Чому селяни не хотіли працювати в колгоспі? Байдуже, недбайливе ставлення селян до колгоспної праці пояснювалося тим, що вони дуже мало за цю працю одержували — працювали майже задурно. Наприклад, колгоспники Козятинського, Сестринівського та Сокілецького колгоспів на Вінничині одержали 1932 р. тільки по 80 грамів зерна на трудодень, при чому один трудодень, за високими нормами виробки, дорівнювався фактично 2 або й 3 робочим дням.

Отже родина з 3-ма працівниками одержала тоді за свою річну працю, одробивши за нормами — 600 трудоднів, — тільки 48 кілґр. зерна. Сов. влада намагалася перебороти тихий страйк селян законом про те, що кожен працездатний член колгоспу у віці 16-65 років мусить обов'язково відпрацювати 80 трудоднів за рік, тоб-то фактично 150-170 робочих днів. Карами за невиконання цього обов'язку були: відібрання присадибної ділянки, арешти, висилки. Але й це мало допомагало. Мавши дещо харчів для прожиття з власного огороду, — селянин не міг зацікавитися працею навіть страхом немилучих кар суворих сталінських законів.

Тоді партія вирішила примусити українських селян працювати в колгоспах голодом.

Організація голоду в Україні 1932 р. Про те, як було підготовлювано 1932 р. компартією голод в Україні, — один селянин з села Корулька на Слобожанщині Т. Ф. Л. оповідає так: „Сказати, що врожай 1932 р. був поганий, — не можна. Врожай був вищий за середній.

Почалася молотьба. В незвичайний спосіб все зерно забиралось державою прямо з-під молотарки і вивозилось на засипний пункт в село Гусарівку, який був обнесений тоді ж колючим дротом і охоронявся військом ГПУ і стороженими псами.

Як і в попередні роки молотьба тяглася довгенько. Коли ж вона приходила до кінця, а хліб вивозили й далі, — то селяни дещо стурбувалися і запитали керівників колгоспу:

— Як же воно буде, що молотьба скоро кінчається, а хліб вивозиться весь і в колгоспних закромах нема зовсім зерна — ні для їжі, ні для засіву?

На це керівники відповіли, що держава зараз потребує хліба, а пізніше буде „приділено" нею для харчування і для засіву.

Так увесь врожай 1932 р. був забраний з-під молотарки і вивезений на засипні пункти, а селянам нічого не оставили. Коли селяни побачили, що совєти забірають весь хліб не жартома, то вони кинулися — збирати колоски. Але тут же зразу дав знати себе совєтський закон, який був виданий в серпні 1932 р., якраз перед молотьбою! В цьому законі від 7. 8. 1932 говорилось, що кожен, хто буде збирати колоски на полі, буде засуджений на 10 років ув'язнення, як ворог соціялістичного господарства, як той, хто компрометує совєтську владу.

Отож, коли селяни кинулись в поле збирати колоски, то прибув з сельсовету Капран Іван. Він зібрав всіх селян с. Корулька, зачитав їм отой московський драконівський закон „про охрану соціялістичної собственности" і попередив:

—Кого буде зловлено на полі із назбираними колосками, — тому буде Сибір на 10 років! Ясно всім?

Селяни запитали Капрана, який це має сенс, бо поле зараз переорюється і ті колоски все одно загинуть. Відповідь Капрана була коротка й ясна:

— Хто буде збирати колоски — вважатиметься, як компрометатор совєтської влади!

Совєтська влада потребувала не тільки селянського українського хліба, але й селянського голоду. Тому вона подбала про те, щоб в українських селян взагалі не було харчів.

Голод. Селянин Я. Задерей так описує цю організацію голоду сов. владою на Поділлі:

„Увесь урожай колгоспів, а в першу чергу в окремих господарствах, було забрано під мітлу і вивезено. Навіть не залишено насіннього і фуражного фондів. Насіннєвий фонд було теж вивезено і здано під спеціяльно утворену охорону з метою, аби голодне населення не розібрало його. Колгоспникам за працю нічого не було видано і для видачі навіть не залишено.

Настав по селах великої плодючої України нечуваний в історії світу голод.

Голодні люди спочатку виглядали як живі трупи. Потім старі й діти почали пухнути і вмирати в жахливих муках.

Коли настала холодна зима 1932-33 р., то голодна смерть косила по селах України буйно всіх — і старих, і малих і дорослих. Трупи по хатах, хлівах, садибах і дорогах лежали місяцями замерзлими, непідібраними навіть, бо не було кому це зробити. Було спожито не тільки корів, коней, всю птицю, але й псів і котів.

Почалось людоїдство. Спочатку батьки їли спухлі трупи своїх дітей, або навпаки — діти їли трупи своїх батьків і після того негайно самі вмирали. А далі стались страшні явища: почалось полювання людини на людину. Надзвичайні суди почали судити і розстрілювати людоїдів в показовому порядку, — але це вже не впливало.

На провесні 1933 р. сніг ростав і людські трупи лежали покотом і від тепла розмерзалися й розкладалися. В селянських хатах все замовкло. Села спустіли. Ніде не було видно ні худобини, ні птиці, ні пса, ні кота. Ті люди, що залишилися в живих, являли собою страхіття; опухлі колоди.

У таких великих селах Козятинського району, як Сокілець, Піковець, Пля-

хова, Махоринці та Сестринівка вимерло в тяжких муках від голоду до 40 відсотків їх населення".

Селянин з інших земель України — з Слобожанщини В. Малий так описує цей голод в с. Кодулька: „На протязі осени й початку зими 32-33 р. селяни поїли всі свої харчові запаси, які хто мав, поїли скотину, в кого яка була, поїли собак і кішок. І вже на початку 1933 р. зимою вмерло з голоду 36 осіб.

Минула зима, всі запаси їжі було остаточно вичерпано. Зазеленів ліс, який є неподалеку. Пішла рости лобода. Селяни рвали молоду лободу і варили з неї „суп". Після такого суну нападала „пивидка". Це ще більше спричиняло до виснаження організму.

Найстрашніше ж сталось тоді, коли селяни кинулись до лісу і почали драти кору з липового дерева. З цієї липової кори вони робили „муку" і з неї пекли „коржі". Кожен, хто наївся такого печива, вмирав, бо шлунок, а при тому ще й виснажений, не міг переварити цього „хліба", випеченого в совєтському „раю". Також багато селян вмерло від печива, приготованого з кукурудзяних качанів. За весну 1933 р. в с. Корулька вмерло ще 32 особи. Отже за час цього голоду в с. Кодулька, що складалося всього з 54 дворів, — вмерло з голоду 118 осіб!"

Учитель з Новгород-Сіверщини згадує про цей голод ось що: „Було ясно видно, що є крадіжки, є зловживання правління колгоспу. Ці люди не були голодні. А інші вже починали пухнути. Їли гречану полову, домішуючи картоплю та різні сурогати. Я заходив у хати і бачив той хліб! Люди мали вигляд, слабих... Не можу не пригадати, як відчувала й переживала цей голод наша школа, в якій навчалось 450 дітей з цього села і з 5-ти сусідніх колгоспів. Часті були випадки, коли бліда дівчина або хлопець падав зі скамейки на долівку непритомний. Виносили його з кляси, давали води, викликали лікаря, приводили до свідомости. Питали: „Що у тебе болить?" — „Нічого" — відповідало якимсь замогильним голосом дитя: „Я їсти хочу. Вже три дні, як у нас нема ні хліба ні картоплі"...

А таких вмираючих від голоду дітей на Україні тоді були сотні тисяч.

Хто мав чесні очі, для того, щоб бачити цей голод, — той його бачив. Артур Кестлер у книжці „Йог та Комісар" (Фр. вид. 1946 р. Париж ст. 200 сл.) пише так:

„Я провів зиму 1932-33 р. головним чином у Харкові, тодішній столиці України. Це була катастрофальна зима зараз же по першій хвилі колективізації. Селяни позабивали худобу, ховали решітки врожаю і вмирали з голоду й тифу, і треба вважати, що лише на Україні згинуло тоді близько 2.000.000 людей.

Трагічні були подорожі поза місто. Можна було бачити, як селяни з опухлими від голоду руками й ногами, жебрали вздовж вокзалів. Жінки підносили до вікон вагонів жахливих дітей з величезними головами, з роздутим животом, з висохлими ручепятами. Можна було вимінять за шматок хліба вишиті українські хустки, національні вбрання й килимки... У самому Харкові похоронні процесії проходили цілісенький день попри вікна моєї кімнати в готелі...

Сьогодні совєтські кола більш-менш признають катастрофу 1932-33 р., — але тоді, в той час, найменший натяк на правдивий стан речей був заборонений в совєтській пресі. Щоранку, коли я читав харківського „Комуніста", — я знаходив там статистичні дані про реалізовані й перевиконані плани, звіти про змагання ударних бригад на заводах, наділення орденом Червоного Прапору, про гігантські нові роботи на Уралі, а фотографії показували або молодь, що завжди сміється, несучи прапори, або мальовничих старих узбеківі дідів, які так само завжди усміхалися і які завжди вчили абетку. Але ні слова про голод навколо, про епідемії, про знищення цілих сел... Це творило дивне враження нереальности, враження марева, газета ніби писала про зовсім ін-

шу країну, без жадного зв'язку з щоденним життям. Те саме і з радіо".

„Як наслідок цього — величезна більшість населення у Москві не мала жодної уяви про те, що діялось в Харкові. Величезні простори землі були вкриті покривалом мовчанки і поза дуже маленьким колом втаємничених ніхто не мав жадної уяви про загальне становище"...

Москва переконувала західній світ про „квітучий стан" України і французький прем'єр Ерріо, який одвідав Харків влітку 1933 р. брехав в унісон з Москвою!

Висновки. Тепер тисячі наших селян, що врятувалися з совєтського пекла у вільні умови життя, можуть оповісти про ці страшні роки колективізації, розкуркулювання й масового виморювання українського селянства голодом. Ми не можемо забути цих фактів і промовчати їх перед світом. Мовчати про вчинений злочин це значило б допомогати злочинцеві приховати перед світом свої злі діла!

Отже, ми знаємо й твердимо, що голод в Україні 32-33 р. був злонавмисно заплянований і здійснений сталінським урядом з метою масового вбивства українського проду й примусити українського селянина покірно працювати в совєтському колхоспному кріпацтві. Закон від 7. VIII. 1932, який було видано ще тоді, коли в Україні не було голоду і який було спрямовано проти голодних в передбачуваному майбутньому людей, — найліпший доказ того, що цей злочин уряду Сталіна був передбачливо задуманий і з холодною жорстокістю виконаний.

І всі інші ознаки: очіплювання зерносховищ колючим дротом і збройна охорона їх, побудова восени 1932 „вишек наблюдения" на полях для виловлювання тих, хто збиратиме колоски, і передбачлива вивозка навіть насіннєвих фондів, і витрушування по хатах всього їстивного — до останнього качана кукурудзи й торбинки квасолі, — всі ці ознаки доводять, що червоній владі йшлося про одне: щоб в Україні був голод і щоб Україна наполовину вимерла. Цього совєтська влада хотіла, це виконала і за це буде неминуче відповідати.

Прийде час страшного суду для Сталіна і всієї його кліки, коли їм буде сказано: „Ви не нагодували піддане вам голодне населення. Навпаки, ви виморювали його голодом! Ви видавали нечувано-жорстокі закони проти голодних людей, як цей закон „про колоски" від 7. VIII! Нема й не буде вам прощення!

Адреса Редакції:
A. Melnyk, P. O. Box 12, New York 9, N. Y. Tel. SP 7-5917.